

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE OTORİTARYEN İRRASYONALİZM
BAĞLAMLARINDA VATAN GAZETESİ ASTROLOJİ KÖŞELERİNİN
İNCELENMESİ (1957)**

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Buğrahan DEMİRCİ

Ankara, 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE OTORİTARYEN İRRASYONALİZM
BAĞLAMLARINDA VATAN GAZETESİ ASTROLOJİ KÖŞELERİNİN
İNCELENMESİ (1957)**

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Buğrahan DEMİRCİ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Çağla Kubilay KAMILOĞLU

Ankara, 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE OTORİTARYEN İRRASYONALİZM
BAĞLAMLARINDA VATAN GAZETESİ ASTROLOJİ
KÖŞELERİNİN İNCELENMESİ (1957)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Çağla Kubilay KAMILOĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

1- Prof. Dr. Abdülreak ALTUN

2- Doç. Dr. Çağla Kubilay KAMILOĞLU

3- Doç. Dr. Nalan OVA

Tez Savunması Tarihi

11.01.2022

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Çağla Kubilay KAMILOĞLU danışmanlığında hazırladığım “Kültür Endüstrisi ve Otoritaryen İrrasyonalizm Bağlamlarında Vatan Gazetesi Astroloji Köşelerinin İncelenmesi (1957) (Ankara, 2022)” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

11.01.2022

Buğrahan DEMİRCİ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
GİRİŞ.....	1
Önem ve Amaçlar	5
Yöntem.....	14
Kapsam ve Sınırlılıklar	15
Tezin Planı	15
BÖLÜM I	17
KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE OTORİTARYEN İRRASYONALİZM BAĞLAMLARINDA ASTROLOJİ KÖŞELERİ	17
1. Kültür Endüstrisi ve Astroloji.....	18
2. Otoritaryen İrrasyonalizm ve Astroloji.....	21
3. Astroloji Köşelerinin Lacancı Psikanaliz ile Değerlendirilmesi.....	28
4. Astroloji Köşeleri ve Postmodern İdeoloji	32
5. Adorno'nun Astroloji Köşeleri İncelemesi.....	35
6. Astroloji Köşeleri ve Astroloji Dergileri Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler	36
7. Astroloji Köşeleri Okurunun Varsayılan Profili	39
8. Astroloji Köşelerinde Okurun Varsayılan İlişkileri.....	42
9. Freudyan Psikanaliz Ağırlıklı Astroloji Köşeleri Analizi.....	48
9.1. Kompulsiyon ve İki Fazlı Yaklaşım	56
9.1.1. Okurun Çelişkilerini Kapsayan Sahte Denge: Zaman Unsuru	57
9.1.2. İş ve Hazzın Birbirlerinden Ayrı Konumlandırılması	58
9.1.3. Ayarlama ve Bireyselliğin Diyalektiği.....	61
9.1.4. Dayanıklılık ve Bağımlılığın Diyalektiği	71
BÖLÜM II	74
VATAN GAZETESİ ASTROLOJİ KÖŞELERİ ANALİZİ	74
1. Okur Temsili	78
2. Okurda Varsayılan İlişki Kategorileri.....	83
2.1. İlişki Kategorilerine Yönelik İçerik Analizi	84

2.2. Aile	85
2.3. Arkadaşlar	87
2.4. Yöneticiler ve Rakipler	91
3. İki Fazlı Yapı	93
3.1. Öğleden Önce ve Öğleden Sonra	93
3.2. İş ve Haz	94
3.3. Ayarlama ve Bireysellik	100
3.4. Dayanıklılık ve Bağımlılık	115
4. Astroloji Köşelerinin Yapısı ve Temelindeki Psikoloji	119
5. Adorno'nun Analizi ile Çelişen Bulgular	125
SONUÇ	130
KAYNAKÇA	139
ÖZET	152
ABSTRACT	154

GİRİŞ

Tarihin çok eski dönemlerine dayanan okültizm, evrene ve insana ilişkin “en derin” bilgilerin ayrıcalıklı kimseler tarafından kavranabileceğine ilişkin irrasyonel düşünme biçimleri ve pratiklerine işaret eder. Özellikle Aydınlanma öncesinde büyüsel düşünmenin toplumdaki yaygınlığıyla okültizme inanç besleyenlerin varlığı kayda değerdi. Bu dönemde doğayı kavrama ve onu kontrol etme noktasında zayıf kalan insanın mitsel olana yönelmesi normal görülebilir. Ancak Aydınlanmanın rasyonalitesinin yerinden etmesi gereken okültist eğilimler, modern toplumda anakronik biçimde gücünü belirli ölçüde korumaktadır. Günümüzde astroloji, spiritüalizm gibi okültler, geniş kitleler tarafından kabul görmektedir. Gazetelerden kitaplara, filmlerden dizilere, bilgisayar oyunlarından akıllı telefon uygulamalarına kadar 21. yüzyılın gelişmiş kültür endüstrisi bunlardan sonuna kadar istifade etmektedir.

Okültist eğilimlerden olan astroloji, gök cisimlerinin incelenmesi sonucu bireylerin yaşamlarının ve ruhsal durumlarının detaylarının, tarihsel olayların veya geleceğin bilinebileceğini iddia eden bir pratiktir. Bireylerin doğdukları zamana göre belirlenen burçlar hakkındaki hararetli sohbetlere Türkiye toplumunda da oldukça sık karşılaşılır. Burçlar, bireylerin zihinlerinde belirli resimler oluşturmakta ve çevrelerindeki insanları ilişkili olduğu burca göre yargılamaları için ortam hazırlayabilmektedir.

Kültür endüstrisi, astroloji ve spiritüalizm gibi eski uğraşları da metalaştırıp bünyesine katmaktan geri durmamıştır. Pek çok modern okültist eğilim Türkiye de dâhil olmak üzere tüm dünyada ilgi görmektedir. Bu eğilimlerle ilişkili olarak gazetelerde günlük burç yorumlarına dayanan “astroloji köşeleri” bulunmaktadır. Bu metinler Türkiye’deki gazetelerde de 1950’lerden itibaren yaygınlaşmıştır (Düztepe, 2005: 126). 1946 sonrası ABD’nin önderliğindeki Batı blokuyla ve kapitalist sistemle bütünleşme yoluna giren

Türkiye’de bir tüketim toplumunun temelleri atılmaya başlanmıştır. Yaşanan siyasi, ekonomik ve kültürel dönüşümle birlikte Türkiye’de basını metalaştıran yeni palazlanan bir burjuvazi söz sahibi olmaya başlamıştır. Bunun en önemli sonucu yoruma, entelektüel ciddiyete, kamuoyunu bilgilendirmeye dayanan fikir gazeteciliğinden; tiraj kaygısına, sansasyonelizme, eğlendirmeye dayanan kitle gazeteciliğine geçilmesidir (Köktener, 2001: 203-206). Güçlenen eğlence endüstrisiyle basın, magazinleşme ve popülerleşme eğilimleri göstermiş ve böylece astroloji köşeleri de gazetelerde kendilerine yer bulup yaygınlaşmıştır. Geniş kitlelere seslenen bu materyalin bireyler üzerinde belirli sonuçlarının olacağını varsaymak oldukça isabetli olacaktır. Televizyondaki tartışma programları, filmler, haber metinleri gibi gazetelerde yer alan burç köşeleri de ideolojik bağlamıyla incelenebilir. Bunların basitçe masum ve zararsız olarak görülmesi mümkün değildir. Çünkü bu metinlere yönelik yapılacak eleştirel bir analiz, onların statükoyu sürdürmeye çalışan muhafazakâr aygıtlardan biri olduğunu gösterecektir.

Astroloji, spiritüalizm gibi yapılara olan inanç; Türkiye gibi toplumlarda bireysel ve toplumsal yaşamda gücünü önemli ölçüde koruyan dinî inanışlarla ciddi bir çatışma yaşamaz. Özellikle gazetelerdeki astroloji köşeleri belirli katı inançlar talep etmez (Adorno, 2002: 157); oldukça ağırbaşlı ve olumlu bir görünüm çizer (Adorno, 2002: 56). Hatta kimse belki de okuduklarına tüm kalbiyle inanmaz ancak belirli bir ciddiyetsizlik ve eğlence hâli içinde başvurmaya da ihmal etmez (Adorno, 2002: 155). Psikoloji bilimini bir silah gibi kullanan bu köşeler, rasyonel olarak hayatlarında bir “çıkış yolu” bulamayan bireylere pratik ve faydacı tavsiyelerde bulunur (Adorno, 2002: 71). Ancak aslında onlara kapitalist ataerkil toplumsal sistemin bir övgüsünü sunmaktadır. İnsanların düşünme, eleştirme potansiyellerini

gerileten, onlara ebedi ve ezeli olarak kavratılan bir sisteme uyum sağlamaya iten ideolojik bir aygıt görmezden gelinemez.

Bu çalışmada Adorno'nun kültür endüstrisi ve otoritaryen irrasyonelizm bağlamlarıyla kavradığı astroloji köşeleri analizinden yararlanılmaktadır. Astrolojinin gerçek olup olmayışıyla ilişkili bilim ve astroloji çatışması ekseninde bir tartışma yürütülmemektedir. Adorno, modern toplumdaki astroloji meselesini büyüsel irrasyonelitenin geri dönüşü olarak kavramaz ve incelediği fenomen de zaten aslında bizatihi astroloji değildir. Ona göre tarihsel olarak toplumsal sistemlerde çıkan sorunlar belirli bir *kaygı* (Almanca: *Angst*, İngilizce: *anxiety*) yaratır ve bireyler belirli “paranoyak” sistemlere hapsolurlar. Tehdidin dozunun muazzam bir biçimde artıp bireylerin paranoyak hissetmeleri için uygun bir sistemi oluşturan geç kapitalizmde belirli toplumsal güç odakları bu yapıyı ideolojik anlamda sömürür. Gazetelerin astroloji köşeleri; meta fetişizminin, yabancılaşmanın, şeyleşmenin, devasa bürokratik örgütlenmelerin egemen olduğu bir toplumda son derece kurumsallaşmış olup pozitivist düşünme biçimleriyle okurlarına hükmeder. İrrasyonelliğini geri plana atıp okuruna çeşitli faydalar sağlayabileceğini vurgulayıp rasyonel görünür. Bilimle iyi geçinerek onun yöntemlerini kullanır (Adorno, 2002: 156-159).

Adorno, “The Stars Down to Earth: The Los Angeles Times Astrology Column” makalesinde astroloji köşelerinin muhafazakâr, statükocu ideolojisinin olduğunu; gündelik hayata dair kurgusal, çarpık resimler sunduğunu ve böylece sisteme karşı konformizmi aşlayıp okurların yaşadıkları sorunları bireyselleştirdiğini vurgular (Adorno, 2002: 78-80). Bu metinlerde gündelik hayatta bireylerin mutsuz olmalarının gerçek sebeplerine asla değinilmez; aksine yıldızlara güvenip kaderlerine boyun eğmeleri öğütlenerek bireyler

bağımlı ve güçsüz kılınır. Bu tez çalışmasının yoğunlaştığı problem tam da bu sorunlu yapıdır. Araştırma konusu ise kurumsallaşmış astroloji köşelerinin yarattığı bu durumun Türkiye basınının kültürel içerik üretimi açısından geçerliliğinin olup olmadığına yönelik bir tartışma yürütmektir. Astroloji köşelerinin hangi türden anlamlarla statükoyu destekleyerek işlediği araştırılmaktadır. Bu metinlerde ideoloji, zaman zaman tehdit ve emirler aracılığıyla doğrudan işlemekle birlikte daha çok dolaylı anlamlar üreterek bireylere nüfuz eder (Adorno, 2002: 72,73). “Her şeyin iyi olacağına” ilişkin yapılan anlam üretimi, (Adorno, 2002: 77) astroloji köşelerinin “sağduyu ve ağırbaşlılık” ile bezenmiş hüsnütabire (Adorno, 2002: 171) ve popüler psikolojiye (Adorno, 2002: 71, 72) dayalı dilinin ardında yatan kontrol mekanizmaları aracılığıyla işler.

Bu çalışmada *Vatan* gazetesinin 1 Ekim 1957 ve 31 Aralık 1957 tarihleri arasında yayınlanan astroloji köşelerinin üç aylık bölümü (91 gün) incelenmektedir.¹ Kültür endüstrisinin bir aygıtı olan astroloji köşeleri, rastgele ortaya çıkan ve ideolojik anlamlar içermeyen metinler olarak kavranmamaktadır. Kapitalizmle bütünleşme ve Amerikanvari bir tüketim toplumuna dönüşme yolunda olan Türkiye için 1950’ler kritik bir döneme işaret eder. İlk kez Nihat Erim tarafından dile getirilen ve onun ardından Demokrat Parti iktidarınca da benimsenen “Türkiye küçük Amerika olacak” sloganı, tam da bu anlayışı yansıtır. 1950’lerin toplumsal, ekonomik ve kültürel yapısı ile bu dönemde popülerleşen astroloji köşeleri arasında ilişki kurabilmek amacıyla 1957 *Vatan* gazetesi astroloji köşeleri seçilmiştir. Aynı zamanda Adorno’nun astroloji köşelerini incelediği döneme yakın bir tarihin baz alınması da etkili olmuştur. Böylece Adorno’nun yaptığı analiz, ona yakın bir tarihte Türkiye basını

¹Bu tez çalışmasında incelenen 1957 tarihli *Vatan* gazetesinin “Falinız” başlığı adı altında yazılan günlük burç yorumlarının yazarının bilgisi mevcut değildir.

bağlamında yapılacak olan analiz ile karşılaştırılmaktadır. Ancak spesifik olarak seçilen günler ve aylarda rastgelelik mevcuttur. Çünkü yine o döneme yakın ancak ondan ayrı yıl ve ayların tercih edilmesinin herhangi bir farklılığa yol açmayacağı düşünülmektedir. Astroloji köşe yazarları, günlük burç yorumlarını belirli zamanlara bağlı gerçekleşen yıldız hareketlerini gözleyerek yazdığını vurgulasa da bunları bilinçli veya bilinçsiz biçimde belirli “nesnel zorunluluklara” bağlı olarak yazarlar (Adorno, 2002: 54, 55). Yani bu metinlerde “otantik bir öznellik”ten söz edilmesi çok güçtür. Belirli astroloji dergilerinin daha genel yorumlamalarında bazı farklılıklar dikkat çekse de gazetelerin astroloji köşeleri ortak bir anlam setine işaret eder.

Vatan gazetesinin tercih edilme nedeni 1950’lerin yüksek tirajlı gazetelerinden biri olmasıdır. Bu dönemde artan magazinleşme, popülerleşme eğilimlerinin *Vatan* gazetesine de yansıdığı görülmektedir. Bol reklamı, karikatürlü, resimli ve fotoğraflı sayfalarıyla, “Falınız” başlığı altındaki astroloji köşeleriyle bu eğilim kendini hissettirmektedir. *Vatan*, tüm bu özellikleri nedeniyle bu çalışmada astroloji köşelerinin inceleneceği gazete olarak seçilmiştir. Bu gazetenin seçilme nedenlerinden bir diğeri ise “İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi” sayesinde 1957 tarihli sayılarına ulaşılabilmesinin olanaklılığıdır.

Önem ve Amaçlar

Bu çalışmada otoritaryen irrasyonel modern okültist bir eğilim olan astroloji köşelerinin bireyleri neden ve nasıl toplumsal-psikolojik anlamda bağımlı kıldığı sorgulanmaktadır. Başta sınıf mücadelesine dair güç ve iktidar ilişkileri olmak üzere cinsiyetler arası güç ve iktidar mücadelesinin de bu metinlerde ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu amaç ile 1957 tarihli *Vatan* gazetesinin astroloji köşelerinin üç aylık

bölümünde yer alan günlük burç yorumları Adorno'nun sosyolojik, felsefi, psikanalitik eleştirel mirasıyla incelenerek bu metinlerin nasıl bir ideolojik bağlama denk düştüğü değerlendirilmektedir.

Sınıf iktidarı, gündelik yaşamın en küçük ve basit görünen yapılarında dahi kendini örtük ya da açık biçimlerde yeniden üretmektedir. Bu, bireyleri gündelik yaşam alışkanlıkları ve bakış açılarına iktidarı içselleştirerek yerleştirmenin türlü biçimlerinin burjuva ideolojisi ve kültürü içinde geliştirilmesini ve sürdürülmesi ile mümkün olmaktadır. Bu çalışmada astrolojinin ideolojik yapısının eleştirisinin basında yer alan metinler üzerinden yapılmasıyla diğer kültür endüstrisi araçlarına göre görece arka planda kalmış olan gündelik hayat kültürü ile ilgili çalışmalara güncel bir katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın, Adorno'nun astroloji ve okültizme yönelik anlayışını detaylı bir biçimde inceleyen bir yüksek lisans tez çalışması olması nedeniyle modern okültist eğilimleri araştıran eleştirel çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Adorno'nun vurguladığı en küçük detay dahi anlam yüklü olabilmektedir ve bu yüzden onun eserlerinin içinden en tikel olanı dahi saptamak gerekir. Jacques Derrida akademide belirli bir otoriteye sahip kişilerin; filozofların hayatları ve eserleri hakkında yazdıkları biyografilerin, bu filozofların imajını çevreleyen bir gerçeklik olarak zihinlerde kemikleşebileceğini vurgular. Ancak ona göre bu filozofun tek bir paragrafını güçlü ve iyi yorumlayan okur, çok daha iyi bir biyografi yazarı olur (Gurbanov, 2017: 6:21-7:41) Biyografilere benzer biçimde, bir düşünürün ana metnine değil de yalnızca onun görüşlerinin değerlendirildiği ikincil kaynaklara başvurulması da belirli bir tehlikeyi doğurur. İkincil kaynaklar kütleleşip ana kaynağı en iyi anlatanlar olarak kabullenilebilir ve böylece anlam sabitlenebilir. Bu nedenlerle birincil kaynakları eleştirel bir çözümlemeyle, sebatla ve sabırla irdelemek, okura en iyi fikri verecektir. Birincil kaynaktan

yararlanmak her zaman için önemli olsa da çeşitli nedenlerden dolayı ikincil olana başvurmak gerekebilir ve bu noktada bu tez çalışmasında, Adorno'nun "The Stars Down to Earth: The Los Angeles Times Astrology Column" ve "Okültizme Karşı Tezler" makaleleri ayrıntılı biçimde incelenmektedir. Bu anlamda oldukça detaya inilmekte ve her türlü kavram seti dikkate alınıp açıklanmaktadır. Çünkü Adorno'nun dayandığı sosyolojik, psikolojik kavram seti tam anlamıyla anlaşılmadan, onun astrolojiye ilişkin görüşleri kavranamaz.

Modern toplumdaki okültist eğilimler, çeşitli yazarlar tarafından araştırma konusu edilmiştir. Stephen Crook'un Adorno'nun otoritaryen irrasyonalizme yönelik yazdıklarının bir derlemesi olan "The Stars Down to Earth and Other Essays on the Irrational in Culture" kitabına yazdığı giriş makalesi (Introduction: Adorno and Authoritarian Irrationalism), bu konuda yazılan nitelikli bir çalışmadır. Crook, bu makalesinde astrolojiyi, ırkçılığı, Antisemitizmi ve faşizmi otoritaryen irrasyonalizm çatısı altında toplamış ve benzer psikodinamiklere sahip olduğunu vurgulamıştır. Adorno'nun bu konulara ilişkin tezlerinden yakın tarihte nasıl yararlanılabileceğini tartışmıştır. Bu çalışmada bu makaleden özellikle yararlanılmaktadır.

Ümit Arat Atamtürk'ün (2003) "Medya İçeriği Olarak Yıldız Falı Analizi: Örnek Elle Dergisi Yıldız Falı Çözümlemesi" çalışması, *Elle* Dergisinin 2001 Nisan ve 2001 Kasım tarihleri arasında yayınlanan sekiz sayısında yer alan burç sayfalarına yaptığı içerik analizine dayanır. Atamtürk, bu araştırmadaki bulgularını Laurance Bardin'in (1996) aynı derginin Fransızca versiyonuna yaptığı çözümlemeyle karşılaştırmasına dayanır. İki metinde de belirli ortak temalar ve konular etrafında işleyen bir yapıyı bulgulamıştır. Belirli bir güçle donatılan kadın okurların mevcut toplumsal sistemin yarattığı ve sınırlarını belirlediği sık gündelik yaşama katılımının olumlandığı görülür. Okurlara özellikle romantizm ve kariyer etrafında

döner bir mutluluk vaadi sunulur. Onlara gerçek dünya ile başa çıkmakta yardımcı olabilecek tavsiyelerden ziyade sahte moral destek verildiği görülür (Atamtürk, 2003: 76-78). Atamtürk, gündelik yaşamın tekrarına ve sistemin yeniden üretimine dayanan bu metinlerin kadınların toplumsal konumuna yönelik yeni ve hakiki bir çözüm getirmekten oldukça uzak olduğu sonucuna ulaşır (2003: 86).

Türkan Düztepe (2005); Türkiye’de astrolojinin toplumsal, ideolojik bağlamında çalışılan ve saha araştırmasına yer veren öncü çalışmalardan olan “Popüler Kültür Ürünü Olarak Gazetelerin Astroloji Köşelerinin Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezinde, astrolojiyi, egemen ve muhalif güçleri içinde barındıran kitle ve halk kültürünün melez bir yapısı olarak yorumladığı popüler kültüre dâhil etmiştir (45). Düztepe, 2003-2004 öğretim yılında ODTÜ ve Ankara Üniversitesi’nde lisans eğitimi gören 153 üniversite öğrencisine ve gazetelerde astroloji köşeleri yazarlığı yapan 5 astroloğa uyguladığı iki farklı anket çalışmasında astrolojiyle ilgili sorular yönelmiştir (2005: 11). Önemli bulgular; üniversite öğrencilerinin üçte birinin astrolojiye inanç beslediğine, genel anlamda besledikleri inancın güçsüz ve kararsız olduğuna, astrolojiye eğlence amaçlı yöneldiklerine işaret eder (Düztepe, 2005: 165). Anket çalışması yapılan astrologlar ise astrolojiyi bilimsel bir uğraş olarak görmekte, astrolojinin özel kişisel nitelikler gerektirdiğini düşünmekte, bazı astrologlar burç yorumlarını yazarken bir ekonomist gibi çalışarak istatistiğe dayandıklarını vurgulamaktadır. Bazı astrologların verdiği cevaplarda ise bu mesleğin de diğer meslekler gibi olduğuna ve bilimsel temellerinin varlığına yönelik savunmacı bir yaklaşım görülmektedir (Düztepe, 2005: 147-150). Astrolojinin genel anlamda statükoyu, kapitalist üretim-tüketim ilişkilerini ve ataeril sistemi desteklediğini vurgulayan Düztepe, (2005: 47, 48) onun ancak

ticarileşmeden, bireylerin gündelik yaşamına egemen olmaya çalışmadan iyi vakit geçirttiği sürece olumlu bir uğraş olabileceğini vurgular (2005: 168).

Tuna Yıldız'ın (2014) “Uygulamalı Halk Bilimi Bağlamında Günlük Burç Yorumları ve Kimlik Tasarımı” çalışmasında; burçlara ilişkin anlatılan mitolojik hikayeler, Batı (Yunan) ve Türk astrolojisi-mitolojisiyle ilişkilendirilmiştir (128). Batı kaynaklı mitsel anlatılara yer veren astrolojinin medyada daha görünür olduğu bulgulanmıştır (Yıldız, 2014: 136). Bunun yanında Yıldız'a göre günümüz toplumunda astroloji, mitler aracılığıyla bireylere belirli kimlikler sunar. Kendilerini ve dünyayı anlamlandırabilmek için belirli kimliklere ihtiyaç duyan bireyler, gazetelerin astroloji köşelerinde yer alan burç yorumlarının mitolojiden yararlanarak sunduğu günlük hikayeler aracılığıyla belirli karakterler edinme fırsatı bulurlar (Yıldız, 2014: 132, 136).

Barış Yetkin (2016), “Yıldızların Altında İktidar Savaşı: Hegemonyanın ve Kimliğin İnşası” çalışmasında Türkiye basınında muhalif ve iktidara yakın bazı gazetelerin (*Sabah*, *Bugün*, *Habertürk*, *Sözcü*, *Cumhuriyet*, *Hürriyet/Posta*) 2014-2015 yıllarındaki politik nitelik taşıyan astroloji ilişkili yorum, haber ve röportajlarını söylemsel manipülasyon çözümlemesi yöntemiyle incelemiştir. Buna göre gazetelerin belirlediği politik konum, bu metinlerin hükümete karşı eleştirel bir tavır benimseyebileceğini veya hükümeti destekleyebileceğini büyük ölçüde belirlemiştir (Yetkin, 2016: 55, 56). Yetkin'in çalışması, astrolojinin mevcut iktidar ilişkileriyle de ilişkili olduğunu göstermiştir. Günümüzde astroloji artık mevcut politik hegemonya savaşının içine girmekten hiç çekinmeyip kendini gizleme gereği duymamaktadır.

Hakan Yapıcı (2018), “Gündelik Hayatta Popüler Kültürel Bir Unsur Olarak Burçlar” adlı yüksek lisans tez çalışmasında bireylerin burçlara gösterdiği ilgiyi sosyo-psikolojik

teoriler (Homo Duplex, Barnum Etkisi, Soğuk Okuma Tekniği) ve bilgi ile gündelik hayat sosyolojisi çerçevesinde ele almıştır (iv). Yapıcı'nın astrolojiyle ilgilenen kişilerle yaptığı mülakatlarda; katılımcıların astrolojiyi sorgulanamaz bir gerçeklik ve bilim olarak kavradıklarına, insan dışı bir varlık olan yıldızların gücünü kabullendiklerine, ilişkilerini ve kendi kimliklerini burçlar aracılığıyla yorumladıklarına, astrolojiyle ilgilenmeyi kültürlü olmakla ilişkilendirip bununla ilgilenmeyenlerin “düşünmeyen basit insanlar” olduğuna yönelik aldığı cevaplar önemlidir (2018: 91, 101, 102). Yapıcı, astrolojinin bireyin yabancılaştığı kapitalist toplumla, popüler kültürle, moderniteyle ve dünyevileşmeyle ilişkili olduğuna ulaşmıştır (2018: 144).

Gülenay Pınarbaşı (2021a); “New Age İnanış ve Uygulamalarından olan Astrolojinin Facebook Sosyal Ağındaki Dolayımli Anahtar Kelimelerle İçerik Analizi (2018-2019)” çalışmasında, 2018 ve 2019 yılları arasında *Facebook*'ta astrolojiyle ilişkili gruplarda yayımlanan 542 iletideki belirli kelimeleri içerik analizine tabi tutmuştur (74). Eleştirel kuramdan yararlanan bu çalışma, yeni medyadaki astroloji bağlamli içeriklerin metalaşmaya işaret ettiğini ve hakiki bir anlamlandırma faaliyetine, metafiziğe girişmediğini göstermiştir (Pınarbaşı, 2021a: 86). Pınarbaşı, (2021b), “Mass media and astrology as a reflection of the culture industry” çalışmasında ise astrolojiyi, Türkiye ve dünya bağlamlarında tarihsel bir biçimde ele almıştır. Buna göre gazete ve dergi gibi geleneksel kitle iletişim araçlarıyla birlikte oldukça yaygınlık kazanan astroloji, yeni medyaya eklenerek hiç olmadığı kadar çok insana ulaşmış ve meta karakterini çok daha fazla öne çıkarmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı dünyasında oldukça popülerleşen astroloji, büyüsellikten arınıp “popüler psikoloji sistemi” şeklini almıştır (Pınarbaşı, 2021b: 83, 84). Pınarbaşı, astrolojinin güneş burçlarını hesaplamaya dayanan modern yönteminin 5000 yıllık astroloji tarihinde

yerinin olmadığını ve bu durumun çeşitli medya araçları ile piyasa tarafından yaratıldığını vurgulamıştır. Aynı zamanda geçmişten günümüze astrolojinin Türkiye ve Dünya'daki konumunu göstermiş ve bilgisayar programları, sosyal medya (*Facebook*) gibi araçlara eklemlenmesini ortaya koymuştur (Pınarbaşı, 2021b: 92).

Bu yüksek lisans çalışmasını, tüm bu araştırmalardan ayırt edebilmek için onun belirli farklı yönlerinin vurgulanması gerekir. Öncelikle modern toplumdaki astroloji fenomeni, cinsiyet bağlamının yanında (Atamtürk, 2003) sınıfsal tahakküm açısından ele alınmaktadır. Gazetelerdeki astroloji köşeleri halkın da katkısının olduğu bir popüler kültür ürünü olarak değil (Düztepe, 2005) eskiden olduğu gibi büyüsel olanla birebir bir deneyime tekabül etmeyen, endüstri üzerinde yükselerek kurumsallaşan sahte bir kültür bağlamında değerlendirilmektedir. Astrolojinin genel anlamda mitolojiden beslendiği kabul edilmekle birlikte (Yıldız, 2014) gazetelerde yer alan günlük burç yorumlarının mitsel bağlamıyla değil belirli toplumsal güçlere hizmet etme amacıyla yaratılan ideolojik metinler olduğu vurgulanmakta ve bu metinlerde oluşturulan sözde kimlik yaratımı sahte bireysellikle ilişkilendirilmektedir. Günlük burç yorumlarının içeriğinde Türkiye'deki astroloji kaynaklı haber vb. türlerde saptanan spesifik politik güç odakları arasındaki çatışmalara (Yetkin, 2016) rastlanmaz. Bu çalışmada incelenen astroloji köşeleri; her ne kadar 1950'li yılların modernleşme, kapitalistleşme, Amerikanvarileşme eğilimleri ve DP iktidarıyla genel anlamda belirli açılardan ilişkilendirilse de bu metinler, daha geniş bir perspektifle ele alınarak sistemin övgüsünü yapan statükocu aygıtlar olarak anlaşılmaktadır. Astrolojinin temel anlamda sosyolojik bağlamıyla araştırıldığı çalışmalardan (Yapıcı, 2018) farklı olarak Adorno'nun astrolojiye getirdiği sosyo-psikolojik perspektif ile özellikle psikanalizden de yararlanan bir araştırma ortaya konmaktadır. Bu tez çalışması, astrolojinin yeni medyayla

ilişkinine odaklanan, dünyada ve Türkiye’deki tarihsel gelişimini ele alan araştırmalardan (Pınarbaşı, 2021a; 2021b) farklı olarak astrolojinin ticarileşerek Türkiye’de ilk kez yaygınlaştığı bir dönemi analiz etmekte ve bu dönemde ortaya çıkan geleneksel medyanın bir parçası olan gazete astroloji köşelerini Adorno’nun perspektifiyle araştırmaktadır.

Son olarak özellikle değerlendirilmesi ve bu tez çalışmasından ayırt edilmesi gereken çalışma, Nurdoğan Rigel ve Onur Dursun’un (2015) “Kültür Endüstrisinin Sahte Rasyonalitesi: Yıldız Falları (Los Angeles Times’tan Hürriyet’e Yıldız Falları Analizi)” başlıklı makalesidir. Bu çalışmada astroloji köşeleri Adorno’nun astrolojiyle ilgili makalesine bağlı kalınarak, özellikle kültür endüstrisi bağlamında incelenmiş ve Adorno’nun astrolojiye ilişkin görüşleri ilk kez Türkçe olarak detaylıca açıklanmıştır. Aynı zamanda 2014 tarihinde yayınlanan *Hürriyet* gazetesinin üç aylık bir dönemini kapsayan astroloji köşelerini inceledikleri bu çalışmada, Adorno’nun bulguları ile pek çok benzer noktalar saptamışlardır. Rigel ve Dursun’un makalesi, kendilerinin de vurguladığı gibi Adorno’nun astrolojiyle ilgili makalesinin belirli bölümlerini Türkçe yazına kazandırmıştır (2015: 227). Ancak Adorno’nun astroloji ile ilişkili makalesi özetlenirken onun dayandığı kuramsal çerçeve yeterince analiz edilmemiştir. Bu özellikle Adorno’nun Freudyenizmi konusunda belirlemektedir. Rigel ve Dursun, Adorno’nun okültün psikanalitik yapısını araştırma gibi bir çaba içerisinde olmadığını doğru yorumlamışlardır ancak onun “...psikolojik bir analiz yapmadığı... yani Freud’un eserlerini takip etmediği...” vurguları eksik kalmaktadır (2015: 237). Adorno burada kendi çalışmasını, yalnızca Freud’un “Tekinsizlik Üzerine” makalesinden ayırmaktadır (2002: 48). Bunun dışında Freud’a dayanarak kullandığı kavramlar onun pek çok metnine gönderme yapmaktadır. Adorno’nun bizatihi kültür endüstrisine odaklandığı metinlerinde felsefi, sosyolojik ve estetik anlayış ağır basmaktadır.

Bunlarda psikanaliz kendisini zaman zaman gösterse de “pasif mazoşist haz” gibi kavramlarla sınırlı kalmaktadır. Ancak otoritaryen irrasyonalizm ile ilgili olarak faşizm ve okültist eğilimlere yönelik yazılarında psikanalitik anlayış oldukça kuvvetlidir. Bu nedenlerle bu tez çalışmasında Adorno’nun sıkça yararlandığı Freudyen psikanalitik kavramlar açıklığa kavuşturulmuştur. Bunun yanında Adorno’nun analizinde kilit noktalar oynayan belirli sosyolojik kavramlar da irdelenmiştir. Aynı zamanda Rigel ve Dursun’un makalesinde, Adorno’nun astroloji ve otoritaryen irrasyonalizm arasındaki kurduğu bağa yapılan vurgu da sınırlı olmuştur. Türkiye basını bağlamında yapılan tematik analizde ise Adorno’nun görüşleriyle uyumlu gündelik burç tahminleri saptanmış ancak bunlar yoruma tabi tutulmamış; herhangi çelişkili bir yön bulunmamıştır. Adorno’nun teorik argümanlarına (Freudyenizm, astroloji-faşizm-otoritaryen irrasyonalizm ilişkisi) ve astroloji köşeleri çözümlemesine herhangi bir eleştiri getirilmemiştir. Bu tez çalışması Rigel ve Dursun’un çalışmasından (2015), Adorno’nun okültist eğilimlere yönelik kuramını sosyolojik ve psikolojik bağlamlarıyla çok daha detaylı bir biçimde ele alıyor olması, otoritaryen irrasyonalizmle ilişkilendirip değerlendiriyor olması, Adorno’nun perspektifini eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutması, Lacancı psikanalizden de yararlanarak postmodern ideolojiyle ilişkisini kurması ve Adorno’nun astroloji analizine yakın dönemde astroloji köşelerinin yeni yeni ortaya çıktığı Türkiye basını bağlamında yapılan bir araştırma olması nedenleriyle farklılaşmaktadır.

Vatan gazetesinin 1957 yılındaki üç aylık astroloji köşelerinde yer alan burç yorumlarının incelendiği bu tez çalışmasında şu araştırma sorularına yanıtlar aranmaktadır:

- Adorno’nun sosyolojik ve psikodinamik bağlamlarda incelediği kültür endüstrisinin ve otoritaryen irrasyonalizmin bir kavşağı olarak kavradığı astroloji köşe yazılarına dayanan

araştırmasının bulgularıyla bu çalışmanın sonuçları arasında iktidarın işleyişi ve hegemonik konumunda ne gibi benzerlikler ve/veya farklılıklar vardır?

- Adorno'nun araştırmasında ve bu tez çalışması arasında astroloğun dayandığı psikolojik manipölasyon aygıtları ve kullandığı dil bağlamlarında ne gibi ortaklıklar ve/veya farklılıklar vardır?

- Adorno'nun astroloji köşelerinde saptadığı okur-okur ilişkileri temsilleri ve bu köşelerin psikososyolojik stratejisinin temeli olarak vurguladığı iki fazlı yapılar, bu tez çalışmasında 1957 Türkiye'si bağlamında incelenen *Vatan* gazetesi astroloji köşeleri ile karşılaştırıldığında, ne gibi benzerliklere ve/veya farklılıklara ulaşılır?

Yöntem

Adorno, "The Stars Down to Earth: The Los Angeles Times Astrology Column" makalesinde astrolojiyi tarihsel, felsefi, sosyolojik, psikanalitik açılardan eleştirel biçimde incelemiştir. Los Angeles Times gazetesinin 1952-1953 yılları arasında yer alan üç aylık astroloji köşelerini örneklem olarak almıştır. Kuramsal çerçevesini, belirli temalar oluşturarak incelediği materyalden verdiği örneklerle zenginleştirmiştir. Bunun yanında incelediği köşelerde okurun yazar tarafından ilişkilendirildiği karakterlerin (arkadaş, aile vb.) kullanılma sıklığının hesaplanmasına dayanan bir içerik analizi de yapmıştır. Böylece bunlara yönelik eleştirisini nicel verilerle desteklemiştir. İncelenen 1957 tarihli *Vatan* gazetesinin üç aylık astroloji köşeleri, Adorno'nun analizinde belirlediği düzene ve başlıklara benzer biçimde ilerleyerek tematik analiz ile irdelenmektedir. Yapılan çözümlemede astroloji köşelerinin temel psikolojik yapısı anlamlandırılmakta; okurun köşelerde nasıl temsil ettiği incelenmekte; sosyolojik ve psikolojik bağlamda yapılanan "iş ve haz", "ayarlama ve bireysellik", "dayanıklılık ve bağımlılık" gibi yapılar ele alınmakta ve son olarak okurun

ilişkileri tahlil edilmektedir. Bu gibi başlıklar altında analiz oldukça detaylandırılmakta ve *Vatan* astroloji köşelerinden verilen örneklerle güçlendirilmektedir. Aynı zamanda incelenen materyalde yine Adorno'ya paralel olarak köşe yazarı tarafından okurun çevresinde tahayyül edilen karakterlerin vurgulanma sayısına dayalı içerik analizi yapılmaktadır. Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışma, Adorno'nun analiziyle karşılaştırılmakta; farklı veya benzer olan yönler tartışılmaktadır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada günlük burç yorumlarına tematik analiz ve içerik analizi yapılmaktadır. Böylece bir kurum olarak astroloji köşelerinin dayandığı ideolojik perspektif ve okurlarını tahakküm altına alırken dayandığı aygıtlar ortaya çıkarılmaktadır. Ancak okurla doğrudan temasa geçebilmeyi sağlayan saha araştırması yapılmaması belirli bir sınırlılık doğurmaktadır.

Bu tez çalışmasında, yalnızca tek bir gazetenin belirli bir tarihe ve döneme tekabül eden kısmının incelenmesi bir başka sınırlılığı oluşturmaktadır. Ancak bu durumun bir sorun oluşturacağı düşünülmemektedir çünkü astroloji köşeleri yazarlarının metinleri arasında farklılıktan ziyade aynılık ağır basmaktadır.

Tezin Planı

Bu çalışmanın ilk bölümünde öncelikle Adorno'nun eleştirel kültür kuramı astrolojiyle ilişkisi bağlamında ekonomik, sosyolojik, tarihsel açılardan incelenmektedir. Sonraki kısımda ise Adorno'nun otoritaryen irrasyonelizmin temeline yerleştirdiği fenomen ele alınmaktadır. Otoritaryen irrasyonel eğilimlerin ve bunlardan biri olan astrolojinin anlamlarının nelere karşılık geldiği, nasıl bir toplumsal sistem içinde gerçekleştiği, nasıl bir

özneye hitap ettiği, totalitaryenizm ve pozitivizmle ilişkisi, sahte rasyonalitesi ve sözde metafiziği ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Ardından astroloji, Lacancı psikanalizden yararlanılarak postmodern toplumda beliren ideolojik bir yapılanmayla birlikte ele alınmaktadır. Son olarak Adorno'nun astroloji köşeleri çözümlemesi incelenmektedir. Astroloji köşelerinin sosyolojik ve psikolojik bağlamda nasıl bir yapıda olduğu, hangi manipölasyon tekniklerine başvurduğu, astroloji dergilerinden hangi yönlerle ayrıldığı, çizdiği okur profili ve okurunun ilişkili olduğunu varsaydığı figürler oldukça detaylı bir biçimde ortaya konulmaktadır.

İkinci bölümde 1957 tarihli *Vatan* gazetesinin üç aylık bölümü, Adorno'nun çözümlemesinin sunduğu kuramsal çerçeveden yararlanılarak tematik analiz yöntemiyle incelenmektedir. Adorno'nun tezleriyle uyumlu veya uyumsuz yönleriyle araştırmaya dâhil edilmektedir. Aynı zamanda bu tez çalışmasında incelenen materyale, “okur ilişkileri” bağlamında bir içerik analizi yapılmaktadır.

Sonuç bölümünde ise Adorno'nun astroloji köşeleri analiziyle bu tez çalışmasında yapılan çözümleme karşılaştırılmaktadır. Bulgulara ve araştırmaya yönelik genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

BÖLÜM I

KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE OTORİTARYEN İRRASYONALİZM

BAĞLAMLARINDA ASTROLOJİ KÖŞELERİ

Astroloji eski dönemlere dayanan, gök cisimlerinin belirli hareketlerinin incelenmesi ile toplumların, bireylerin gelecekleri, kaderleri hakkında yorumlar yapan, çeşitli öngörülerde bulunan bir sözdebilimdir. Babil uygarlığından Osmanlı'ya kadar pek çok kültürde astronomi ile bütünleşik biçimde astroloji kullanılmıştır. Hükümdarların saraylarında astroloji uzmanlarına oldukça önem verilmiş olup kehanetlerine kulak kabartılmıştır. Nostradamus gibi kâhinler, döneminde oldukça ses getirmiş olmakla birlikte günümüzde de çoğu kişi tarafından tanınan figürlerdendir. Büyüsellğe dayanan astroloji gibi okültist eğilimler, Aydınlanma ile gelişen bilimsel düşünme ile belirli bir gerileme yaşamıştır. Ancak ne bir uygulama olarak icra edilmekten vazgeçilmiştir ne de modern bireyin zihninden tamamen silinmiştir. Çağdaş kültürde astroloji, toplumlar hakkında geniş kapsamlı kehanetler ve yorumlar yapmaktan ziyade bireylerin gündelik yaşamlarına yoğunlaşmıştır. Bu, özellikle gazete köşelerinde yer alan formuyla mümkün olmuştur. Köşeler ile astroloji, geçmişte hiç tahmin edemeyeceği kadar geniş kitlelere ulaşmıştır. Din veya okültizm geçmişten beri güç ve iktidar ilişkileriyle bağlantılıdır. Ancak bugün astrolojinin oldukça kurumsallaşmış yapısı hiç olmadığı kadar toplumsal güç ile ilişkilidir. Köşelerdeki günlük burç yorumlarında statüko ile uyumlu belirli direktifler verilerek bağımlı ve konformist bireylerin “yetiştirilmesi” amaçlanmaktadır. Bu ideolojik yapısı dolayısıyla modern okültist bir eğilim olan astroloji, bu tez çalışmasında araştırma konusu edilmektedir. Böylece astroloji fenomeni ve özellikle gazetelerin astroloji köşeleri, bireylerin boş zaman etkinlikleriyle ve irrasyonel-paranoyak yapıyla olan ilişkileri nedenleriyle Adorno'nun kültür endüstrisi ve otoritaryen irrasyonelizm tezleri bağlamlarında incelenmektedir.

1. Kùltür Endüstrisi ve Astroloji

Modern toplumda televizyon, radyo, sinema, gazete, dergi, müzik, edebiyat, astroloji gibi alanlar birbirleriyle benzer ve bağıntılı endüstriyel bir sistem oluşturur (Adorno & Horkheimer, 2020: 47). Adorno, geç kapitalist sistemde iktidar tarafından yaratılan bu yapıyı endüstri üzerinde yükselen sahte araçsal bir kùltür -kùltür endüstrisi- olarak niteler. Kùltürü metaya eşitleyen bir sanayi olan kùltür endüstrisi, modern kapitalist sistemin bel kemiğini oluşturur (Bernstein, 2020: 19). Adorno, kùltür endüstrisi kavramındaki “endüstri” vurgusu ile üretimin değil; standartlaştırılmanın, dağıtımın ve tanıtımın rasyonelleştirildiğinin altını çizer. Yani bu kavramı kùltürel metaların üretilmesini sağlayan teknolojiden ziyade sosyolojik bağlamıyla metaların toplumdaki işleyişi olarak alır (Adorno, 2020: 112, 113; Wilson, 2007: 29). Geç kapitalist toplumda kùltür, baştan aşağı acımasızca metalaşarak insanın manevi ihtiyaçlarını karşılayıp iç dünyasını zenginleştirmesine dayanan işlevini yitirir. Endüstrinin boyunduruğı altına girmesiyle insanların birbirleriyle ve doğayla olan ilişkileri, sermayenin gölgesi altında taşlaşır (Adorno, 2020: 111; Songtao, 2013: 354, 355). Ne yüksek kùltüre ne de düşük kùltüre eşitlenebilecek bu yapı (Adorno, 2020: 110), ideolojik bir aygıt olarak bireylerin sisteme rıza göstermelerini sağlar. Astroloji köşeleri, bu toplumsal yapıyla bütünleşmiş olarak, bireylerin çalışma dışında kalan zamanlarına hükmeden kùltür endüstrisinin bir aracı olarak düşünölmelidir.

Adorno, Charles Horton Cooley’in *birincil/ikincil grupları* (İngilizce: *primary/secondary groups*) ile benzeşim yapar ve kurumsallaşmış astrolojiyi *ikincil batıl inanç* (İngilizce: *secondary superstition*) olarak değerlendirir. Cooley’in vurguladığı sanayi devrimi sonrası toplumun temeli olan ikincil gruplar, birincil grupların samimiyetinden yoksun olarak rasyonalizm, belirli bir amaçsallık ve meta mübadelesi ilişkileri çerçevesinde

oluşturulur. Böylesi bir yapıya benzer biçimde Adorno modern toplumdaki astroloji fenomenini şöyle tanımlar: “...kurumsallaşmış, nesnelleşmiş ve büyük ölçüde toplumsallaşmıştır”. Bireylerin arasındaki ilişkilerin şeyleşerek meta mübadelesine dayandığı geç kapitalist sistemde astroloji, seri üretim teknikleriyle niceliksel olarak büyük bir artış yaşayarak bireylerde farklı davranış setleri oluşturacak bir şekle bürünmüştür. Bireyler geçmişte batıl inançlara rasyonel çözüm önerileri geliştiremediklerinden başvururdu. Ancak modern toplumda batıl inançlara karşı geçmişe göre mesafeli olan bireyler, artık işin “büyüsel” kısmından ziyade elde edecekleri sonuçlar ile ilgilenerek tatmin elde etmeye çalışırlar. Bireyler, gayriciddi bir tavır içerisinde astroloji köşeleri ile “yabancılaşmış” bir deneyim yaşarlar ve gerçek bir “katılım” içerisinde olmazlar. Bu nedenlerle Adorno, Cooley’in ikincil grupları ile analoji yaparak astrolojiyi bireyler için “ikincil batıl inanç” olarak tanımlar. Bu durum, bireylerin düşüncülerini engellemekte ve onlara otoriter biçimde dayatılmaktadır (Adorno, 2002: 48-51).

Tekelci kapitalizme doğru büyük şirketler; astrolojinin “çılgın yönlerini ve batıl aşırılıklarını” yumuşatarak, ona saygın ve ağırbaşlı bir nitelik kazandırarak “falcının işine” el koymuş ve çok yüksek satış rakamlarına ulaşmışlardır. Bireyler astroloji köşeleri tarafından ticari amaçlara dayalı bir sömürüye uğratılmaktadır. Bunlar, statükoyu yeniden üretmek için toplumsal güç tarafından kullanılan bir aygıt olmasının yanında, devasa medya şirketlerinde yer alan gazetelere belirli bir kâr sağlayabildiği için var olabilmektedir. Böylece modern toplumda kapana kısılmış bireylerin aradığı “kurtuluş”, şirketlerin kâr hırsıyla yarattığı sahte anlamlara sabitlenir. Bu yönleriyle astroloji köşeleri kültür endüstrisinin önemli bir aracıdır. Köşelerde üretilen ideoloji sinema ve televizyon gibi diğer araçlar ile oluşturulanlarla benzerdir. Ancak Adorno, kültür endüstrisinin araçlarının belirli kitleleri

yakalama konusunda aralarında bir nevi “iş bölümü” olduğunu vurgular. Buna göre astroloji köşeleri ve filmler görece daha farklı müşterileri “yakalamaya” çalışırlar. Astroloji köşeleri, belirli bir şüphecilikle donanmış ancak hakiki entelektüel bir kavrayıştan yoksun, yaşamda belirli bir anlam arayışı içerisinde olanlara yönelir (Adorno, 2002: 162, 163).

Kültür endüstrisinin çeşitli araçlarıyla ürettiği topluma iyi uyum sağlamış, konformist bir tavrı benimseyen, başarılı ortalama birey imajı astrolojide değişmez. Astroloji köşelerinin içeriği, popüler filmlerde olduğu gibi gündelik yaşama gömülüdür. Bu kurum, bireyin tüm yaşamı boyunca gündelik rutininde bilinçli veya bilinçdışı seviyelerde toplumsallaştırma aygıtı aracılığıyla kendisine öğretilen pratiklerin tekrar yoluyla güçlendirilmesine dayanır. Astrolojinin yıldızları, çağdaş kapitalist toplumun tüm değerleri ve kurumları ile barışık bir görünüm çizer. Astroloji köşeleri psikolojik teknikler ile statükoyla ilişkili beliren zihin yapısını yeniden üretip bireylerin manipüle edilmesine ve aynışmasına yol açar (Adorno, 2002: 81).

Ekonomik üretkenliğin artışı, teknik aygıt ve onun kontrolünü elinde bulunduranların geniş kitleler üzerindeki tahakkümünü sağlamaktadır. Bu iktidar karşısında tümüyle güçsüzleşen bireylerin metalar aracılığıyla kontrol edilebilirlikleri artmaktadır. Aklın, anlamının karşısında duran şeyleşme egemenliğindeki toplumda kültürün metalaşmasıyla, bireyler eğlence ile tatmin olmakta adeta entelektüel bir gerileme yaşanmaktadır. (2010: 14, 15). Kültür endüstrisi; hazzı, kof konformizm aracı olan “eğlence”ye hapseder (Adorno, 2002: 97, 98). Bu, bireylerin eğlence ile “deşarj” olup ertesi gün işlerinde daha verimli çalışabilmesini sağlamak için vardır (Adorno & Horkheimer, 2020: 61). Eğlence endüstrisiyle ilişkili astroloji köşeleri de aynı şekilde hazzı işlevselleştirir ve bireylerde sağladığı kısıtlı salınım ile onların toplumsal işlevlerini yerine getirdiklerinden emin olur.

2. Otoritaryen İrrasyonalizm ve Astroloji

Astroloji, Adorno'ya göre diğer kültür endüstrisi araçlarından otoritaryen irrasyonalizm ile olan sıkı bağları nedeniyle ayrılır ve daha özel bir açıklamayı gerektirir. Bu nedenle Adorno'nun otoritaryen irrasyonalizm hakkında öne sürdüğü sosyolojik, psikolojik ve tarihsel değerlendirmeye dayanan hipoteze ve bunun astrolojiyle olan ilişkisine değinmek gerekir.

Adorno, astrolojiyi *yönetilen dünyanın* (Almanca: *verwaltete Welt*, İngilizce: *administered world*) tehdit edici yönüne karşı korunmak isteyen bireyin “yardımına” koşan bir fenomen olarak değerlendirir. (Adorno, 2002: 156) Bu noktada Adorno'nun yönetilen dünya kavramı ile neyi kastettiğini açıklığa kavurmak gerekir. Ona göre Aydınlanmanın mutluluk ve özgürlük vaatlerinin yitirildiği; ampirik pozitivizmin, rasyonel düşünme biçimlerinin, araçsal aklın egemen olduğu; *amaçların araçların yerine geçirilmesi* (Almanca: *Substitution der Zwecke durch Mittel*, İngilizce: *substituting means for ends*)² ile evrenselin tikeli tutsak ettiği modern toplum; yönetilen dünyaya işaret eder. Geç kapitalist toplumda güçlenen otoritaryen irrasyonalizm ve kültür endüstrisi; katı, hiyerarşik, devasa bürokratik organizmalarla ilişkilidir. Bu gerçeklik, belirli davranışları ve kompulsifliği teşvik ederek paranoyak düşünme sistemleriyle benzerlik taşır. Bireyler her şeyin birbirini etkilediği karmaşık bir sistemin onları kısıp aldığını hissederler. Ancak bu karmaşık sistemin var oluş nedenini anlamakta zorlanırlar ve bu örgütlenmenin onların gerçekten de

²Amaçların araçların yerine geçirilmesi, modern çağa yönelik genel bir eğilim olup metanın doğasıyla ilişkilidir. Her şeyin bir işlev olarak görülüp, başka bir şeye sağladığı yararlar ölçülmesine dayanır. Böylece şeyler kendi başlarına var olamaz olur. Pozitivizmin metoda verdiği aşırı değer de bu bilincin bir belirtisidir (Adorno & Goldmann, 1977: 129). Adorno, Marshal McLuhan'ın “araç mesajdır” tezinin doğru olduğunu ironik bir biçimde vurgular. Araçların amaçların yerini alması, bireyin kendi niteliklerinin de yerinin alınmasına işaret eder. Bu süreç bir içselleştirme olarak okunamaz çünkü gerçek istikrarlı bir öznellik bilinçli bir biçimde dışlanır. Öznellik araçsallaştırma tarafından ele geçirilir (Adorno, 2005a: 270).

kendi ihtiyaçlarını, arzularını, isteklerini karşılamadığına; fetişistik sürekli kendini yenileyen bir irrasyonalliteye sahip, yaşama yabancı bir şey olduğuna ilişkin şüpheye dşerler. Bu nedenle “normal” sayılabilecek insanlar bile astroloji gibi bir kuruntular sistemini kabullenebilir olur. Çünkü böyle si sistemleri, kendi yaşadıkları belirsizliklere sahip amansız bir sistemden ayırt etmesi gttr. Bu; her şeyi bilecek kudrete sahip, karmaşıkları basitleştiren, bilinmeyenleri defeden, ancak yine de hiçbir şeyi açıklayamayan astroloji tarafından yansıtılır. Astroloji yönetilen dünyanın bireyi sınırlandıran ve baskılayan yönüne karşı sunduğu “yardım” ile bireylerin korunma ihtiyaını sözde tatmin etmek isterken, bunu sürekli toplumun tehdit edici yönünü ona hatırlatarak yapar. Astroloji, işe yönetilen dünyanın bireylerde yarattığı meşum hisleri sahte rasyonel bir biçime çevirerek başlar. Böylece bireylerin geniş, değişken anksiyeteleri belirli bir sembolizm ile sınırlandırır (Adorno, 2002: 155-157).

Adorno, analizinde astrolojinin toplumsal ve psikolojik bağımlılık ile olan ilişkisini vurgular. İncelediği astroloji köşelerinde, okurların bağımlılık ihtiyaçlarının güçlendirildiğini göstermiştir. Ancak Adorno bu tür bir bağımlılığı araştırması için yetersiz bularak sosyolojik anlamda bir bağımlılığı vurgular. Birey, geçmişe göre daha “zgr” olsa da bugün yönetilen dünya ile hakiki zgrlşe kavuşamamıştır. Çalışma hayatları bürokratik örgütlenmelerin katı kurallarına göre belirlenmiş, boş zamanlarına ise kültür endüstrisi hükmetmiştir. Erken liberal dönemde var olan girişimciliğin tekelci kapitalizmde kaybolmasıyla “bağımlılık örtüsü” ortadan kalkmıştır. Böylece birey, bağımlılıkların farkında olup onlarla yüzleşmek zorunda bırakılmıştır. Özgürlüğün olmadığı bir toplumun oluşmasında pay sahibi bireyin kendi suçluluğunu kabul etmesi oldukça gttr.

Bağımlılıkların “zengin ve kurnaz Yahudilere”, “aylak aylak gezen göçmenlere” veya astrolojinin kutsal yıldızlarına bağlanması çok daha kolaydır (Adorno, 2002: 153, 154).

Astrolojinin dayandığı sözde aşkın kaynağın; soyut, bilinmez ve opak bir yapıda olması, toplumun totalitesinin kaynağıyla benzeşir. İrrasyonaliteyi içinde barındıran, absürt karmaşalarla, çözülemez çelişkilerle dolu modern, kurumsallaşmış ve yönetilen toplumu, sıradan insan da entelektüel olan da anlamakta zorlanır. Mevcut düzende yıldızların bireylerin kaderini belirlediği gibi bir şeye inanmak, onu düşünerek yadsımdan daha kolay hâle gelir. Toplumsal sistemin ezeli ve ebedi bir biçimde değişmezliği, yıldızların toplumdaki bireylerin kaderlerini belirlediğine dair düşünceyle birleşir. Toplumsal sistemin her zaman ve her yerde oluşunu yansıtan astroloji, bireylerin gözünde belirli bir prestij kazanır ve böylece bireylerin astrolojinin sözünü dinlemeleri cesaretlendirilmiş olur (Adorno, 2002: 57, 58).

Birey, modern kapitalist toplumda eğitim ayrıcalığından mahrum kalabilir ve “hap bilgilere” yönelebilir; astroloji sayesinde “kimsenin bilmediği bir şey hakkında” bilgi sahibi olur. Böylece *yarı eğitilmiş* (İngilizce: *half-educated*) ve *yarı bilge* (İngilizce: *semi-erudite*) bireyler ortaya çıkar (Adorno, 2002: 61). Adorno’nun yarı eğitilmiş birey ile kastettiği bilinçli bir düşünömsellik içinde olmayıp toplumsallaştırma aygıtına bilinçsizce uyum sağlayan bireydir. Yarı eğitim, modern toplumda Aydınlanmanın hakiki eğitim ve özgürlük vaadinin gerçekleşmemesine işaret eder. Öznellik, deneyim, eleştirelilik ve direniş gücü gerilemiştir (Jepsen, 2012: 102-106). Adorno’nun yarı bilgelik vurgusu ise temel olarak geç kapitalist toplumun ampirik pozitivizminin bir eleştirisine dayanır. Ona göre modern toplumda “gerçeklere”, verilere olan güçlü bağlılık, hakiki entelektüel eleştiriyi, anlama ve kavrama girişimini, diyalektiğin önemli bir ögesi olan sentezlemeyi geriletmektedir. Bugün geçmişe

göre bilgi çok daha artmış ve ona ulaşım kolaylaşmıştır ancak katı olduğu varsayılan olguların derinlemesine eleştirel süzgeçten geçirilerek anlamlandırma çabası, yerini belirli biçimsel modellerle ve sınıflandırmalarla incelemeye bırakmıştır (Adorno, 2002: 161). Hakiki bir anlamlandırma faaliyetine girişmeyen “düşünce gerilemesi”ne tutulan yarı bilgiler narsisistçe diğer insanlardan daha bilgili olduğunu göstermek için astrolojiye başvurmakta ve bunu yaparken astrolojinin karmaşık olanı basite indirgeyişinden yararlanmaktadır. Böylece eğitim ayrıcalığından mahrum kalışını da telafi ederek “bilgili azınlık” tarafına geçmektedirler. (Adorno, 2002: 61). Astroloji aynı zamanda “anlamın öznellesmesinin” de bir sonucudur. Şeyleşmiş toplumda bireyler, nesnel gerçeklikten kendilerine göre bir anlam çıkarmaya kalkışır. Bu, bireylerin gerçekliğin rasyonelliğine olan inançlarının azalmasıyla onun yerini irrasyonelliğin almasına işaret eder. (Adorno, 2017: 251). Buna göre artık anlam, rasyonel bir tanımlamaya tabi tutularak anlaşılamayıp irrasyonel olana yönelinmektedir (Winslade, 2000: 87). Bu durum, astrolojinin gündelik yaşamı derinden etkilediğini düşünenleri veya bazı dehşet verici soykırımların aslında yaşanmadığını savunan komplo teorisyenlerini yaratabilmektedir. Adorno’nun “anlamın öznellesmesi”ne ilişkin argümanı; evrensel doğrunun, hakikatin tek bir inanca sabitlenemeyeceğine ve çeşitli kültürlerle, değerlere göre değişken olabileceğine dayanan *postmodern rölativitenin* eleştirisine de dayanabilir. Postmodern dönemde “gerçeğin aşınması” ile okültist eğilimlerin rasyonel açıklamalara büyük bir alternatif olarak gelişmesi Adorno’nun önceden saptadığı bir fenomendi.

Adorno için okültizm ve astroloji “kalın kafalıların metafiziğidir”. Kâhinlerin kehanetleri, astrologların tavsiyeleri kendileri kadar bayağıdır. Adorno’ya göre *doğal ışık*

(Latince: *lumen naturale*, İngilizce: *natural light*)³, diğer dünyadaki bir yakından gelecek basit bir haberden fazlasını getirir. Ancak modern okültizmde bunun dışına çıkan bir *tin* (Almanca: *Geist*, İngilizce: *spirit*) olursa defedilir (Adorno, 2017: 253). Bu anlamda okültizm, modern toplumun dışında bir düşünceyi teşvik etmenin aksine var olanı tekrar tekrar yeniden üretir. Statükocu olup kapitalist sistemin kendisini tarihsizleştirip tek gerçek yapma stratejisinin bir parçası hâline gelir. Yaratılan tinler dünyası, bu dünyayla eleştirel hiçbir bağı olmayan bir yapıdadır. Bireylere bu maddi gerçekliğin tek ve değişmez olduğuna ilişkin yapılan vurgu aracılığıyla artık onun üstüne düşünülmesine de gerek kalmadığı sezdirilir (Wilson, 2013: 28, 29). Yıldızların çeşitli zamanlarda, belirli hareketler ile her bir bireyin yaşamını belirlediği varsayımına dayanan astroloji, işaret ettiği gizemi hiçbir şekilde açıklamazken bile rasyonalitenin sahte biçimiyle “gerçeklere” vurgu yaparak göklere çıkarmaktan çekinmez (Adorno, 2002: 158, 159).

Adorno, ateist ancak okültist eğilimlere inanç besleyen bireylerin varlığını vurgular. Geç kapitalist toplumda tek Tanrı inancı ikincil bir mit hâline gelir (Adorno, 2017: 249). Ateizmi içinde barındıran okültist inançlar, bir yanlış bilinç formu olarak gericiliği ve baskıyı getirebilir (Overduin, 2020: 3). Astroloji, irrasyonaliteyi gözden ırak tutar. Dine benzemez ve bir Tanrı’sı yoktur; yalnızca zaman zaman teolojiyle ilişkiler kurar gibi yapar (Adorno, 2002: 57). Okültizm, emeğin nesneleştiği ve bireylerin bilinçlerinin şeyleştiği geç kapitalist toplumda egemen olan meta fetişizminin bir tezahürü olarak işler ve şeyler “hem doğal hem de doğaüstü” bir nitelik ile yüklenir (Adorno, 2017: 250).

³Doğal ışık, Descartes’ın *Meditasyonlar* eserinde kullandığı ancak tam anlamıyla açıklamadığı bir kavramdır. Yalnızca vahiylerle vb.lerine bağlı kalmadan Tanrı hakkında bilgiye erişebilme ve ahlakla ilişkili olarak doğru ve yanlış ayırt edebilmede yararlanır (Daniel, 1978: 92, 99).

Adorno'nun da üstünde durduğu üzere astroloji, ampirik pozivist bir form olarak işleyerek kapitalist toplumun şeyleşmişliğini yansıtır. Bu noktada, Slavoj Žižek'in postmodern toplum ile köktendincilik arasında paradoksal bir ilişkinin var olduğuna dair argümanına değinilebilir. Bu görüşe göre bunların her ikisi de “anlamın yitimi”nin bir tezahürüdür. Gerçeğin sabitleyicisinin olmadığı postmodern toplumda “inanç”, toplumsal-sembolik yitmiş ve böylece bireyler “inanmayıp doğrudan bilir” olmuşlardır. Benzer biçimde köktendinciler de dinî olanı ele alırken ampirik bir tutumla, onları “bilgiler” olarak ele alır. Kutsal kitapların belirli bilimsel gelişmelerle tutarlı olduğunu gösterme yönelimi buradan kaynaklanır. Her iki anlayış için de pozitif bilgide temellenmeyen yeri yoktur ve böylece köktendinci de “liberal-kuşkucu” da sahici inancı yitirir (Žižek, 2017: 47, 48). Hakiki bir inanca işaret etmeyen çağdaş kurumsallaşmış astroloji de tıpkı postmodern bilim anlayışı ve köktendincilik gibi kendisini ampirik pozitivizme ve anlamın sabitlenmediği, çeşitli tikel “doğruların” kol gezdiği bir sistemin kutsanışına dayandırır.

Adorno'ya göre gayriciddiyet, astrolojinin önemli bir özelliğidir. Çoğu insan astroloji köşelerini eğlenmek için okuduğunu söyler. Modern astroloji ciddiyetsizdir çünkü bireyler köşelere inanmasalar dahi okur ve aldıkları talimatları uygular. Modern toplumda bir şeye “inanmak” zorunlu değildir (Adorno, 2002: 49; Crook, 2002: 20, 21).

Adorno astrolojinin yapısını modern toplumda büyük bir önem arz eden iş bölümüne indirgenebileceğini vurgular. Çünkü astroloji birbirinden bağımsız iki alan olan astronomi ile psikoloji bilimi arasına yerleşir. Bu iki alan arasında kurulan bağ, tam da onun kitleler üzerinde cazibe unsuru oluşturan irrasyonel tarafına işaret eder. Astrolojinin bu tutumu kanıtlayamayacağı iddialarını ortaya atması için fırsat sunar ve ona gizemlilik katar. Tüm bunlarla Adorno'nun vurgulamak istediği, astrolojinin irrasyonelliğinin pratik amaçlara ve

daha etkili sonuçlara dayanan rasyonel bir ilke olan iş bölümüne dayandığıdır (Adorno, 2002: 159, 160).

Adorno için belirli tarihsel durumlar, toplumsal yapının belirlenmiş düzenekleri farklı ruhsal sorunları destekleyebilir, bireylerde varlığını her zaman sürdüren bazı farklı durumları ortaya çıkarabilir. Toplumda egemen olan sistemler gerilemeye başlayınca bireyler anksiyete içerisine girip, güvensiz hissederek paranoyaklaşabilir ve bu ortamda anksiyete kurumlara aktararak sorunlara yol açan gerçek nedenlerin üstü örtülmeye çalışılır. Örneğin feodal sistemin gerilemeye başladığı ilk dönemlerde, bedenlerini kırbaçlayan *flagellantlar* (Latince) ve kıyamete ilişkin fantezi kuranların sayısı toplum içerisinde artış göstermiştir. Adorno için geç kapitalist toplum, bireylerin zulüm görmüş olma hissine sahip olmalarına temel sağlar ve böylece toplumda paranoya yerleşir. Güçlü psikolojik sorunlara işaret eden bu anormallik, kitlesel hareketlerde bireylerin bilincini dondurup manipüle edebilmekte ve aynı zamanda onlar için bir cazibe kaynağı oluşturabilmektedir. Astroloji de toplumsal güç tarafından desteklenen paranoyak eğilimlerin oluşturduğu güçlü ve büyük bir sistemin parçası olarak düşünülmelidir⁴ (Adorno, 2002: 165, 166).

⁴Otoritaryen irrasyonelizme (faşizm, Antisemitizm, astroloji gibi) yönelen bireylerin önemli bir özelliğini *yanlış yansıtma* (Almanca: *falscher Projektion*, İngilizce: *false projection*) oluşturur. Bunu kavramak için öncelikle “yansıtma” anlaşılmalıdır. Kant sonrası bilgi felsefesinde özneye atfedilen aktif konuma başvurulacaktır. Buna göre özne, dış dünyayı onu algıladığı şekliyle yaratır. Dış dünya, öznenin duyularına etki eder. Özne de duyularıyla algıladığı veriye kavramsal çerçevesini yansıtır ve görgül bir bilgi elde eder (Crook, 2002: 6). Yansıtmanın kendisi olumsuz bir şey değildir ve bireyin gündelik yaşamının önemli bir parçasıdır. Özne ve nesnenin ilişkisi, düşünümü yaratır. Bu, Aydınlanmanın önemli bir ögesi olmuştur (Clarke, 2003: 84). Yanlış bir yansıtma düşünümü dışlar. Dış dünyadan aldığını ona geri veremez ve böylece özne zayıf bir konumda kalır. Düşünümü ve ayırt etme yeteneği kaybolur. Özne kendini ifade etmekten çekinmez ancak aydınlanmış düşünceden yoksundur. Vicdanı körelen özne, içindeki iktidar hırslarını dizginleyemez (Adorno & Horkheimer, 2010: 246, 249, 250). Yanlış yansıtma özne paranoyaklaşır ve kendi amacına göre doğayı biçimlendirmeye kalkışır. Ötekiler paranoyakça tehdit olarak algılanır ve onlar üzerinde tahakküm kurulmaya çalışılır. Yanlış yansıtma, öznenin doğayı tamamen kendisi hâline getirme çabasıdır. Özne ve nesne arasındaki karmaşa, ötekinin alışılmışlığını ortadan kaldırır ve o, düşman hâline getirilir. Öteki, özneye kendisinden kopan mutluluğu ve bastırılmış dürtüleri çağırıştırır. Bu nedenlerden dolayı özne, ötekiye saldırıya geçer (Clarke, 2003: 83). Otoritaryen irrasyonelizmin öznesi tam da bu özellikler ile ilişkilendirilebilir.

3. Astroloji Köşelerinin Lacancı Psikanaliz ile Değerlendirilmesi

20. yüzyılın en önemli düşünürlerinden olan Jacques Lacan'ın geliştirdiği psikanalitik kuram, klinik pratiğe yaptığı katkının yanında çeşitli disiplinler üzerinde etkili olmuş ve özellikle eleştirel kuramı beslemiştir. Bu tez çalışmasında Lacan'ın kuramını ideolojik-siyasi bağlama yerleştiren Sloven okuldan yararlanılacaktır.

Lacan'ın kuramını astroloji ile bağlantılandırmak için öncelikle onun anahtar kavramlarına kısaca değinmek gerekir. Lacan, Freud'un bilinçdışı kavrayışının “dil gibi yapılandığını” ve belirli kurallara tabi olduğunu vurgular. O, bilinçdışını bireyin dürtülerine tekabül eden bir alan olarak konumlandırmaktan ziyade, “ölüm” gibi hakiki olanın varlık bulduğu bir yapı olarak kavrar. Buna göre birey, travmatik bir gerçekliğe işaret eden bilinçdışı ile yaşamayı öğrenmelidir (Žižek, 2021: 12, 13). Bölünmüş bir özne tahayyülü olan Lacan için öznenin *arzus* (Fransızca: *désir*, İngilizce: *desire*), nesnesine asla kavuşamaz ve özne, aradığını hiçbir zaman bulamayarak tam bir doyum sağlayamaz. Lacan'ın Freud'un *haz ilkesini* (Almanca: *Lustprinzip*, İngilizce: *pleasure principle*)⁵ aşan, hazzı ve acıyı birlikte içeren bir yapıdaki *jouissance* (İngilizce: *enjoyment*) kavramı, belirli bir dürtünün doyumunu göstermez. Çünkü çocuğun doğup annesinin bedeninden “koptuğu” bir duruma işaret eden *eksik* (Fransızca: *manque*, İngilizce: *lack*) olanın tatmini mümkün değildir. Bu eksik, *jouissance* aracılığıyla belirli fanteziler ile *Gerçek*'te (Fransızca: *réel*, İngilizce: *Real*) yapılır. Bu noktada Lacan'ın *İmgesel* (Fransızca: *imaginaire*, İngilizce: *the Imaginary*),

⁵Freud, psikanalitik kuramında zihni yöneten iki ilkenin olduğunu vurgular. Bunlardan ilki haz ilkesi, diğeri *gerçeklik ilkesidir* (Almanca: *Realitätsprinzip*, İngilizce: *principle of reality*). Dış dünya, bireyin hazlarına hiçbir engel olmaksızın keyfince ulaşip doyum sağlamasını engeller veya erteler. Gerçeklik ilkesi, hazzı sınırlayıcı bir etken olarak görev yapar. Haz ilkesi, bilinçdışına vurgu yaparken gerçeklik ilkesinde bilinç devreye girer (Koçak & Doğukan, 2017: 262). Adorno'ya göre gençler rasyonel düzenin gerçeklik ilkesine dayanırlar. Bu otoriter ve ciddi kuşak, gücünü teslimiyetten alır (Adorno, 2017: 24, 100).

Simgesel (Fransızca: *symbolique*, İngilizce: *the Symbolic*) ve Gerçek olarak adlandırılan üçlü kavramsallaştırmasına değinmek gerekir. İmgesel, bebeğin 6-18 ay arası dönemde kendisini bedensel bütün olarak gördüğü bir ayna evresidir. Dilsel-kültürel bir yapıya işaret eden Simgesel’de birey, belirli yasalara boyun eğmek durumunda olduğunu öğrenir. Gerçek ve İmgesel’den belirli parçalar taşıyan ancak oldukça belirsiz ve konuşma anında ortaya çıkan Simgesel, bölünmüş bir yapıdadır. Simgesel’in dışında konumlanan Gerçek ise ölüme, doğaya, bebeğin doğmadan anne karnındaki hâli gibi durumlara işaret eder (Birkan, 2019: 245-251). Birey, İmgesel’de dışsal algı nesneleriyle kurduğu ilişkide Öteki’nin bir benzeri olmaya ve kendi ötekiliğinden kurtulmaya çalıştığı bir özdeşleşmeye gider. Belirli bir dinamizme, öznenin bölünmüş ve süreksiz bir biçimde var olduğu bir alan olan Simgesel ise bir “yokluğa, boşluğa” işaret eder. Ancak tam da bu boşluklar, bireyler arasındaki ilişkilerde çok güçlü anlamlandırıcılardır. Bu anlamlandırmanın dışında kalan gerçek ise muazzam bir güce ve “imkânsız” olana işaret eder (Bowie, 2007: 93-96). “... Gerçek, sembolizasyona kesinlikle direnen şeydir” (Lacan, 1991: 66).

Bu kavramlardan ve özellikle Simgesel’den çağdaş kültürün ideolojik yapılanmasının çözümlenmesi noktasında yararlanılır. Lacan’ın kuramını astroloji ile ilişkilendirmeden önce Žižek’in, onun soyut kavramlarını kültürel, ideolojik bağlamda somutlaştırışına değinmek gerekir. Žižek, Simgesel’i açıklamak için pembe dizi örneği verir. Yüzlerce bölümden oluşan pembe dizilerde senaryoyu dahi öğrenemeyen oyuncuları kulaklarına alıcılar takılır ve bunlar, onlara nasıl davranmaları, ne söylemeleri gerektiğini söyler. Bu, bir anlamda öznenin “o varmış gibi davrandıkları sürece var ol”an *Büyük Öteki*’ye (Fransızca: *le grand Autre*, İngilizce: *Big Other*), yani Simgesel düzene işaret eder. Simgesel’in hâkimi Büyük Öteki, bireyleri izleyen bir “Tanrı”ya ya da bireyin inandığı ideolojik bir amaca işaret edebilir

(Žižek, 2021: 17-20). Örneğin birey, birisinin yozlaşmışlığını çıplak gözle defalarca görmüş olabilir ancak bu kişi bir hâkim veya rahip cübbesini giydiğinde, onun temsil ettiğinin yasa veya kilise otoritesi olduğunu bilerek, söylediklerine, yani Büyük Öteki’ye, inanacaktır. Žižek, burada hâkim ve rahibin yozlaşmış karakterindense temsil ettiklerinin içinde çok daha fazla doğrunun olduğunu ve Simgesel olana olan güvenin belirli bir “etkililiğe” işaret edebileceğini vurgular. Bireyin “psikolojik kimliği” ve “simgesel maske veya etiket” (hâkimin yozlaşmışlığının bilinmesi ve Büyük Öteki ile ilişkili olarak onun temsil ettiğine inanılması) arasındaki boşluk, fallus (örneğin bir hükümdarın asası gibi simgesel anlamda kullanılır) ile ilişkili olarak *simgesel iğdişe* (Fransızca: *la castration symbolique*, İngilizce: *symbolic castration*) işaret eder. Žižek için bu mesafe, bireye hayati anlamda güç veren bir şeydir (Žižek, 2021: 40-42). Simgesel olan, bir kurguya işaret etse dahi bireyin yaşadığı sosyo-simgesel gerçekliği biçimlendiren toplumsal bir işlevselliğe sahiptir (Žižek, 2012: 392).

Žižek’e göre postmodern dönem, ikinci moderniteye ve/veya İkinci Aydınlanma’ya işaret eden bir çağ olarak kavranır ve bu dönemde Doğa’nın, Gelenek’in tahakküm zincirlerinden kurtulan “özerk özne” tahayyül edilir (2012: 409). Bu dönemin “temel özelliği *Efendi-Gösterenin* (Fransızca: *le signifiant-maître*, İngilizce: *Master-Signifier*)⁶ failliğinden

⁶Lacan’ın bu kavramına ve ideolojik analizde kullanıldığı anlamına geçmeden önce dili göstergeler sistemi olarak ele alan İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure’un *gösteren* ve *gösterilen* (Fransızca: *signifiant* ve *signifié*, İngilizce: *signifier* ve *signified*) kavramlarına kısaca değinmek gerekir. *Gösterge* (Fransızca: *signe*, İngilizce: *sign*), gösteren ve gösterilenden meydana gelen bir bütündür. Gösteren, anlamın iletimini sağlayan bir araç olarak kavrama, sözcüğe vb. anlamlı olan şeylere işaret eder. Gösterilen ise zihnimizde oluşan imgeye, anlama işaret eder. Örneğin araba sözcüğü gösterenken, zihnimizdeki imgesi gösterilendir ve bunların ikisi göstergelyi oluşturur. Saussure, gösteren ve gösterilen arasındaki bağın keyfi olduğunu vurgulayarak göstergenin sebepsiz olduğunu savunur. Buna göre gösteren ve gösterilen arasında doğal bir ilişkinin varlığından söz edilemez (Saussure, 1998: 108-112). Gösterenlerin “yüzergezerliği” nedeniyle onlar hiçbir zaman gösterilenlere eşitlenemez. Lacan’a göre bu döngüde “anlam”ın ortaya çıkabilmesi için Efendi-Gösteren’e ihtiyaç duyulur. Anlamın sabitlendiği yer, *kapitone noktasını* (Fransızca: *le point de capiton*,

vazgeçmeye çalışmasıdır”. Böylece dünyayı anlamlandırarak olan belirli bir “düzen”in altı oyularak “karmaşıklık” teşvik edilir (Žižek, 2017: 45, 46). Bunlarla ilişkili olarak postmodern dönemde Büyük Öteki’de, yani sembolik bir kurum olarak yasaklayıcı otoritede belirli bir “çekilme” gözlenir. (Žižek, 1997: par. 16). Büyük Öteki varlığını kaybeder ve simgesel kurgu artık işlemez olur (Žižek, 2012: 393). Simgesel etkililikteki gerileme ilginç bir paradoksa işaret eder: Büyük Öteki, artık Gerçek’te var olur. “Öteki’nin Öteki’si” olarak adlandırılabilen bu fenomen büyük bir paranoyaya işaret eder. Belirli bir failin sistemi arka plandan gizlice yönetip her şeyi belirlediğine ilişkin çeşitli komplo teorileri toplumda yaygınlaşır. Bunlar, Büyük Öteki’nin “tutarlılığının üst-garantisini olarak işler”. Ancak bu fanteziler, aleni toplumsal güç ve iktidar yapılarına olan güvensizliğine işaret eden “sinik mesafe” ile birlikte var olur (Žižek, 2012: 431). Bu, tam da Adorno’nun otoriteryen irrasyonelizmin ve özellikle astroloji köşelerinin temeline koyduğu hipotez ile bazı açılardan ilişkilendirilebilecek ve ona yeni bir anlayış getirecek Lacancı bir açıklamadır. Adorno için bürokratik örgütlenmelerin, araçsallaşmanın, tekelleşmenin arttığı tehditkâr geç kapitalist toplumda birey kendi bağımlılığıyla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Bu durum, böylesi bir toplumda kendisinin de payı olduğunu bilen birey için oldukça zor bir durumdur. Böylece bağımlılıklarını Wall Street elitlerine veya astroloji köşelerinin kadiri mutlak yıldızları gibi “üst makamlara” yansıtarak sorumluluktan kurtulurlar. Ancak astroloji taraftarları, onun gerçek olduğuna tam anlamıyla inanmadan ona “ciddiyetsizlik” (bu kavram “sinik mesafe” ile belirli açılardan benzer) içinde yönelirler (Adorno, 2002: 154, 155). Adorno modern toplumun bireyde yarattığı tehdit sonucu oluşan, paranoyak yansıtma ile işleyen otoriteryen irrasyonel eğilimlerin (faşizm, ırkçılık, astroloji gibi) belirdiğini ve bunların

İngilizce: *quilling point*) oluşturur. İdeolojik gösterenler, söylemler de birbirleriyle olan ilişkileriyle, mücadeleleriyle anlam kazanır ve anlamın sabitlendiği farklı noktalar ortaya çıkar. (Birkan, 2019: 248, 249).

totalitaryenizmle ilişkili olduğunu vurgular. Žižek’in kavrayışı ile değerlendirildiğinde ise astroloji gibi okültist sahte irrasyonel eğilimler, kapitalist toplumun otoritaryen tehdidine karşı bir savunma olarak gelişmez. Aksine Büyük Öteki’nin çekilmesi sonucu sinik mesafe güçlenir ve Öteki’nin Öteki’sine dayanan paranoyak fanteziler oluşur. Yani bu fenomenler, anlam ve kimlik kaybının yaygınlaştığı sahte bir “özgürleşme” ortamında güçlenir. Bu tez çalışmasında astroloji köşeleri ve New Age inanışlar gibi çağdaş okültist eğilimler otoritaryen irrasyonelizm ve totalitaryenizmle ilişkili olarak kavranmaktan ziyade onların Büyük Öteki’nin gücünün gerilediği postmodern toplumda işleyen ve her geçen gün daha da güçlenen ideolojik bir yapılanmaya işaret ettiği düşünülmektedir.

4. Astroloji Köşeleri ve Postmodern İdeoloji

Çağdaş kültürün “olumlayıcılığı ideolojisi”nin ilk vuku bulduğu yerlerden birinin astroloji köşeleri olduğu vurgulanabilir. Astroloji köşelerinde birey, sahte biçimde aktif ve hareket içerisinde olmaya, duygu ve düşüncelerini diğerleriyle paylaşıp empati yapmaya, bir topluluk içinde var olmaya, duygusal ilişkilere oldukça önem vermeye çağrılır. Bu bireyin yaratıcılığa, dayanıklılığa, özgürlüğe, güçlü sezgilere, otantik bir bireyselliğe sahip olduğu vurgulanır. Tüm bu vurgular, belirli bir ideolojik yapılanmadan bağımsız görülemez. Bunlar tam da toplumda konformizmi yaratacak temel öğelerdendir. Bu noktada Byung Chul Han’ın tezine değinmek gerekir: Çağdaş toplum, Foucaultcu anlamda bir “disiplin toplumu” olmaktan ziyade bir *başarı toplumu* (Almanca: *Leistungsgesellschaft*, İngilizce: *achievement society*) görünümündedir ve “başarı-özneleri” yaratmaktadır. Geç kapitalizmde verimlilik, disiplin toplumunun dayandığı zorunluluklar ve negatif yapıdan ziyade artık başarı toplumuyla sağlanır olabilmıştır. Bu toplumda başarma baskısı, kompulsif bir biçim alarak bireylerde depresyona yol açarak belirli bir yorgunluğu yaratır. Başarı öznesi verimli çalışmak için

dışarıdan emir almaktansa kendisinin patronu olmuştur. Sömüren ve sömürülenin aynı kişi olması, bireylerin aslında kendilerini tükettiğini gösterir. Başarı toplumu, zorunluluklardan ve emirlerden ziyade “yapabilirsin” diyen bir motivasyon konuşmacısını andırır (Han, 2015: 8-11). İncelenen astroloji köşelerinde teşvik edilen dışa dönük, dış-yönelimli birey de böyle bir toplumsal yapıyı çağırıştırır. Gazetelerde yer alan astroloji köşeleri, olumlayıcı ve başarıya yönelik ideolojinin yapıtaşları olarak görülebilir. Han, her ne kadar başarı toplumunu 21. yüzyıla atfetse de (2015:8) bunun 20. yüzyıla dayanabildiği de vurgulanabilir. Özellikle incelenen *Vatan* gazetesinde bu ideolojik yapılanma saptanmıştır. Astrolojinin ve yeni spiritüel akımların tarihsel gidişatına bakıldığında 21. yüzyılda bu ideolojinin güçlendiği açıkça görülür.

Astroloji köşelerinin sahte rasyonaliteye dayanan spiritüalizminin, çağdaş ideolojinin nüvelerini barındırdığı tezini irdelerken aynı zamanda Žižek’in “Batı Budizmi” kavrayışına da değinmek gerekir. Ona göre çağdaş kapitalist sistem artık Max Weber’in vurguladığı anlamda bir Protestan etikten ziyade Budist etiğe dayanır. Bu, otantik bir Budizm vurgusundan ziyade “Batı Budizmi” şeklinde anlaşılmalıdır. Çağdaş ideoloji ile bireyler, toplumsal ve teknolojik değişimlerin ve gelişmelerin baş döndürücülüğünden “iç huzur”a yönelerek kurtulabilecek; kapitalist sistemi “akıl sağlıklarını koruyarak” yeniden üretebileceklerdir (Žižek, 2001: par.1). Žižek için “Batı Budizmi”, bireylerin toplumsal gerçekliği olduğu gibi kabul etmesini sağlayan “fetiş”tir. Birey toplumsal gerçekliğin yarattığı acıyı tanır ve kendisini “iç huzur”a yönelterek rahatlatılabilir. Ancak bunu yaparken aynı zamanda kapitalist topluma tam anlamıyla katılır. Bu birey, “iç huzurunun, hakikatinin” aslında tam da mevcut toplumsal sisteme katılıma eşitlendiğini göremez (Žižek, 2001: par. 4). Sezgi, otantik bireysellik, *maneviyat* (Almanca: *Innerlichkeit*, İngilizce: *inwardness*) gibi

“iç huzur”u sağlayan vurgular gazetelerde yer alan astroloji köşelerinde kolaylıkla saptanabilir. Bu gibi yöntemlerle Adorno’nun da belirttiği gibi astroloji köşeleri, okurlarına psikotik olmamaları için belirli bir savunma sağlar (2002: 165). Onların toplumsal sistemle uyumluluklarını artırıcı önlemler alır. Astroloji köşelerinin yapısı kapitalist sistemin tüm değerleriyle anlaşmalıymış gibi barışık bir hâldedir. Sunduğu sözde “ezoterik, varoluşu anlamlandıran bilgi” bu dünyaya aşkın değil, gündelik yaşamın ritmine gömülü bir biçimdedir. Žižek’in “Batı Budizmi”nin çağdaş kapitalist ideolojiye eklemlendiğini ve fetişist bir nitelik aldığını vurguladığı gibi astroloji köşeleri de vurgulanan Budist öğretiye göz kırparak bireyler için “fetiş” niteliği kazanır. Sistemin yarattığı ızdıraba karşı hayatına anlam katacak mistik bir öğretiye yönelen okurun durumu, mevcut ideolojiye tam katılım ile sonuçlanacaktır.

Ekolojiye, etnik azınlıklara, cinsel yönelimi farklı olan bireylere yönelen; akışkan kimlikleri vurgulayan “postmodern siyaset”, çağdaş toplumda tam da burjuva iktidarının gücünü yitirmeyerek aynı biçimde kalması için dile getirilir gibidir (Žižek, 2012: 420, 421). Astroloji köşelerinin ve astroloji ile ilişkili okültist eğilimlerin 21. yüzyıldaki durumuna bakıldığında, içeriklerinin “sol-liberal” ideolojik söylemle oldukça uyumlu olduğu görülür. Astroloji köşeleri kurumsallaşmış pek çok diğer okültist eğilimlerin durmadan vurguladığı şu yaklaşımla paraleldir: “... potansiyelinin farkına var, yoğun cinsel zevklerden toplumsal başarıya ve ruhani kendini gerçekleştirmeye dek her türlü şeyin tadını çıkar” (Žižek, 2017: 46). Astroloji içerikleri, “değişkenlik, yaratıcılık, bireysellik, otantiklik, doğa sevgisi, insan sevgisi, çok kültürlülük” gibi vurgularla “farklı hayat tarzlarını” kucaklar. Aralarında hiçbir anlamlı bağ kurma imkânı olmasa da haklı etik değerlere dayanan veganizmin veya “sağlıklı beslenme”nin astroloji ilişkili okültist eğilimler ile bağlantılandırıldığı görülür. Astroloji

köşelerindeki sürekli “kendin ol, özgün ol, haz almasını bil” gibi vurgular, “özgürce yaşayan özgün kimlik”lere sahip bireylere işaret eder. Astroloji köşelerinde “postmodern siyaset”in önemli bir ögesi olan politik doğruculuğa dahi uyulduğu görülür.

5. Adorno’nun Astroloji Köşeleri İncelemesi

Adorno’nun “The Stars Down to Earth: The Los Angeles Times Astrology Column” çalışması, Kasım 1952’den Şubat 1953’e kadar muhafazakâr *Los Angeles Times* gazetesinde Carroll Righter tarafından yazılan “Astrolojik Tahminler” adlı günlük köşelerinin içerik analizi yöntemiyle incelenmesine dayanır. Bu metinler irdelenerek astroloji okurlarını etkileyen “belirli bir uyaran” hakkında bilgi sahibi olunmaya çalışır. Üç ay süreyle incelenen astroloji köşe yazılarının okurları, Adorno tarafından tüm astroloji okurlarının temsilcisi olarak varsayılır (Adorno, 2002: 52, 56). Adorno’nun çalışması, okurun tepkilerini ve metinden çıkardığı anlamı açık ve örtük biçimlerde göstermeyi amaçlar. Psikanalizden yoğun bir biçimde yararlanır ancak özellikle bireyin “bilinçli ve yarı bilinçli” durumunu analiz eder. Çünkü bireyin toplum içindeki eylem, davranış ve tutumları incelenir. Yani tamamen bilinçdışını incelemeye yönelmek anlamsız olur. Çünkü “uyaran”ın kendisi yönetilen bir dünyada kurumsallaşmış bir yapı tarafından inceliklerle hesaplanır. Bu, aynı zamanda bireyin benciliğini görmezden gelmek anlamına da gelecektir. Adorno için bireyin bilinç düzeyinde olan gayeleri bilinçdışının tatminleriyle birlikte ilerler. Bir nevi yarı bilinçli bir şekilde algılanan mesaj, alıcısına Adorno’nun tabiriyle “göz kırpar” (Adorno, 2002: 53, 54).

Makalenin sorduğu önemli sorulardan biri, bireylerin astroloji köşelerinin irrasyonel yapısının bariz sahteliğini bilmelerine rağmen onu yine de neden kucakladıklarıdır. Aklın geldiği aşamada, bireysel rasyonel çıkarlar artık irrasyonelliğe kadar varmaktadır (Bernstein, 2020: 23, 24). Astroloji köşelerinin yıldızlara dayanan irrasyonel bir temeli mevcut olsa da

köşelerde büyüsel olan (burç simgeleri gibi) yalnızca bir silüet şeklinde kendini belirli belirsiz gösterir. Geçmiş dönemlerde şamanların, kâhinlerin öngördüğü felaketlere modern astroloji köşelerinde asla rastlanmaz. Astroloji köşeleri, “saygın, ağırbaşlı ve mantıklı” bir görünüm çizerek ve basit popüler psikolojinin temellerine dayanarak modern toplumda kendini kabul ettirebilmiştir. Astroloji ve popüler psikoloji köşeleri ortak akla dayansa da astroloji köşelerinde irrasyonel bir otorite olarak benimsenmiş bir köşe yazarı vardır. Verilen tavsiyenin bizzat kendisi sahte rasyonaliteye ve otoriteye dayanır. Adorno’ya göre okur, aldığı “aklı başında” tavsiyelere uyma konusunda çok da istekli değildir ve astroloji bunun üstesinden ancak yarattığı soyut mutlak bir güç ve iktidar görüntüsü ile gelebilir (Adorno, 2002: 56, 57).

6. Astroloji Köşeleri ve Astroloji Dergileri Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler

Adorno, detaylı incelemesine geçmeden önce astroloji köşeleri ile astroloji dergileri arasında karşılaştırma yaparak aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaya çalışmıştır. Adorno’nun böyle bir ayrıma gitmesinin nedeni bu iki aracın belirli benzerliklerini ortaya koymanın yanı sıra aslında astroloji köşelerinin çok daha az astrolojik-büyüsel mantıkla donanıp gündelik yaşama ilişkili bireysel tahminlere dayandığını, “ağırbaşlı ve sağduyulu” olduğunu, gelecekte toplumların gidişatına ilişkin veya güncel politik gerginliklere ilişkin yorumlardan kendisini soyutladığını göstermektir. Bu anlamda sahte rasyonalitesiyle gerçek yaşam ile çok daha ilişkili olan astroloji köşeleri, sistemin değerleriyle uyumlu bireyler yaratmaya dayanan amacını oldukça görünmez kılan ve kendisini bireylerin rasyonel çıkarlarına katkı sağlıyor gibi gösteren ideolojik bir aygıtı işaret etmektedir.

Dergiler astrolojiye dair daha “teknik bilgi” içeren ve “ezoterik” olanla “bilimsel” detaycılığın kaynaştırıldığı bir yapıdadır. Astroloji, köşelerde olduğu gibi onaylanmış, kabullenilmiş bir görünüm çizmez; o, dergilerde savunulma gereği duyar. Böylece ilkel okültizmden ayrılıp kendisini daha “bilimsel” bir konuma yerleştirir. Daha “sofistike” olan astrologlar, görece daha “basit” olarak nitelenen fal faaliyetlerini vasıfsız olarak niteleyerek eleştirir (Adorno, 2002: 59, 60).

Zaman zaman takımyıldızlarına göre bireyin kendisini düzenlemesi, ayarlaması ve uydurması gerektiğine dair direktifler dolaysızca vurgulanır. Bireyin gündelik yaşamını düzenleyen bu uyum sağlatıcı stratejinin arkasında, astroloji dergilerinin bir “ayarlama metafiziği”ne sahip olduğu iddia edilebilir. Adorno için bu spekülâtif felsefe, astroloji köşelerinin tamamen gündelik yaşama ilişkin verdiği tavsiyelerini anlamakta yardımcı olacaktır (Adorno, 2002: 61).

Astroloji dergileri, astroloji köşelerinden çok daha fazla görkemli havasıyla, süslü tahminleriyle ve takipçisinin bilgisini kutluyor oluşuyla ayrılır. Örneğin tahminler çeşitli felaketler öngörebilir; masum olmayan bir biçimde ABD ve Rusya arasında 1953 yılında bir savaş olacağına dair imalar içerebilir (Adorno, 2002: 61). Adorno, astrolojinin yıkıcı dürtülere seslendiğini de vurgular. Astroloji dergilerinde gerçek yaşam ile paranoyak fantezilerin arasında bir politik duruş vardır. Yazılarda, örtük olarak azınlıkların yıkıcılığına dair suçlamalar yöneltilebilmektedir. Astrolojinin kıyamet alametine yaptığı sürekli vurgu basit bir tesadüfe dayanmaz. Çünkü bu aygıtın kullanılmasının, toplumdaki bireylerin yıkıcı dürtülerinin beslenmek istenmesine dair kışkırtıcı bir yönü vardır (Adorno, 2002: 62).

Astroloji dergileri, her ne kadar kötücül ve abartılı tahminlere yer verse de astroloji köşelerinde olduğu gibi belirli bir derecede ihtiyatı elden bırakmaz. Adorno, incelediği

astroloji dergisinin aynı sayısında yer alan makalelerde dahi keskin çelişkiler saptamıştı. Korkunç bir savaşın yaklaştığına dair bir makaleye, yeni yılın mutluluk getireceğine dair müjde veren başka bir makale eşlik edebiliyordu. Bu, astroloji dergilerinin çeşitli tüketicilere hitap etmesiyle ilgilidir (Adorno, 2002: 61, 62).

Astroloji köşelerinin astroloji dergilerinden farkı bireyin hangi burca sahip olduğuna göre yapılan tahminlere ilgi duyuyor oluşudur. Böylece “spekülatif” ve tarihsel içerikten kendini ayırıştırır. Bununla birlikte Adorno, astroloji köşelerinin ve dergilerinin yazar üslubu farklılıkları dışında benzeştiğini vurgular. Bu benzerlik psikolojik bir yönetim sürecine işaret etse de yayıncılık şirketlerinin tekelleşmesiyle de ilgilidir (Adorno, 2002: 63, 167). Astroloji dergileri ve astroloji köşelerindeki bireysel tahmin bölümleri, iki yayının benzerliğini açığa vurur. Bu tahminler, pratik ve gündelik hayata dair olup evren ve insanlığın kaderi gibi konularla ilgili spekülasyonlara dayanmaz. Birey, astrolojinin de sürekli vurguladığı kozmostan kopuk bir görüntü sergiler. Adorno bu anlayışın “metafizik maksimi”nin, bir nevi “aynı tas aynı hamam” olarak sloganlaştırılabileceğini vurgular (Adorno, 2002: 66).

Günümüzde, astrolojiye ilişkin dergilerin yanında daha çok akıllı telefonlar ve internet ile birlikte tüketilen “sofistike” astroloji içerikleri ortaya çıkmıştır. Adorno’nun 1950’li yıllarda incelemeye koyulduğu astroloji dergileri yeni teknolojiyle gelişen modern okültist eğilimlere, New Age inanışlara dayanan içeriklerle benzeşebilir. Adorno’nun vurguladığı gibi bu yayınlar her ne kadar daha çok teknik bilgi, spekülatif ve tarihsel olanla ilişkili çeşitli tahminler veriyorsa da günlük burç yorumlarına benzer biçimde statükocu, “ılımlı” ve gündelik yaşama gömülüdür.

7. Astroloji Köşeleri Okurunun Varsayılan Profili

Astroloji köşeleri yazarının zihnindeki okur, çeşitli psikolojik tekniklerle yaratılır. Buna göre köşe yazarı, okurun narsisistik savunmasını güçlendirir ve onun belirli bir derece haz almasını sağlar. Ancak köşe yazarı bunu yaparken çok ütöpik bir görüntü çizmemelidir ki okur bununla kendi yaşamını ve problemlerini özdeşleştirebilsin (Adorno, 2002: 82). Adorno, incelediği materyalden yola çıkarak köşe yazarının tahayyül ettiğı belirli bir okur profilinin genel hatlarını ortaya koyar. Bu anlamda köşe yazarının; okurunun cinsiyetine, sosyoekonomik statüine, kariyerine, romantizmine, araba sahipliğine, eğitime ve dinine yönelik yaptığı vurgular ele alınacaktır.

Adorno, astroloji okurlarının cinsiyet dağılımına dair herhangi bir veri ile karşılaşmasa da okurların önemli bir kısmının kadınlardan oluştuğunu varsaymış ancak köşelerin erkekler için yazıldığını vurgulamıştır. Okur; otuzlu yaşlarının başında, iş hayatında başarıyı amaçlayan beyaz yakalı, uzman bir çalışan olarak temsil edilir. Astroloji köşelerinin yazarı, modern toplumda kadının statüsünün çok çok aşağılarda olduğunu farkındadır. Bu yüzden kadınlara erillermiş gibi davranıp onların “gurur duyacağını” düşünür. Adorno, köşe yazarının kadınlara yönelik bu tutumunda, Freud’un tartışmalı kavramı *penis kıskançlığı*ndan (Almanca: *Penisneid*, İngilizce: *penis envy*)⁷ yararlanabilmiş olduğunu düşünür. Astroloji köşeleri, sürekli pratik olmaya ve karar alıcılığa vurgu yapar ve bu nedenle ataerkil modern kapitalist toplumda egemen olan erkeğe hitap etmeyi zorunluluk

⁷Kız çocuğı, oğlan çocuğunun kendisinden farklı bir cinsel organa sahip olduğunu anladığında, onu kıskanmaya başlar. Kıskançlığın son raddesinde kendisinin de bir oğlan çocuğı olması gerekliliğine inanır (Freud, 1905: 44, 45). Freud’a göre kız çocuğı, eğer bu inancı devam ettirirse çok olası olmasa da eşcinsel olabilir ya da maskülen özellikler gösterebilir. Ancak farklı bir yolun seçilmesi olasıdır. Buna göre, penisi olmadığı için annesini suçlayan kız çocuğı, ondan nefret eder ve onunla özdeşleşerek babasını sevmeye başlar. Bu ilgi, penisi kontrol etme amaçlı başlasa da ondan bebek yapma arzusu ile sonlanır. Sonuçta penis kıskançlığının yerini, bebek yapma isteğı alır (Freud, 1940: 69).

görür. Kadınlar daha da bağımlılaştıkça, onlarda aslında öyle olmadıklarına, aksine güçlü olduklarına dair sahte bir inanç oluşturulmaya çalışılır. Astroloji köşelerinde kullanılan bu aygıt ile kadınlar daha da bağımlı hâle getirilir (Adorno, 2002: 82, 83).

Adorno, okura atfedilen sosyoekonomik statüyü *müdür yardımcısı* (İngilizce: *vice-president*) olarak adlandırır. Buna göre okur çok büyük bir şirkette çalışan üst düzey bir karar alıcıdır. Bu profil ile özdeşleşen okur belirli bir doyum sağlayacaktır. Ancak okurun aynı zamanda hiyerarşi içerisinde her zaman hesap vermesi gerekenler vardır. Emir alıyor oluşu örtük biçimde sergilenir. Böylece okurun gerçek dünyayla ilişkisi çok kopmamış olur. Astroloji köşelerinde bireyin *ben ideali* (Almanca: *Ichideal*, İngilizce: *ego ideal*)⁸ ile gerçek statüsü girift bir biçimdedir. Böylece bir yandan da *kompulsiyonun* kök saldığı (Almanca: *zwang*, İngilizce: *compulsion*)⁹ alt orta sınıfta “hiyerarşik düşünme şekli” ile bir uzlaşma sağlanır (Adorno, 2002: 85). “Müdür yardımcısı” aynı zamanda “hiperaktif”tir. Astroloji okuruna dair resmedilen görüntü; onun iş bitirici, tuttuğunu koparan, gayretli ve azimli biri

⁸Adorno’nun Freud’un ben ideali kavramını “Narsisizm Üzerine Bir Giriş” makalesinde tanımladığı anlamıyla kullandığı düşünülmektedir. Buna göre birey, bir zamanlar çocuklukta kendini sevmekten aldığı haz ve tatminden vazgeçmeyerek onu ben idealinde yaşatır. Büyüyen birey, öz eleştiri ve çevresindekilerinin eleştirileriyle birlikte çocuklukta mükemmelliğine olan inancını koruyamaz. Kaybettiği mükemmellikleri ben idealine aktarır (Freud, 1957: 94).

⁹Freud’a göre kompulsif eylemler sergileyen birey, gündelik hayattaki bazı eylemlerini, belirli bir biçimde ayarlar veya onlara sınırlar koyar. Bunu aynı biçimde veya çeşitli yöntemler kullanarak sürekli tekrarlama gerektirir. Örneğin bireyin uyuyabilmesi için bazı eşyaların belirli konumlara sabitlemesinin gerekmesi kompulsif davranış biçimini içerir. Bu eylemler hastanın kendisine dahi anlamsız gelir ancak bunlardan vazgeçtiği anda anksiyete nökseder. Ancak psikanalitik terapi ile hasta, bu davranışlarını anlamlandırabilir hâle gelir. Freud’a göre kompulsif eylemler, bilinçaltında yatan fikirlerin ve dürtülerin bir dışı vurumdur. Bu eylemler hastanın ifade edemediği bilinçaltı bir suçluluk duygusuna dayanır. Birey; bir anksiyete kaynağının belirmesiyle, kötü bir olayla karşılaşılacağını düşünmesiyle birlikte kendini koruma amaçlı kompulsif eylemler ortaya koyar. Freud, dindar protestanların kendilerini günahkâr olarak görmeleri nedeniyle çektikleri suçluluk duygusunun ve cezalandırılma korkusunun yarattığı anksiyeteye karşı bir savunma gereğiyle dinî ritüellere başvurdıklarını vurgular. Kompulsif eylemler, bireyin çocukken ifade edebildiği ancak sonra bastırmak zorunda kaldığı dürtüleriyle de ilgilidir. Bastırmanın yaratabileceği anksiyeteye karşı bir savunma biçimidir. Freud aynı zamanda kompulsif eylemi, *yer değiştirme* (Almanca: *Verschiebung*, İngilizce: *displacement*) mekanizmasıyla da ilişkilendirir. Buna göre birey, babasına olan nefretini bir sandalyeye yöneltebilir (Freud, 1959: 117, 118, 122-126).

olduğuna ilişkindir. Okur sürekli bir “hareket ve hengâme” içindedir. Adorno’ya göre burada vurgulananın bireyin kendi gücünden ziyade, daha çok onun “toplumsallaştırılmış ego idealiyle entelektüel bir özdeşleşmesidir”. Etkinliklerin yapaylığı, toplumda önemli bir yer edinmiş ve astrolojinin de özellikle psikolojik bir teknik olarak yararlandığı *sahte etkinlikten* (Almanca: *Pseudoaktivität*, İngilizce: *pseudo-activity*) kaynaklanır (Adorno, 2002: 86). Žižek’e göre de neoliberal kapitalist toplumda tehdit artık pasiflikten değil Adorno’nun vurguladığı sahte etkinlikle donanmış sözde bir aktiflik ve katılımcılık vurgusundan gelir (2006: 334, 342).

Okur, hazza düşkün resmedilir ancak bu, her zaman köşe yazarı tarafından kontrol altında tutulur. Okurun romantizmle de içli dışlıymış gibi gösterilmesi, gerçek okurun hayatının belli bir döneminde yaşadığı bir hayal kırıklığının telafisine işaret edebilir. Okur köşeleri okurken dâhil olduğu burca yönelik çizilen bu imajla özdeşleşebilir. Adorno’ya göre köşelerin başka bir varsayımı, okurun araba sahibi olduğuna ilişkindir. Ancak bu varsayımın gerçekçi olabileceğini, Los Angeles kentindeki pek çok sayıdaki arabadan saptar. Bu vurgu, aynı zamanda arabası olmayan az sayıdaki okur için de iyi işler. Onlara arabası varmış gibi davranmak, bundan narsisistik haz almalarını sağlayacaktır. Aynı zamanda köşelerde okurun eğitim seviyesine dair bir vurgudan özellikle kaçınılır. Bu, sunulan imajın gerçeklikle kopuşunu çağrıştıran özelliklerden biri pekâlâ olabilir. Adorno, incelediği astroloji köşelerinde oldukça sınırlı dinî referanslar bulur (Adorno, 2002: 83, 84). Din de astroloji köşelerinin genel hegemonik iklimi içerisinde ağırbaşlı olup radikalizmden uzaktır.

8. Astroloji Köşelerinde Okurun Varsayılan İlişkileri

Adorno, incelediği astroloji köşelerinde yaptığı içerik analiziyle köşelerde okurun ilişki içerisinde olduğu varsayılan karakterleri saptamıştır. Bunlar yabancı, aile, komşu, arkadaş, uzman ve üstlerdir (Adorno, 2002: 148).

Köşelerde aileye genel bakış, çatışmalar yaşansa da her şeyin iyi gittiğine ilişkindir. Köşelerde ailenin gerçek problemleri ancak negatif ve dışa dönük bir biçimde ele alınır; onunla ilgili duygusal, içselleştirilmiş olan ihmal edilir. Aile, ev içerisinde çeşitli nesnelerin tamir edilmesi, dışarıda zaman geçirilmesi gibi tavsiyelerin verildiği öğleden sonrasında, yani okurun boş zamanı ile sınırlandırılır (Adorno, 2002: 133, 134). İyi vakit geçirme fikri; dışarı çıkılıp bir mekânda eğlenilmesine, birlikte sinemaya gidilmesine vb.lerine ilişkin olarak kabul edilir (Adorno, 2002: 136, 137). Bazen yardım için yararlanılan bir kurum olarak görülen aile, aynı zamanda belirli şikâyet ve taleplerin merkezi olarak da temsil edilir. Okur bunları belirli ölçüde dikkate alıp “tahammül edilebilir” bir yaşam sürebilir. Zaman zaman okura ailesine karşı teslimiyetçi olmasına ilişkin tavsiyeler verilir. Orta yolcu temkinli bir üslup aracılığıyla aileyle girilebilecek büyük çatışmalar önlenmeye çalışılır (Adorno, 2002: 134). Bunlar alkol, kumar gibi hazlara yönelinerek bütçenin gereğinden fazla harcanmasına karşı bireyi hizaya getirmeye yönelik bir girişim olabilir. Erkek olarak görülen okur, bütçeyi son aşamada idare eden eş ile maddi konuların konuşulması için cesaretlendirilir. Adorno, köşelerde “eş” yerine “aile”nin kullanıldığını vurgular. Çünkü okurun “kılıbık” hissetmesi istenen bir durum değildir. Bu anlamda aile, okurun dürtüselliğini bastıran bir mekanizmaya işaret eder. Maddi durumun aile ile konuşulmasına dayanan tavsiye, aynı zamanda “eşin fazla harcama eğilimine” ilişkin bir önlem olarak da işleyebilir. Bu, kadının erkeğin aksine rasyonel olmamasına ve üreten değil tüketen taraf olduğuna ilişkin söyleme dayanır. Bunun

yanında iş ile ilişkili konuların da aile ile konuşulmasına ilişkin tavsiye verilir. Amaçlanan, okurun çalışma hayatının yarattığı bunalımı ve güçsüzlük hissini telafi edip onun iş yerinde taşkınlık yapıp kovulmasını önlemektir. Köşelerde aile, kendiliğinden bir birlikte yaşama pratiğine denk düşmez. Modern ailenin değişen yapısı burada öne çıkar (Adorno, 2002: 134, 135).¹⁰

Adorno'nun incelediği köşelerde, ailenin yanında zaman zaman “komşular”a da vurgu yapılır. Bu yapı; gerçek okur kitlesi olması muhtemel olan alt orta sınıfa daha uygun düşer. Okurun zihninde, modern toplumda varlığını yitirmiş karşılıklı çıkarlara dayalı bir köy yaşamını çağrıştırarak atomize olmuş birey için belirli bir işlevi yerine getirebilir (Adorno, 2002: 137).

Adorno, incelediği köşelerde okura atfedilen en önemli ilişkilerden birinin “arkadaşlar” olduğunu vurgular. Astrolojinin temel öğelerine işaret eden “arkadaşça” ve

¹⁰Adorno, modern ailenin değişen yapısına yaptığı vurguyu, kendisinin de katkıda bulunduğu Horkheimer'in “Authoritarianism and the Family Today” makalesine dayandırır. Buna göre modern toplumda atomizasyona uğrayan ve yalnızlaşan insanların bireyselliği bir dizi nitelik şeklini alır. Aileyi de yok eden ekonomik dönüşümler, totaliteryenizmi getirme tehlikesi taşır. Aile kör itaat, otoriteryen saldırganlık sağlayan bir ayarlama kurumu şeklini alır. Modern toplumda güçsüzleşen baba, çocuk tarafından özdeşleşilemez olur ve çocuğun özerkliği olumsuz etkilenir. Onun baba imajının yerini kolektif soyut otoriteler alır. Modern toplumda annelik de rasyonel, planlı bir faaliyet biçimi şeklini alır ve annenin sevgisi adeta yönetilebilir bir şey olur. Bir meslek gibi ele alınan annelik kendiliğindenliğini yitirir. Çocuk bağımlı bir egoya sahip, narsisist, itaatkâr biri olarak yetişir. Faşist propagandaya duyarlı kimseler, aile ile eleştirel içten olmayan bir özdeşleşme yaşarlar. Onlarda uyumluluk ile soğuk kişilik özellikleri belirir (Horkheimer, 1959: 386, 388-391).

Orta sınıf toplumunda soyut bir aile yüceltmesi varken birey ile aile arasında hakiki duygusal bir bağ bulunmamaktadır. Aile, modern toplumda çeşitli kurumların desteği alınarak, ahlaki vb. nedenler öne sürülerek, büyük bir propaganda aracılığıyla korunmaya çalışılır. Ancak ailenin geçmişteki gerçek anlamı yok olmuştur. Modern rasyonalite evliliğe nüfuz etmiş ve onun faydaya dayanan bir iş birliği ilişkisine dönüşmesine yol açmıştır. Erkekler, kendisine sağlanacak belirli faydalar nedeniyle, kadınlar da belirli bir güvenlik arayışı nedeniyle evlenir olmuşlardır. Çocuklar ise artık bireyin hayatında görev edindiği şeyleri başarabilme olanağının onlara devredilmesi için değil de dışsal faktörlere bağlı olarak yetiştirilir olmuştur. Onlar artık sahibi bir aile sıcaklığından mahrum kalırlar. En iyi ihtimalle rasyonel bir biçimde gündelik yaşamda karşılaşacakları zorluklarla mücadele edebilecek biçimde yetiştirilirler. Aynı zamanda basit bir sözleşmeye dayalı ilişki biçimi alan evlilik, boşanma ile kolaylıkla sona erdirilebilir olmuştur. Bireyler ticari ilişkilerde olabildiği gibi adeta değiştirilebilir hâle gelmiştir. Artık birey, bir evliliğini sonlandırıp kendisine daha çok fayda sağlayacak diğerine kolaylıkla geçebilir (Horkheimer, 1959: 385-387, 392, 393).

“düşmanca” olan şeyler, köşelerde ete kemiğe bürünür. Ancak düşmanlardan çok arkadaşlara vurgu yapılır (Adorno, 2002: 138). Bir anda beliren arkadaşlar okura kariyerinde kazançlar sağlayabilir. Okurun üst konumunda yer alan, her şeyi ondan daha iyi bilen ve ondan daha güçlü olan arkadaş, yine de okurla bir şekilde ilgilenecektir. Ancak elbette tüm bu durum okurda belirli bir narsisistik kayba neden olacaktır. Bunu telafi edecek olan şeyler ise sorumluluktan kurtulmanın vereceği haz ve mazoşist bir doyumdur (Adorno, 2002: 138-140). Aynı zamanda arkadaşlar, okurun kendisinde bir başına tatmin etme yoluna gitme gücünü bulamayacağı dürtülerini, sözde bir doyuma ulaştırma vaadi verir. Bu, çocuğa uslu durup itaat ettiği sürece istediği hazzlara erişebilmesine izin verilebilmesine benzer (Adorno, 2002: 143). Köşelerde “aile”nin, “eş”e işaret ettiği gibi “arkadaş” da “üst”e işaret etmektedir. İş ilişkileri, oedipus çatışmasıyla ilişkili aşk ilişkilerine yükseltilir. Bu anlamda korkulması gereken kişinin aynı zamanda sevilmesi gerekir. Üst tarafından verilen emir, sanki altın tüm başarısızlığını, niteliksizliğini ve zayıflığını telafi etmek için verilir (Adorno, 2002: 140, 141). Arkadaş olarak karakterleşen toplumsal otorite ile okurun toplumsal uyumu hedeflenir. Dayatılan toplumsal kuralların katılığı, bireyi hoşnut etmeyen yönü bireyselleştirme aracılığıyla hafifletilir. Adorno, bu anlamda köşelerdeki arkadaşın rolünü eski komedilerdeki *raisonneur*¹¹ ile benzeştirir. Arkadaşlar okurun bilinçaltında kendisinin ve kardeşlerinin bir

¹¹*Raisonneur*, Molière’in komedilerinde beliren belirli karakterlere işaret eder. Kavramın ne anlama geldiği ve nasıl bir işlev gördüğü oldukça tartışmalı bir konu olmuştur. Kavramı ilk kez ortaya atan F. Brunetiere’e göre *raisonneur*, Molière’in oyunlarında kendi düşüncelerini anlatmasına yarar. G. Michaut ise Molière’in *raisonneur* ile arasında didaktik bir ilişki olduğunu vurgular. Ancak eleştiriler *raisonneur*’a biçilen Molière sözcülüğünü basit bir kavrayış olarak görüp eleştirme eğilimi gösterdi ve bu karakterin varlığını estetik anlamda irdeleyenler oldu (McBride, 1979: 74). Adorno’nun kavrama yaptığı gönderme, felsefi ve didaktik tartışmalara ilişkin olarak, kavramın ideolojik bağlamına yaptığı bir vurgu olarak düşünülebilir. *Raisonneur* ile köşelerdeki arkadaş arasında, “bilge ve mantıklı” olmaları ve “ortak akla” hitap etmeleri açısından benzerlik kurulabilir. Buna göre her nasıl Molière, kendi düşüncelerini *raisonneur* aracılığıyla ifade edip izleyiciyi ikna etmeye çalışıyorsa, köşeler de statükoyu yeniden üretme aracı olarak kullandığı arkadaş ile belirli toplumsal kuralları okura dikte ederek tahakküm sağlama çabasıdadır.

görüntüsünü çağırıştırır. Arkadaşın işlevi, otoritaryenizmin artık otorite sahibi babaya yönelik bir yatırımdan ziyade, onun kolektif otoritelerle değiştirilmesiyle uyumludur (Adorno, 2002: 142, 143).¹²

Arkadaşların diğer bir özelliği ise köşelerde yerinin zaman zaman “ilginç yabancı” ile değiştirilmesidir. Bu, daha çok büyümlü biçimde beklenmeyen bir kazanımın elde edilmesi söz konusu olduğunda veya belirli irrasyonel bir vaat verildiğinde ortaya çıkar. Yabancıların düşmanlık gibi olumsuz yönleri köşelerde bastırılmış, görünmez kılınmış ve tamamen silinmiştir. Okurun iç gruplarına belirli bir bağlılık beslediği ve “dışındakilere” mesafe koyup onlara karşı olan dürtülerini bastırdığı varsayılabilir. Yabancı, bu anlamda bastırılmış arzuların bir doyum merkezi olarak öne çıkabilir. Yabancı olarak temsil edilen arkadaş, aynı zamanda yabancılaşmış toplumu da yansıtır olabilir (Adorno, 2002: 144).

Köşeler, arkadaşlara yönelik kurnazca kullanılan belirli bir ambivalansı da içerir. Bu anlamda “yeni” ve “eski” arkadaşlar arasında ayrım yapılır ve ilginç biçimde “yeni” olan

¹²Adorno, Erik H. Erikson’un bu durumu psikanalitik kavramlarla açıkladığını vurgular. Hitler, otobiyografik kitabı *Kavgam*’da (Almanca: *Mein Kampf*) gençliğinde babasına olan muhalefetini ve “anavatan, sevgili anne” olarak nitelediği Almanya’ya olan aşkını vurgular. Çocukluğunda “sevgili annesi” olan Almanya’nın nefret ettiği Avusturya hanedanlığıyla olan ittifakından şikayetçidir. Çünkü bu durum, ona göre Alman milletinin ortadan kalkmasına yol açabilir. Hitlerin annesi, ondan yaşça büyük alkolik ve zalim olan babasıyla birliktedir. Bu anlamda “sevgili anne”, arzulu oğlana değersiz bir zalim uğruna ihanet eder. *Kavgam*’ın ilk bölümündeki bu vurgular oedipus çatışmasının bir dışa vurumu olabilir (Erikson, 1942: 477).

Hitler bu bölümde Alman gençliğinin Almanya sevgisi karşısında, ne bir babanın ne de imparatorun durabileceğine ilişkin propaganda yapar. Buna göre asi ergenliklerine ihanet edenler Alman gençliğine liderlik edemezler. Hitler, Alman halkının “gerçek bir asi ergen” olan Führer ile özdeşleşmesini ister. Erikson, Hitler’in bir baba figürü olmak istemediğini, onun kendisini Führer, babanın yerini alan “görmekli yaşça büyük erkek kardeş”, olarak sunduğunu vurgular. Orta hâlli sivil bir hayatı seçmemiş asi “çete lideri” bir ergen olan Hitler, çevresinde ona hayran olan oğlanlarla birlikte bunak olarak nitelendirdiği gruplar üzerinde yıkım getirmek istemektedir. Onun belirli bir ergenlik çatışmasının içinden çıkamayan “özgürleşmiş” takipçileri kendileriyle eşit diğer ergenlerle ve babaya boyun eğmeyen bir liderle birlikte hareket ettiklerini düşünür. Bireyler günlük deneyimleriyle, mantıklarıyla kendilerinin üstünde kader meselelerini çözemediklerinde kendi bireyselliklerinden vazgeçip kolektif olana teslimiyetçi bir biçimde yönelip onlara belirli bir inanç besleyebilirler. Babayla özdeşleşmenin geçmişte kalmasıyla ve bunun yerinin başka şeylerle doldurulabileceğine ilişkin propaganda aracılığıyla ergenlerin “kurtarıcısı” Führer ile veya çeşitli kolektif güçlerle özdeşleşmesi mümkün olmuştur (Erikson, 1942: 480, 481, 486, 487, 490, 492).

diğerinin aksine iyi özellikler ile donatılır. Heyecan verici yeni arkadaşlar okura haz vadederler. Bugün ile uyumlu olan yeni arkadaşın aksine eski arkadaş, yük olarak görülerek okura onunla ciddi bir ilişki kurulmaması gerekliliği hatırlatılır. Bu anlamda köşelerin genel yapısının temellerinden biri geçmişin reddedilmesidir. Geçmiş, okurun gündelik yaşamda yapmakla yükümlü olduğu çeşitli görevlere karşı dikkat dağıtıcı bir etki yapar. En temel geleneksel ahlak kurallarından biri olan sadakat, köşelerde ortadan kaldırılır. Köşelerin şiarı, yarar sağlamayan şeyin işe yaramaz olduğuna ilişkindir (Adorno, 2002: 146).

Köşelerde yer alan karakterlerden biri, üst veya toplumsal güç ile arkadaş yakınlığı ve samimiyeti arasında konumlandırılan “uzman”dır. Aşırı uzmanlaşmanın ve iş bölümünün egemen olduğu bir toplumda uzman, belirli bir konuda özel yetenek ve bilgiye sahip biridir. Okur rasyonel süreçlere dayandığı belirtilen uzmanlığa inanç beslemeli ve itimat etmelidir. Köşeler, otoritaryen irrasyonalizme dayanan istek, arzu ve ihtiyaçlar ile rasyonalist kültürel sahte görünüm arasında çıkan çatışmaları gözden kaçırmayıp onlarla ilgilenmek zorundadır (Adorno, 2002: 146, 147).

Adorno, köşeler tarafından ortaya konan okurun ilişkili olduğu karakterler arasında en önemli olanının üstler olduğunu vurgular. Babanın ikamesi olan üstlere karşı mutlak itaat gösterilmeli ve çatışmadan kaçınılmalıdır. Adorno’ya göre vurgulanan çeşitli karakterlerin çoğu aslında üstleri temsil etmektedir. Köşelerde temsil edilen “çalışan okur”, üstüne karşı rahat hissetmez; aksine tehdit altında hisseder. Çünkü patron, her zaman ondan hesap vermesini talep edebilir. Üste karşı çalışanın kendi kabiliyetinin üstünde zorunlulukları vardır. Arkadaşlar da zaman zaman üstlerle çıkan çatışmaları yatıştırma aracı olarak kullanılır. Bu, üstlerin ve aradaki gerginliğin yumuşatılması şeklinde olur. Okur, üstlerine “akıllıca” davranmalı ve onların onayını sürekli almalıdır. Dalkavuk olarak temsil edilen

okurun, işini tatmin edici bir biçimde yapmasından ziyade üstlerine yağcılık yapıp onların gözüne girmesi önemsenir (Adorno, 2002: 147-149). Üstlere karşı tutum, zaman zaman rüşvetin çelişkili bir biçimini alır. Buna göre statüsü, maddi durumu daha düşük ve zayıf olan çalışan, ondan daha güçlü olan üstünü yemeğe çıkarmaya vb. faaliyetlere davet ederek *tatmin edici bir insan ilişkisi elde etmiş*¹³ olur (Adorno, 2002: 147-150). Her nasıl arkadaşlar aslında üstler ise üstler de sık sık arkadaşlar gibi temsil edilir. Bu, katı ve zorba bir babanın tiranlığını devam ettirebilmesi için çocuğunun en iyi dostu olduğunu, ona kendi iyiliği için baskı yaptığını vurgulamasına benzer. Bunun yanında üstün içsel nitelik ve kabiliyetlerinden dolayı mevcut statüsüne erişmeye hak kazandığına ilişkin bir söylem benimsenerek üst, yüceltilir. Tüm bunların sonucunda hiyerarşik ilişkiler köşelerde fetişleştirilir ve aynı zamanda mahcup bir tutum benimsenir. Köşelerin üstlere ve hiyerarşiye yönelik fetişistik tutumu, onların yanına “önemli, etkili” gibi sıfatlar eklenmesinde kendini gösterir (Adorno, 2002: 150, 151).

Okur, rakiplerine karşı da yatıştırıcı davranarak dalkavukluk yapmalıdır. Arkadaşça konuşmak karşı tarafın gönlünün kazanılmasına giden yolda önemli bir etkidir. Bu anlamda büyük bir ağırlık kazanan ve sık sık cesaretlendirilen “konuşma”, köşelerin *oral dönem* (Almanca: *orale Phase*, İngilizce: *oral phase*)¹⁴ ile ilişkili psikolojik bir stratejisi olabilir.

¹³Adorno’ya göre, vurgulanan sözcüklerde de görüldüğü gibi, köşelerin dili genel anlamda hüsnütabire dayanır. Buna göre olumsuz olan, bireyin canını sıkan şeyler ya nötrleştirilir ya da olumlu ifadelerle süslenir. Örtük olanın altında hakiki temeli keşfedebilmek için bu ifadeler dikkatle incelenmelidir. Adorno’ya göre bu stratejik aygıtın altında yatan ve köşeler tarafından bilinçli bir biçimde kullanılan batıl inanç; bir iblisin, kötü ruhun vb.lerinin isimlerinin anılmasının onu çağırabileceğine ilişkin korkudur. Bunun yanında gücendirme korkusu da aygıtın kullanılmasında etkilidir. Köşeler, okurunun zayıflığını doğrudan göstererek onu “incitmek” istemez. Okur da üstünü gücendirmek istemez. Bunu eylemsel olarak zaten yapamaz ancak onun hakkında düşünsel anlamda dahi kötü düşünmemelidir (Adorno, 2002: 171).

¹⁴Oral dönem, Freud’un psikoseksüel gelişim evrelerinden ilkinde işaret eder. Bebeğin doğması itibarıyla başlayan oral dönem, hemen hemen on sekizinci aya kadar devam eder. Bu dönemde libidinal doyum sağlama merkezi ağızdır. Bu, kendini anne memesi ile ilişkili olarak emme ve yutmada gösterir. Bireysel eğilimler, doyumun engellenmesi veya fazla doyum gibi çeşitli nedenlerle bireyin libidosu belirli bir döneme saplanabilir.

Konuşmak bu bağlamda, teslimiyetçi bir tutum ile hakkını aramak için birine karşı çıkmak gibi daha saldırgan bir tutum arasında kalır (Adorno, 2002: 151, 152).

9. Freudyen Psikanaliz Ağırlıklı Astroloji Köşeleri Analizi

Adorno'nun astroloji çalışması, psikiyatri ve sosyal psikolojiden yararlanır. İncelenen uyarana maruz kalmaya müsait olan genel bir kişilik yapısının analizine dayanır. Adorno'ya göre köşelerin verdiği mesajlar, tüketicilerde “bilinçsiz bir öfke”yi varsayar ve konformizmi teşvik eder. Bu irrasyonalliteye eşlik eden rasyonel yönü ise tüketicinin gündelik problemleriyle ilgilenmesi ve ona, en iyi cevabı verdiğini iddia etmesidir. Adorno, modern astroloji metinlerini bir nevi “ruh sağlığı köşeleri”ne benzetir. Çeşitli psikolojik yönlendirmeler ve vurgularla gerçekten de bunu andırır. Birey günlük burç yorumlarını okuyacağı gazeteyi veya dergiyi satın alırken “az miktarda özfarkındalık” da satın alır ve yıldızların kendileri hakkında karar vermesiyle “büyük bir yük”ten kurtulur. Astroloji köşeleri verdiği günlük tavsiyelerle toplumsal hayatın ve bireyin psikolojik durumunun hakikatlerine inmez. Aksine toplumsal olana, psikolojik olana dair yönlendirme, seçme, ekleme ve çıkarma yapar (Adorno, 2002: 51, 52). Adorno, psikodinamikleri toplumsal bağlamından koparmayı önermez. Toplumda pek çok bireyde nevrotik belirtiler, irrasyonallizme karşı duyarlılıklar görülebilir. Bunların bir kısmı özellikle belirli zamanlarda kitle iletişim araçları tarafından bireylerin savunma mekanizmalarının güçlendirilmesi ve belirli tepkiler yaratılması yoluyla yapılır. Bu yapı, mevcut sosyal bağımlılıkla birlikte işleyen bir sistemdir. Adorno, astroloji köşelerinde yer alan kompulsif sistemi, bireyde

Böylece nevrotik belirtiler, bireyin saplandığı psikoseksüel gelişim evresine işaret edebilir. Bu dönemin yetişkinlikte bıraktığı izler “edilgenlik, bağımlılık, yapışkanlık, ambivalans” gibi özelliklerdir (Deustch, Krauss, 1986: 225-227).

yaratılan bağımlılıkla ilişkilendirir. Bu sistem, asla bağımlılığı gerçekten değiştirecek bir şey yapmadan, “gerçekçi bağımlılığa” karşı bir savunma olarak kullanılır (Adorno, 2002: 75).

Astroloji köşelerinde irrasyonel bir biçimde yıldızlar bireylerin kaderini belirler ve onlara yardımcı olmak için çeşitli tavsiyeler verir. Adorno bunun ancak bir maske olduğunu ve perde arkasında toplumsal gücün olduğunu vurgular. Çünkü toplum da aslında bireyi hem tehdit eder hem de karnını doyurur ve statüko gibi irrasyonel bir kaynağa dayanır. Astroloji köşelerinde sık sık bireyin süperegösüne yönelik yazılır ve yıldızların verdiği tavsiyeler aslen statükonun dayatmalarıdır (Adorno, 2002: 79, 80).

Adorno, Freud’dan yararlanarak kitlelerin astrolojiyle olan ilişkisini libidinal olarak açıklar.¹⁵ Astroloji köşelerinin sıkı takipçileri, güce boyun eğerek pasif cinsel hazzı ikame ediyor olabilir. En temelde baba kaynaklı olan güç, astrolojide gayri şahsileşir. Yıldızlarla olan ilişki, Adorno’ya göre en derinde iktidar odağı olarak görülen babayla olan gizli ilişkidir. Mutlak gücün gayri şahsileşmiş olması sonucu alınan haz, onaylanabilir ve izin verilebilir olur. Yıldızlar ile olan ilişki ulaşılamayacak kadar uzak, kişiselleştirilemez ve tarif edilemezdir (Adorno, 2002: 58, 59). Aynı zamanda babanın ekonomik rolünün gerilediği ve otoritesinin azaldığı bir dönemde, onun öğüt ve yardımlarının bir benzerine de kavuşur (Adorno, 2002: 52).

¹⁵Freud’a göre kitlenin özünü oluşturan libidinal ilişkiler, kitlelerin varlığını devam ettirebilmesi için olmazsa olmazdır. Freud, bu tezini daha iyi açıklamak için kiliseyi ve orduyu örnekler. Özellikle liderlerin etkin olduğu bu örgütlenmelerde lider, Katolik Kilisesi için İsa, ordu için başkomutandır. Kitledeki her bir birey, liderleri tarafından eşitçe sevildiğine inanır ve onlar, kitleler için babanın ikamesi olur. Bununla birlikte bu “baba sevgisi” çatısının altında, orduda da kilisede de kitleyi oluşturan bireyler birbirlerini de sever. Libidinal bağın çözülmesi demek, kitlenin bütünlüğünün sarsılması anlamına gelir. Freud, rotasını ilk topluluklara çevirerek yaptığı çıkarımda, kitlelerin liderinin hâlâ oğullarının korkuyla baktığı, karşısında pasif-mazoşist bir varoluşu benimsediği “ilk baba” olduğunu vurgular (Freud, 1975: 30, 34, 35, 39, 84).

Hayatı ve tüm toplumu kapsayan çatışmalar ile basit ve önemsiz tavsiyelerin giriftliği, absürt bir durum oluşturur. Adorno bu ikililiği açıklamada Ernst Simmel'dan yararlanır.¹⁶ Ona göre Antisemitizm gibi otoritaryen irrasyonelizm biçimleri bireyin içinde hem soyutlanır hem de kolektif hâle getirilir. Böylece birey kendisini psikoz hastası olmaktan koruyabilecektir. Astrolojinin bireyin bilinçaltında yatan ilkel ve saldırgan dürtülerine hayali bir biçimde doyum sağlayacağı düşünülür. Fakat bireyin gerçek yaşamdaki “normal” işleyişine doğrudan bir müdahale yapmaz ve onun gerçekliğini zedelemektense, verdiği tavsiyelerle onun mevcut kapasitesini oldukça yüzeysel bir biçimde artırma girişiminde bulunur (Adorno, 2002: 66, 67). Adorno'ya göre astrolojiye inanan bireylerin, Simmel'in “psikotik karakter”inin özelliklerini gösterip göstermediği net değildir. Eğer gösteriyorlarsa bunun, onları astrolojiye yöneltip yöneltmediği de tartışılır. Bu inanç, normalin psikotik yönüne dayalı olabilir. Astrolojinin gerçekçi tavsiyeleri ve toplum tarafından desteklenmesi onun kabulüne yol açar (Adorno, 2002: 68).

Adorno, astrolojinin rüyaların işlevleriyle olan benzerliğine dayanan ilişkisini de inceler. Rüya, uyanık durumun sağlayamadığı bilinçli ve bilinçdışı arzuların tatminini uykuda sağlar ve bireyin psikotik davranışlarını engeller. Astroloji, bireyin dürtülerini kanalize etmesine, *id*'ni sınırlandırıp “normal” davranmasına hizmet eder. Astroloji, toplumda bireylere “normal” olduğuna dair bir görünüm çizerken rasyonalite (uyanık hâl) ve irrasyoneliteyi (uyku hâli) kaynaştırır. Astroloji köşelerinin tüm tavsiyelerinin gerçekçi

¹⁶Ernst Simmel, Antisemitizmi bireyin karakterinde psikopatolojik bir bozukluk olarak görür. Ancak “hasta”, kendisini hasta olarak görüp terapi almaya asla yanaşmaz. Kendi egolarını üstün olarak gören Antisemitistler, kuruntulara kapılarak saldırgan dürtülerine teslim olurlar. Simmel'a göre bu, *kitle psikozuna* (İngilizce: *mass psychosis*) işaret eder. Ancak Antisemitist, psikozlu olmasına rağmen toplumda sosyal bir biçimde var olan ve uyum sağlayan “normal” bir bireydir. Çünkü psikozlu kitleye katılan birey, kendi gerçekliğinden kopmasına rağmen bireysel psikozunun getireceği gerilemeden de kurtulur (Simmel, 1946: 35, 39, 40, 49).

olmasına rağmen yıldızlar gibi irrasyonel bir kaynağa dayanıyor oluşu, onun gerçek ve kurgu arasındaki çizgiyi aşındırdığına işaret eder. Astrolojinin hayali ve makul yönü, sanrısallı dürtülerin birey tarafından çok fazla bir direnişle karşılaşmadan kabullenilmesine yarar. Adorno'ya göre astrolojinin bireyin gündelik hayatına ilişkin önerdiği makul ve gerçekçi tavsiyelerin dayandığı kural keyfi ve belirsizdir. Tüm bunlar, astrolojinin toplumu olumsuz etkileyen ve onları tehdit eden bir fenomen olduğuna işaret eder (Adorno, 2002: 67, 68).

Adorno için astrolojinin yabancılaşmış yapısı, onun egoya da yabancı bir unsur olarak görüleceği anlamına gelmez. Ona göre astrolojiye tabi olan birey, *nevrotik fobi* (Almanca: *neurotischen Phobie*, İngilizce: *neurotic phobia*)¹⁷ benzeri belirtiler gösterir. Bireyin mevcut ihtiyaçlarına göre çeşitli nesne ve durumlara yönelik ortaya çıkan fobi, anksiyetenin kanallize ve örtbas edilmesine yarar ancak bu işlev kalıcı değildir. Adorno'ya göre astroloji yayınlarının nesnesi de okurlarının ihtiyaçlarına yönelik oluşturulmuştur. Astrolojideki bu durum veya herhangi bir fobi, bireyin gerçek sorunlarını bastıracağı için elbette hakiki bir çözüm sunmayacaktır. Ancak astroloji, bireyin hayatındaki anksiyetesini maskeleyip onu kendine bağımlı kılabilir (Adorno, 2002: 69).

Kişisel başarı yolunda okura atfedilen belli belirsiz bir güç *narsisizmi* (Almanca: *Narzissmus*, İngilizce: *narcissism*)¹⁸ besler (Bernstein, 2020: 25). Köşe yazarı, okuruna

¹⁷Freud için nevrotik fobi, bireyin belirli bir dürtüyü doyuma ulaştırmaktansa ondan kaçması sonucu ortaya çıkar. Egonun kendisini tehditlerden koruma amaçlı geliştirdiği fobi, anksiyetenin başka bir şeye yöneltmesidir (Freud, 2011: 52, 114).

¹⁸Nesnelere yönelen libidonun, onlardan geri çekilerek yüzünü bene çevirmesi narsisizme işaret eder. Buna göre birey, kendisine yabancı bir nesneye yönelttiği sevgi düşüncelerini kendisine yöneltir. *Otoerotizm* (Almanca: *Autoerotismus*, İngilizce: *autoeroticism*) cinsel dürtülerin, başlangıçta kendi bedenine yönelmesi narsisistik döneme işaret eder. Uyku durumunda da libido enerjisinin bene yöneltildiği ve rüyaların benin amaçlarının hâkimiyetinde olduğu bir narsisizm kurulur. Benzer biçimde organik hastalık, *hastalık hastalığı* (Latince: *hypochondria*) gibi durumlarda da enerji bene döner. Aşk da narsisizmle ilişkilidir. Libidonun bene dönmesi zorunlu olarak patolojik bir duruma işaret etmez ancak nesnelere geri dönme kabiliyeti kaybedildiğinde çeşitli psikolojik rahatsızlıklarla karşılaşılır. Özellikle erken psikoseksüel dönemde çocuğun

çeşitli nitelikler atfedip onu pohpohlayarak narsisizme oynar. Öyle absürt şeyler söyler ki okurun dahi inanması oldukça zordur. Ancak bu köşe yazarı açısından narsisizme yönelmenin getirilerini azaltmaz çünkü narsisizm oldukça güçlü güdülerden beslenir (Adorno, 2002: 72). Astroloji köşelerinin okurları, kendi sorunlarını çözemeyen, *ben-zayıflığına* (Almanca: *Ich-Schwäche*, İngilizce: *ego-weakness*)¹⁹ sahip bağımlı bireyler hâline gelirler. Özellikle gerçek hayatta toplumsal güç karşısında zayıf durumdadırlar. Köşe yazarı da stratejisini bağımlı bireyin ihtiyaçlarına uygun bir biçimde oluşturur. Zayıf hisseden bireyin narsisistik savunma mekanizmalarını güçlendirmeye yönelip zayıflığı telafi etmesi buna iyi bir örnek oluşturur. Böylece köşe yazarı, okuru üzerindeki hegemonik ilişkisini kurup sürdürebilecektir. Aynı zamanda bu, *aşağılık kompleksi* (İngilizce: *inferiority complex*)²⁰ kavramına da uygundur. Köşe yazarı bağımlılık modelleri yayar; bireyleri bu kalıbın içine sokmaya çalışarak her geçen gün daha da fazla bağımlı bireyler yaratır.

sevgisi kendisine yöneliktir. Bu *birincil narsisizmin* yanında bireyin ilerleyen yaşlarında *büyüklik hezeyanı* (Almanca: *Größenwahn*, İngilizce: *megalomania*) gibi durumlarla karşılaşması *ikincil narsisizme* işaret eder. İzleme, aşk, kıskançlık hezeyanlarında da narsisizm görülebilir. Genel olarak nevroz, psikoz ve paranoya narsisizmle ilişkilidir. Melankoli durumunda da libido sevgi-nesnesinden çekilip bene yönelir. Böylece sevgi ve düşmanlık melankolik bireyin kendisine yönelir. Psikanalist narsistik nevrozlarda direnci aşmakta zorlanır ve ancak sınırlı bir biçimde neler olduğunu anlayabilir (Freud, 1993: 255-257, 260, 262, 265, 267, 270, 271).

¹⁹Adorno, ego-zayıflığı kavramını psikolojik boyutunun ötesinde sosyolojik anlamıyla kullanır. Kavram, bireylerin toplumsallaşma aygıtı karşısındaki güçsüzlüğüne işaret eder. Eğer birey güçle özdeşleşmeyip, evrensel bütünlüşmezse büyük *narsisistik yara* (Almanca: *narzisstische Kränkung*, İngilizce: *narcissistic injury*) -sevginin yitirilmesine ve başarısızlığa dayanan, bireyin kendilik duygusunda kalıcı iz bırakan yaralardır (Freud, 2011: 33)- alacak ve bunu telafi edemeyecektir (Adorno, 2005c: 111). Ego-zayıflığı, yok olan öznenin siyasal güçsüzlüğüne, eleştirel içebakış yeteneklerinden yoksunlaşmasına ve iktidara karşı konformist bir tavır alıp boyun eğmesine gönderme yapar (Plass, 2007: xvi).

²⁰Alfred Adler'a göre aşağılık hissi aslında bireyin gelişimi için normal bir uyarandır. Ancak birey yetersizlik duygusundan kurtulamayıp depresifleşirse, onun gelişimi için ittirici bir kuvvet olmaktan çıkarak aksi bir etki yapar ve bu his, patolojik bir hâl alır (Adler, 2013: 96, 97).

Adorno'ya göre bunu yaparak köşe yazarı bireylerle arasında *ikincil aktarım*²¹ kurmaktadır (Adorno, 2002: 74, 75).

Köşe yazarı, bireyde narsisistik hazzı uyandırmakla birlikte anksiyetenin de fitilini ateşler. Okur, sürekli belli bir düzeyde tehdit altında hissetmelidir ki yardım isteyebilsin. Köşelerde psikolojik rahatsızlıklara da işaret edecek biçimde tehdit ve rahatlama girift bir durumdadır. Ancak tehdidin seviyesi çok yüksek noktalara çıkmamalıdır (Adorno, 2002: 72, 73). Tehditlerden biri bireyin her yerde ve her zaman başına gelmesi olasılık dâhilinde olması nedeniyle seçilmiş trafik kazasına ilişkindir. Böyle bir tehdit köşe yazarı için “güvenli limandır”. Çünkü okurun dışında var olan bir tehdit, onun narsisizmini zedelemeyiz. Nadiren verilen kötücül tavsiyelerde otoritaryenizm daha görünür olur ancak bu tehditler, zaman zaman okuru hizada tutmak için yapılan bir hatırlatmadan fazlası değildir (Adorno, 2002: 73, 74).

Filmlerde veya dizilerde seyirciyi temsil eden ve kendi problemlerini çözüme ulaştıran kahramanlar büyük önem taşır. Seyirci özdeşleşirken, kahramanın kuvvetinden mahrum bırakılır, güçsüz ve bağımlı hisseder ancak yine de bu güçten bir pay alacağını

²¹Freud'a göre birey geçmişte yaşadığı duygu ve düşünceleri, *aktarım* (Almanca: *Übertragung* İngilizce: *transference*) aracılığıyla tekrar yaşayabilir. Örneğin terapi sırasında erkek bir hasta, terapistini babası yerine koyabilir (Freud, 1993: 90). Bilinçdışı arzu ve isteklerin aynı kuvvetle tekrarlanmasına işaret eden aktarım, terapist tarafından kullanılır. Hastanın aktarımı terapist tarafından geliştirilir, çözümlenir ve sonlandırılır (Koçak & Doğukan, 2017: 266). Özellikle Erich Fromm ve Karen Horney gibi isimlerle anılan *ego psikolojisinin ve Neo-Freudyen revizyonizmin* (Almanca: *Ich-Psychologie und neo-freudianischen Revisionismus*, İngilizce: *ego psychology and Neo-Freudian revisionism*) etkisiyle Adorno'nun terapiye olan güvensizliği belirginleşmişti. Çünkü ona göre bu akımların sunduğu bireysel tedavi, konformizmi teşvik ederek bireylerin statükoya boyun eğmelerine yol açabiliyordu (Jay, 2020: 53). Adorno, Freud'un terapi için oldukça önemli gördüğü aktarım yöntemini reddederek, bunun ancak yapay olarak yaratılmış bir mekânda bireyin benliğinin yok edilmesine hizmet edeceğini vurgular (Adorno, 2017: 66). Ona göre çözülemez çelişkilerin, eşitsizliklerin kol gezdiği bir dünyada bireysel tedavinin mümkün olduğunu vurgulamak safcadır: “Yanlış yaşam, doğru yaşanamaz” (Adorno, 2017: 43; Jay, 2020: 170). Adorno eleştirdiği terapistlere benzer biçimde köşe yazarının da “ikincil aktarım” ile sözde tedavi kisvesi altında okurlarında konformizmi güçlendirip, bağımlılıklarını artırdığını vurgular.

düşünür. Astroloji köşeleri de özdeşleşmeden yararlanır ancak bunu kahramanlarla yapmaz. Bu daha çok okura zaman zaman yardım eli uzatan güçlü, karizmatik kişilerin gizemli bir biçimde ortaya çıkmasıyla olur. Köşelerde okurların sosyal statüleri yapay bir biçimde yüksek gösterilse de okurlar, kahramanlar tarafından temsil edilmeden kendileri olarak var olurlar. Böylece astroloji, diğer kitle iletişim araçlarına göre çok daha gerçekçi olmuş olur. Adorno'ya göre kahramanın yerini bireyin kaderini okuyan köşe yazarı veya onun işaret ettiği ilahi işaretler alır. Yıldızların kaderi belirleyiciliğine dayanan bir yapıda birey, kahraman ile özdeşleşmeye ihtiyaç duymaz. Yıldızlara olan güveniyle birlikte bireyin sorunları ya kendiliğinden ya da gizemli biçimde beliren yardım eli ile çözülecektir. Kahramanda vücut bulmuş güç, astrolojide kişiselliğini yitirerek bireyin üstlerine geçer. Adorno'ya göre astroloji köşelerinin bireyin gerçek ve psikolojik bağımlılığıyla özdeşleşmesi, yıldızlara atfedilen ilahi kudretin sahteliğinin bir telafisidir (Adorno, 2002: 76, 77)

Verilen bireysel tavsiyelerdeki davranışsal ve ruhsal modeller ile gerçek yaşamı sarmalayan nesnel sorunların çözüme ulaştırılabileceğine dair bir inanç yaratılır. Adorno, bu durumun özellikle popüler psikolojinin bir işlevi olduğunu vurgular. Psikoloji, aslında bireyin kendisini ve etrafındakileri anlayabilmesine ve eleştirebilmesine yarayan bir araçtır. Ancak iyi bilinmektedir ki toplumu uyuşturmanın bir aracı olarak da kullanılabilir. Bu, özellikle nesnel sorunları öznenen bağımsız olmasalar da tamamen bireye bağlayan ideolojide açıktır. Sorunları bireyselleştirme, eşitsizliklerin faillerini gizleme işlevi görür. Bireyselleştirme ideolojisine göre, dünya eşitsiz ve kötü bir yer değildir ve sorunlar illaki bireyden kaynaklıdır. O, ancak doğru yaklaşımı arayıp bularak bu yüklerinden kurtulabilir ve böylece zayıflık hissini de görece telafi edebilir (Adorno, 2002: 78, 79).

Okurun emir komuta zincirinin görece üst bir kademesinde temsil edilmesi, onun astroloji köşelerinde inşa edilen psikolojik bir özelliğini vurgular. Buna göre okur, gerçek yaşamda ve psikolojik olarak aldığı zayıf konumun farkındadır ancak bu bağımlı durumunu kabul etmekten imtina eder. Okurda bu durum *tepki oluşumu* (Almanca: *Reaktionsbildung*, İngilizce: *reaction formation*)²² yoluyla sağlamlaştırılır (Adorno, 2002: 85, 86).

Astroloji, okurunu *gerilemeye* (Almanca ve İngilizce: *regression*)²³ uğramış olduğunu varsayar ancak gerilemenin büyük sorunlara yol açan yönleri hasıraltı edilir. Okura “üst sınıf başarılı bir iş insanı” muamelesi yapar fakat aslında okurunun “alt orta sınıf” olduğunu hesaplar. Adorno alt orta sınıf zihniyeti ile belirli çocukluk dönemi psikoseksüel gelişim aşamalarına döndüren saplanma arasındaki benzerliği vurgular. Astroloji köşeleri, *anal karakterin* (Almanca: *Analcharakter*, İngilizce: *anal character*)²⁴ toplumsallaştırılmış ben idealini tehdit edecek sadizm gibi “radikal” öğelerini dışlayarak özellikle daha genel ve yaygın olan bir özelliği olan kompulsifliği öne çıkarır (Adorno, 2002: 86, 87).

²²Tepki oluşumu Freudyen psikanalitik teoride yer alan savunma mekanizmalarından biridir. Kompulsif nevrozla da ilişkili olan bu mekanizma, bireyin dürtülerini bastırması sonucu ortaya çıkar. Buna göre, bastırılanın karşıtı olan tepkiye başvurularda ego korunur (Freud, A., 2011: 68). Nefret duyguları, sevgiyle veya astroloji köşelerinin okuru gibi zayıflık, güçlülükle ikame edilebilir.

²³Psikoseksüel gelişimde saplanmanın yanında diğer bir tehlike gerilemedir. Birey çok güçlü bir biçimde doyum sağlamaktan engellenip bundan mahrum bırakıldığında, libido başka bir evreye doğru dönüş yapabilir (Freud, 1993: 157).

²⁴Freud’un psikoseksüel gelişim evrelerinden ikincisi anal dönemdir. Libidinal doyum kaynağının anüs olduğu bu dönem, dört yaşına kadar sürebilir. Dışkılama, dışkısını tutma gibi yollarla haz elde edilir. Bu dönemde biraz anneye ve bundan daha az babaya sevgi beslenmesi muhtemel olabilse de asıl sevgi nesnesi bebeğin kendisidir. Bu dönemde anne, bebeğe egosunun yaratılmasında yardımcı olur ve aynı zamanda bebeğin çeşitli kuralların farkına varabilmesini sağlar. “Paranoya, psikopati, sadomazoşizm, obsesif kompulsif bozukluklar, cimrilik”, bu döneme saplanma ile yetişkinlikte ortaya çıkması muhtemel psikopatolojilerdendir (Deustch, Krauss, 1986: 228-230).

9.1. Kompulsiyon ve İki Fazlı Yaklaşım

Bireyin belirli anlamsız ve zahmetli vazifeleri tamamlaması sonrası suçluluk duygusundan belirli bir derece kurtulup, sınırlı bir doyum elde etmesine dayanan *kompulsif nevroz* (Almanca: *Zwangsneurose*, İngilizce: *compulsive neurosis*), astroloji köşeleri tarafından kendi stratejisinin önemli bir unsuru hâline getirilmiştir. Buna göre astroloji tarafından bireye dayatılan emre uyum “kör itaat”e dayanır. Birey uyması gerektiği vurgulanan sistematik emirlerle kendisi arasında herhangi bir bağ kuramasa da ve bunlara uyma gerekliliğine dair mantıklı bir açıklama getiremese de onları oldukça ezici bir güçle tehdit eden bu emirlere boyun eğer. Astroloji köşelerinde de “temizlik yap, tıraş ol” gibi anlamsız tavsiyelerin yer alması okurun kompulsifliğini güçlendirir. Köşelerde, bireyin psikolojik bağımlılığının sömürülmesinin onun gerçek hayattaki bağımlılığından ayrı sayılamayacağı gibi, kompulsif davranışın güçlendirilmesi de gerçeklikten ayrı sayılamaz. Adorno’ya göre tikelliğini, kendiliğindenliğini yitirmiş birey farklı, yaratıcı bir aktiviteden ziyade, aynı işleri ne eksik ne fazla bir biçimde tekrarlayıp bürokratik dünyada üstüne düşen işlevi yerine getirir. Köşe yazarının psikolojik tekniği, bu gerçekliklerden yararlanır (Adorno, 2002: 87, 88).

Kompulsif birey, tepki oluşumuyla ilişkili biçimde, biri diğerinin tersi olarak iki farklı davranış biçimi gösterir. Örneğin ışığı açmasının akabinde onu geri kapatmalıdır. İlk yapılan davranışın bir nevi kefareti olarak ikinci davranış icra edilir. Yapılanın bozulması, sembolik bir biçimde işleyen büyüdü düşünme şeklidir (Fenichel, 1946: 153). İdin taleplerine, süperegonun tehditlerine veya bu ikisi arasındaki çatışmaya dayanan ve iki fazdan oluşabilen kompulsif davranışların ilk fazı sakıncalı olana işaret ederken ikincisi buna bir karşı koymadır. Fenichel durumu şöyle formüleştirebilir: “Yaramaz olabilir miyim, ya da iyi mi

olmalıyım?” (1946: 270). Crook bu ikili yapıyı örneklendirir: “zayıflık ve güçlülük, mazoşizm ve sadizm, konformizm ve asilik, toplumsal güç ve bireysellik, muhafazakârlık ve modernizm”. Bireye çelişkilerinin çözümü kavuşacağına dair bir teminat verilmez. Yapılan iki kutup arasında salınımın yaratılmasıdır. Ancak bu salınımda Crook’un saydıkları ikili kutup gruplarının her birinde ilk olan daha baskındır (Crook, 2002: 17).

Astroloji köşelerinde tavsiye kaynağının (yıldızlar) belli edilmemesi, kompulsif güdülerin üstündeki baskıyı yansıtır (Adorno, 2002: 89). Kompulsif nevroz astroloji köşelerinde inşa edilir ve doğalmış gibi gösterilir. Adorno, iki fazlı yaklaşım ile köşelerin psikolojik manipülasyon aygıtlarını mercek altına alır (2002: 97).

9.1.1. Okurun Çelişkilerini Kapsayan Sahte Denge: Zaman Unsuru

Astroloji köşeleri gündelik yaşamda bariz bir biçimde çürütülebilecek tezlere dayanmaz olur ve olumlayıcı bir ideolojiyi tercih etmez. Okurunda çelişkileri kapsayan sahte bir denge oluşturur (Adorno, 2002: 89, 90). Astrolojinin ikili yapısı, bireylerin kaderi olan değişmez toplumsal sistemdeki gündelik yaşamın ikili yapısını yansıtır ve destekler (Bernstein, 2020: 26) Bu ikili yapı “zaman” unsuruna dayanır. Öğleden önce, çalışmaya ve “makul olmaya” işaret ederek gerçeklik ilkesine vurgu yapar. Sınırlı bir boş zamana işaret eden öğleden sonra ve tatil günleri ise haz ilkesiyle ilişkili gösterilir. Bu zaman diliminde verilen tavsiyeler makullükten ziyade dürtülerin peşinde koşulmasına dair gibidir. Bireylerin adeta hazzı araması için “kulağı çekilir”. Hazdan kasıt, boş zamanı işgal eden diğer kitle kültürü ürünlerine kendini vermektir. Sunulan sahte çözümle haz, ancak çalıştıktan sonra elde edilebilecek işin bir uzantısı hâline gelir (Adorno, 2002: 91-94, 100, 101). Astroloji köşelerindeki ikilikler aslında toplumsal olarak yapılandırılmış olsa dahi doğal bir unsur olarak sunulur. Astrolojinin ideolojisine göre eğer birey sorunlarla karşılaşıyorsa bunun

nedeni zamanın yeterince kavranamayıp ona ayak uydurulamamasından kaynaklanır. Zamanın ikiye bölünmesiyle çelişkilerle başa çıkma yöntemi, bireylerde sağladığı sınırlı doyum ile belirli bir derecede başarılı olur (Adorno, 2002: 90-92).

Adorno, bireylerin çatışmalarını, sorumluluklarını astroloji köşelerinin zaman faktörüne atfetmeye açık olduklarını vurgular. Böylece bireyler başarısız hissetmeyecek ve belirli bir umudu hâlâ içlerinde saklı tutabileceklerdir. Ego zayıflığına sahip olanların hafızalarının zayıflığıyla da ilişkili olarak, zaman içerisinde her şeyin çözüleceğini bekleyen birey, acılarını unuttur (Adorno, 2002: 95). Gündelik yaşamda karşılaşılan sorunların, çatışmaların ve çelişkilerin zamana veya kadere atfedilmesi, toplumda oldukça yaygın bir savunma mekanizması ve üretilen ideolojik bir söylemdir.

9.1.2. İş ve Hazzın Birbirlerinden Ayrı Konumlandırılması

Astroloji köşelerinde iş ve haz iki ayrı alan olarak görülerek birbirlerinden keskin çizgilerle ayrılır. Bu anlayışa göre rasyonel olana dürtüler nüfuz edemediği gibi, hazza da rasyonalizmin ciddiyeti bulaşmaz. Adorno'ya göre bu durum sosyolojik anlamda, bireyin çalışırken işçi ve kısıtlı boş zamanında tüketici olarak işlev gördüğü gerçeğine dayanır. Köşeler ekonomik rasyonalizasyonun getireceği faydalara işaret eder ancak aslında eğlencenin çalışma hayatından dışlanıp izole edilmesi çağdaş kapitalist toplumdaki bürokratik tekdüzeliği ve yabancılaşmayı yaratır. *Çalışırken çalış, oynarken oyna* (İngilizce: *work while you work, play while you play*) şiarı, Amerika'nın koloniler döneminde, 1690 yılında eğitim amaçlı bir okuma kitabı olarak yayınlanan "The New England Primer'da vurgulanmaktaydı. Bu dönemler sosyolojik bağlamı ve teknik yapı açısından geç kapitalist toplumda artık varlık göstermese de püritan bakış açısıyla ilişkili bu şiar, kültür endüstrisi ve astroloji köşeleri tarafından katılaşmış bir biçimde tekrar vurgulanır (Adorno, 2002: 97, 98).

Adorno'ya göre astroloji köşeleri yazarı, bürokratik yapı içerisindeki angarya işlerle benzer anlamsız, basit ve mekanik görevleri okuruna dayatır. Bireye yabancı olan bu görevler belirli bir direnişle karşılaşır. Bunu aşmak için yazar, günün büyüsel ritmine ve burcun tavsiyesinin gerekliliklerine uyulması gerekliliğini hatırlatır (Adorno, 2002: 98) Astroloji köşeleri, bireyin anlamsız ve küçük görevleri, nedenini sormadan, önemli görüp yerine getirmesini ister. Bu görevlerin değersizliğinin anlaşılması ihtimaline karşı koymak için ise onun kompulsifliğine başvurur. Çünkü kompulsif davranış, cezalandırılma korkusuyla belirli bir düzende absürt, herhangi bir şey ifade etmeyen ve önemsiz olanın zorunlu bir biçimde yapılmasına dair beslenen inanca tekabül eder (Adorno, 2002: 99). Astroloji köşeleri daha da ileri giderek, en önemsiz ve küçük görülen sorumlulukları, bireyin sırtına büyük bir yük olarak bindirecek ve bunları, onun varoluşunun önemli bir parçası hâline getirecek psikolojik manipülasyonlara başvurur. Astroloji köşeleri yazarı; bireyleri ruhsal, varoluşsal işgale uğratan *ufak tefek aletler üretimi veya kullanımı* (İngilizce: *gadgeteering*) faaliyetlerinin irrasyonelliğini kullanır. Bireyin evindeki makineleri, eşyaları tamir etmeye girişmesi gerekliliği gibi tavsiyeler verir. Adorno, bireylerin araçlarla olan içli dışlı bir bağa işaret eden ergenlik döneminde yapılan etkinliklere bir saplanma olabileceğini vurgular. Birey, onu şeyleştirene “insan aurası” atfetmeye çalışabilir. Aynı zamanda bu yönelim, doğaya hükmedip onu kontrol etmeyi sağlaması, erken psikoseksüel gelişim evrelerinde sahip olunan güç ve iktidarı anımsatması dolayısıyla bireye narsisistik haz verir. *Kateksis* (Almanca: *Besetzung*, İngilizce: *cathexis*)²⁵, amaçların araçların yerine geçirilmesi ile birey tarafından kendinelik olarak algılanır. Adorno'ya göre bu durumda, *somutluk* (Almanca:

²⁵İd enerjisi ile cinsel tatmin veya dışkılama gibi mekanik reflekslere başvurularak dürtülerin doyuma ulaşması sağlanır. Bir başka seçenek ise dürtülere bağlı olarak bir nesne imajı oluşturularak arzuların giderilmesidir. İd enerjisinin bu nesne imajına yatırılmasıyla veya belirli bir hareketle nesnede harcanmasıyla belirli bir doyum sağlanacaktır. Bu durum Freudyen psikanalizde nesne-kateksisi adını alır (Hall, 1979: 39).

Konkretismus, İngilizce: *concretism*)²⁶ eğiliminin görüldüğü söylenebilir (Adorno, 2002: 99, 100).

Hazlar, öyle ya da böyle bireyin başarı, kendisini pazarlayabilme amaçlarının gerçekleştirilmesini garanti altına almalıdır. Bu anlayışa göre, çalışma arkadaşlarıyla birlikteyken çıkar sağlanacak yeni tanıdıklar ve bağlantılar elde edilebilir. Adorno, köşelerde romantik ilişkilerin dahi maddiyata sabitlendiğine, bireyin sevdiği kişiden kariyerini olumlu yönde etkileyebilecek tavsiye alabileceğine ilişkin göndermeleri bulgulamıştır. Köşelerin sunduğu hazlar, okurun gerilimini belirli seviyede serbest bırakıp onun nevrotikleşmesini engelleyecek ve ona ekonomik anlamda katkı sağlayacak biçimdedir. Çelişkili biçimde hazzın, iş için var olması astroloji köşelerindeki belirli absürtlüklere işaret eder. Bunlardan biri bireyin mutlu olmasına dair sıkça verilen tavsiyelerdir. Adorno'ya göre bunlar, bireyin *ketleme* (Almanca: *Hemmung*, İngilizce: *inhibition*)²⁷ ile başa çıkabilmesi için vurgulanır.

²⁶*Soyutlama* (Almanca: *Abstraktion*, İngilizce: *abstraction*) ile karşıtlık taşıyan somutluk; duyuşsal olarak algılanana, somut kavramlara ve anlayışlara yönelime tekabül eder. Carl Gustav Jung, materyal fenomenlerle sıkı bir bağı bulunan “ilkel düşünüş biçimi”ni ve böylece *arkaik* (Almanca: *archaisch*, İngilizce: *archaic*) olanı bu kavramla ilişkilendirir. Buna göre “ilkel insan”ın düşünceleri ve hisleri, duyuşsal olanla hemen hemen aynıdır. Fetişleştirilen kutsal nesneler, “ilkel insan” tarafından öznel bir deneyim aracılığıyla ele alınmaz; onlar, doğal çevrenin duyuşsal algılanışına işaret eder. Somutluk, “uygar insan”da ise dış gerçekliğin, nesnelerin bireysel düşünce ve hislerden ayırlanmasına dayanır. Bireysel psişik özerkliğe, dış gerçekliğin etkisi ağır basar. Bu durum, dış gerçekliğin belirli bir biçimde yorumlanıp, bireyle ilişkilendirilmesini engelleyici bir etki yaratır ve özerklik, bağımsızlık zayıflar. Somutluk ile birlikte içsel etmenler, dışsal tarafından etkilenir ve böylece “ilkel düşünüş biçimi”nde olduğu gibi dış dünyaya bir nevi “batıl” bir biçimde gereğinden çok değer verilir (Jung, 1923: 533-535).

Adorno'ya göre somutluk, bireyin varlığını koruyup devam ettirme uğruna kendisine verilen duruma saplanıp, onun dışında düşüncelerini geliştirme arayışına girmemesine işaret eder. Bu durum, çağdaş toplumda geniş kitlelere yayılan ben zayıflığı ve düşünmenin gerilemesiyle ilişkilidir (Adorno, 2000a: 57).

²⁷Freud'a göre “ben işlevinin kısıtlanmasının bir ifadesi” olan ketleme çeşitli nedenlere dayanıp belirli genel amaçlara hizmet eder. Ketlemenin ilk türü “koruma tedbiri”dir. Genital bölgenin dışındaki çeşitli bölgelerin de erotize olabileceğini vurgulayan Freud'a göre, örneğin bir yazarın eli kuvvetli biçimde erotize olup onun cinsel önemi artarsa ketlemenin etkisiyle ben işlevi bozulabilir ve bunun bir sonucu olarak yazar, “yazar tıkanıklığı” ile karşılaşabilir. Burada yazma faaliyeti yasaklanmış cinsel eylemin bir temsilcisi olması nedeniyle ego, id ile çatışmaktan kaçınarak işlevini durdurma yoluna gider. Ketlemenin diğer bir türü “enerji yoksullaşması” sonucu ortaya çıkar. Örneğin yas tutulduğunda büyük bir enerji harcanmasından dolayı ben, yorgun düşer ve benin bazı işlevlerini kısıtlaması gerekir. Bir diğer ketleme türü ise *kendini cezalandırma* (Almanca: *Selbstbestrafung*,

Okur, sahte dahi olsa mutlu görünmelidir; böylece “uyumlu” bir birey olarak toplumda var olup belirli bir başarı elde edebilir (Adorno, 2002: 101-103).

Adorno, incelediği astroloji köşelerindeki tavsiyelerden birinde “tüm davetleri kabul et” biçimindeki emri andıran çağrıyla saptır. Bu durum, totaliter ülkelerde bireylerin çalışma dışındaki zamanlarında, onlara herhangi bir seçim şansı bırakılmadan baskı yoluyla çeşitli “etkinliklere” katılımlarının beklenmesiyle benzerdir (Adorno, 2002: 103, 104).

Adorno, incelediği köşelerde basit hazların yanında alışılmadık hazların da vurgulandığını işaret eder. Köşelerde basit hazlar her zaman için teşvik edilse de zaman zaman alışılmadık versiyonlarıyla da karşılaşılır. Bu durum rutini çeşitlendirmeye, okurların içinde basit olanlara göre daha “marjinal” sayılabilecek ya da daha fazla maddi yatırım isteyen hazların varlığını kabul etmeye ilişkin bir önlem alma biçimine işaret ediyor olabilir. Ancak alışılmadık hazların içeriğinden bahsedilmez; bunları okurun canlandırması beklenir. Adorno’ya göre bunlar seks ile ilgili farklı bir şey denemek de olabilir yabancı bir restoranda yemek yemeye gitmek de (Adorno, 2002: 104).

9.1.3. Ayarlama ve Bireyselliğin Diyalektiği

En temeli iş ve haz ayrımında bulunan iki fazlı kompulsiyon, bürokratik örgütlenmelerin genişleme potansiyeline benzer biçimde çeşitli alanlara yayılır. Adorno, psikolojik yönlerin yanında sosyolojik bağlamın da göz ardı edilemeyeceğini vurgular.

İngilizce: *self-punishment*) ile ilişkili olup, benin süperegoyla muhtemel bir çatışmadan kaçınmasına işaret eder. Mesleki faaliyetlerin getireceği başarı, en derin dürtüsel özlemden sağlanacak doyum ile ilişkili olabilir. Ancak bu durumu süpereo yasaklar ve böylece ego kendisini sabote eder. Anksiyete ile ketleme arasındaki ilişkiyi vurgulayan Freud, ben işlevinin getireceği anksiyeteden kaçınmak için kısıtlamaya gidildiğini vurgular. Bunu belirtmekle birlikte Freud, ketlemeyi *septom*dan (Almanca ve İngilizce: *symptom*) ayırır. Çünkü *septom*; egonun içerisinde, üzerinde işleyen bir yapıda değildir. Verdiği bir örnekle bunu açıklığa kavuşturan Freud’a göre, Küçük Hans’ın at korkusu *septom*dur; dışarıya çıkmak istemeyişi ise ketlemedir. Durumu *septom* hâline getiren Küçük Hans için babanın at ile yer değiştirmesidir (Freud, 2013b: 12-14, 25, 27).

Klasik liberal düşüncede belirli bir özgürlüğe sahip, girişimci bir birey tasavvuru vardır (bu anlayışın erken liberal toplumda belirli bir oranda geçerliliği olabilir) ancak geç kapitalist toplumda birey, çeşitli örgütsel yapılara bağımlılık yemini etmek zorunda kalmıştır. Bu düşüncenin güçlü ve özerk olarak tahayyül ettiği birey, yüksek düzeyde uyum sağlayan birey ile çelişkilidir. Bireysellik ideolojisinin gerçek koşullarla çelişkili olması, köşe yazarını belirli tedbirler almaya iter. Bütünleşme imkânının yokluğunu gören köşe yazarı, bireyi hem uyumlu hem de özerk yönleri sahipmiş gibi tasarlar. Bir yandan okurlar, güçlü bireyler olarak temsil edilirken, diğer yandan başka bir tavsiye onların konformist bir tavır sergileyen itaatkâr bireyler olmasını talep eder. Modern toplumda birey hem ego zayıflığına sahip olmalı hem de belirli bir güçle donanmalıdır. Adorno'nun bu güçlü yöne ilişkin verdiği bir örneğe göre birey, benliğini koruyup varlığını devam ettirebilmek için kendini feda etme gücüne sahip olabilmelidir. Böylece ayarlama, bireysellikle belirli bir ilişkiye sahip olup onu çağırır; aynı zamanda tersi durum da geçerlidir. Yani bireyin sahip olduğu özellikler, başarı ölçüsüdür. Adorno'nun verdiği örnekle açıklanırsa, “orijinal fikir” kendisini piyasada pazarlayabilecek bir şey olarak görülür (Adorno, 2002: 105, 106). Adorno, ayarlama ve bireyselliğin kendi başlarına soyut bir biçimde ele alınıp aralarındaki diyalektik ilişkinin göz ardı edilmesinin sorunlu olduğunu vurgular. Ona göre bu karmaşık yapı, köşelerin çelişkili gereklere “iş birliği” adı altında ortak bir payda bulmasına yarar. Çelişen gereklerin birbirlerini farkında olmadan tamamladığı yapı, astroloji tarafından sömürülür (Adorno, 2002: 106, 107).

Ayarlama ve bireyselliğe dayanan iki fazlı tekniğin öteki ucunda sahip olunması “lüks” olarak görülen “bireysellik” teşvik edilir. Bu bireysellik güçlü, olgun ve dirençli bir bene işaret etmez. Vurgulanan sözde iyi nitelikler rasyonaliteden bağımsız “çekicilik” gibi

irrasyonel, büyüsel atıflardır. Köşelerde zaman zaman verilen tavsiyelerde de okurun “sezgilerine güvenmesi” gerektiği de vurgulanır. Akla dayalı düşünme biçiminin egemenliğinin kabul edildiği rasyonelleştirilmiş bir dünyada irrasyonel *sezgi* (İngilizce: *intuition*)²⁸ vurgulanır (Adorno, 2002: 111, 112). Modern toplumda sözde kişiliği tanımlayan bir “gülümseme” veya etkileyici bir “ses tonu” yerli yerinde kullanılırsa bireye fayda sağlayacaktır (Adorno, 2002: 113). Bu irrasyonel özellikler aynı zamanda muhakeme gücünün zayıflığına işaret eden belirli psikolojik sorunları gösterebilirler. Bu sorunlar, amaçların araçların yerine geçirildiği kapsayıcı yapıyla ve *aşırı değerlendirilmiş düşünceye* (Almanca: *Überwertige Idee*, İngilizce: *overvalued idea*)²⁹ saplanmayla ilişkilidir. Köşelerde dış görünüşle, çekicilikle başarının geleceğine dayanan absürt tavsiyeler yer alır (Adorno, 2002: 113, 114). Köşelerde temizlik ve sağlığa da sürekli vurgu yapılır. Bu, anal döneme saplanmış karakterin özelliklerine işaret eder. Bunun yanında bir psikoz belirtisi olan bedene aşırı dikkat edilmesi ve hatta böylece ondan yabancılaşılması da köşelerin göndermeleriyle ilişkilidir. Modern toplumda sağlıklı yiyecek içeceklerle, her derde deva doğal tedavi yöntemlerine olan saplantılar, bu anlamda astroloji için de geçerlidir. Aynı zamanda tarihsel, sosyolojik bağlamıyla temizlik; püritan anlayışın cinsel saflık ve düzenli, tertipli, temiz

²⁸Felsefe tarihinde, akıl ve duyular dışında ve onların üstünde doğru bilgiye ulaşmayı sağlayan sezgi olarak adlandırılacak bir yeti olduğunu düşünen filozoflar olmuştur. Bu; dolaysız, herhangi bir aracı olmadan kesin bilgiye ulaşmayı sağlayan bir kaynaktır. Bununla birlikte akılcı filozoflar sezgiye, sezgiciler de akla belirli ölçülerde yer vermiştir. Sezginin anlamı konusunda filozoflar arasında bir uzlaşma yoktur. Ancak akıl yürütmeye ve kanıtı ihtiyaç duymayan bir kaynak olduğuna dair bir anlayış vardır. Sezgicilik ifade edilemezdir; eğer bu başarılırsa da artık sezgi olmayacaktır. Gazzâlî’nin şüphesinden arınıp Tanrı’yı bulmasında, René Descartes’ın “Düşünüyorum, o hâlde varım” çıkarımında sezgi saptanabilir. Çağdaş toplumda ise sezgiciliğin önemli temsilcisi Henri Bergson’dur (Arslan, 2019: 41, 56, 58, 59)

17. yüzyılda rasyonalist düşüncenin güçlü olduğu bir dönemde Baruch Spinoza, Gottfried Wilhelm Leibniz gibi filozoflar tarafından sezgi kavramına yer verilmiştir. Adorno, tarihsel olarak rasyonalizmle birlikte sezgiciliğin de var olarak onun karanlık tarafı olduğunu vurgulamıştır (Adorno, 2002: 169).

²⁹Aşırı değerlendirilmiş düşünce, bireyin zihnini süresiz olarak meşgul eden hâkim belirli anormal bir düşünceye işaret eder. Ancak yapısı, saplantılı düşünceden ve kuruntulardan ayrılır. Fakat psikozun veya organik bozuklukların bir belirtisi de olabilir (Mckenna, 1984: 579).

beden anlayışıyla ilişkilidir. Adorno tüm bunların arkasında yatanın *koku alma duyusunun bastırılması* (Almanca: *Verdrängung des Geruchssinns*, İngilizce: *repression of the sense of smelling*)³⁰ olduğunu vurgular (Adorno, 2002: 114).

Birey, çıkarlarının peşinden koşarak kendisini ayarlarsa diğerleriyle iş birliği yapamaz. Bireyselliğini ancak diğerleriyle olan iş birliği aracılığıyla anlama fırsatı bulacaktır. Bireyi bir grubun içerisinde konumlayıp sorunlarını başkalarıyla konuşması için teşvik etmek, diğerlerine bağımlılaşmayı ve kendisine yabancılaşmayı getirir. Adorno'nun bu kavrayışı, Riesman'ın modern topluma dair saptadığı bir karakter tipi olan *dış-yönelimli*

³⁰Freud'a göre hayvanlar için özellikle cinsel anlamda temel bir duyu olan koku, insanda indirgenmiştir. Kokuyu birincilleştiren hayvan için çiftleşme esnasında dışkı, kan vb. aracılığıyla vücuttan yayılan kokular cinsel dürtüleri alevlendiren bir etkiye sahiptir (Freud, 1985: 223). Freud, ahlak veya utanç gibi cinsel bastırmaların nedenini araştırırken insanda koku duyusunun değişime uğradığını saptar. Buna göre insan türünün iki ayağının üstünde durabilmesinden itibaren, burnunun yerle olan bağlantısı kesilmiştir. İnsan, bununla birlikte "soylu" hissetmiş ve koku, ona iğrenç bir şey olarak gelmeye başlamıştır. Bununla ilişkili olarak insanda belirli bölgeler cinsel heyecan ve libido yaratmaz olmuştur. Hayvanlar için bu bölgelerden alınan haz devam eder ancak bu, uygar bir insanda da devam ederse sapkınlık ile sonuçlanır. Cinsel haz veren bölgelerden vazgeçilse dahi bunlar, insanın ruhunda izler bırakır. Güçlü belleğe işaret eden bir duyu olan koku, bastırılır (Freud, 1985: 279, 280). Freud, bazı histerik ve obsesif hastalarının kokuya duyarlı olup ondan haz aldıklarını saptamıştır. Bunu, çocuklukta koku da dâhil çeşitli bölgelerden alınan cinsel hazların yetişkinlikte yok olmasıyla ilişkilendirmiştir. Geniş anlamda ise kokunun bastırılması, uygarlığın gelişimine paralel olarak bastırılan cinsellikle ilişkilidir (Freud, 1955: 247, 248). Aynı zamanda temizlik de bununla ilişkilidir. Kirli olan şeyi "barbarca" ve iğrenç bulan uygar insan, kendisi dışındakinin de kendi bedeninin de temiz olmasını bekler. Ancak doğadan böyle bir şey beklenemez. Bebeklik döneminde dışkı, insana yabancı değil onun bir parçası olarak gelse de yetişkinlikte duyularıyla ilişkili olarak dışkı iğrençleşerek ondan kurtulma dürtüsü belirir (Freud, 1961: 92, 93, 100).

Bu anlamda Freud'u takip eden Adorno ve Horkheimer'a göre de koku, cinselliğe ve tarih öncesine ilişkin olan çeşitli anıları en iyi hatırlatan duyudur. Ancak bu duyu her geçen gün daha da bastırılmaktadır. Koku, doğayla birleşmeye ve ötekiyle bir olmaya dair büyük bir özlem taşır. Koklayan insan, diğer duyularına göre çok daha fazla kendisini kaptırdığını hisseder. Ancak uygar olan, bireyin alabileceği böylesi bir hazdan korku duyar. Kokuyu dışlayarak utanç olarak damgalar ve onu; toplumun yoksullarına, dışlanan ırklarına, kültürlerine ve "pis hayvanlara" atfeder. Ancak bireyin koku duyusunun peşinden gitmesine, pratik hedeflere yönelik rasyonelleştirmeler sonrası, belirli bir ölçüde izin verilebilir (Adorno & Horkheimer, 2010: 103, 243.).

Adorno ve Horkheimer'a göre kokunun bireyde eskilere ait yarattığı mutluluk, yeme ile de ilişkilidir. Çağdaş toplumda çocukların yediği çiçek tadındaki şekerler ve onlardan aldıkları koku ve haz geçmişi hatırlatır. Çünkü geçmişte kendini koruma ve devam ettirme güdüsü bilinçli bir biçimde hayatı yeniden üretmiyordu ve karnın doymasının verdiği haz ve mutluluk, günümüzdeki gibi planlı programlı bir beslenme alışkanlığına işaret etmiyordu (Adorno & Horkheimer, 2010: 94).

(İngilizce: *other-directed*)³¹ ile benzeşir. Astroloji köşelerinde, bireye çeşitli sorunlarını çözüme ulaştırma konusunda, iş arkadaşlarına danışması tavsiye edilir. Robert Witkin, bu durumun Leon Festinger'in *konsensüs yoluyla geçerlilik* (İngilizce: *consensual validation*)³² kavramıyla da ilişkili olduğunu vurgular (Witkin, 2003: 78, 79).

Köşeler, okurlarına pasif bir biçimde beklemeyip zamanı geldiğinde fırsatlardan yararlanabilmeleri için tetikte olmalarına, etrafındakilere güler yüzlü ve sevimli görünmelerine, akliselim davranıp kimseyle herhangi bir münakaşa yaşamamalarına dair tavsiyeler verir. Köşeler, gerçeklikle ilişki kopukluğu tehlikesi yaşayan “psikotik karakterlerin” bu ilişkilerini yapay bir düzlemde sürdürmelerini amaçlar. Düşüncelere dalınmamasına dair verilen tavsiyeler ise obsesif kompulsif karakterin *ruminasyon* (İngilizce: *rumination*) diye adlandırılan tekrar tekrar kötü olaylar ve düşünceler üstüne düşünme alışkanlığına işaret eder. Sütun bireylerin nevrotikliğini belirli açılardan güçlendirir. Bireyin gündelik işlevini yerine getirebilmesi ve köşeleri okumaya devam

³¹Riesman üç toplumsal karakter tipi belirlemiştir. Bunlar; *gelenek-yönelimli* (İngilizce: *tradition-directed*), *içe-yönelimli* (İngilizce: *inner-directed*) ve *dış-yönelimli* karakterlerdir. Gelenek-yönelimliler, atalarının adetlerini takip eder; içe-yönelimliler, eylerken kendilerine yani içsel değerlerine başvururlar. Dış-yönelimli karakterler, gelişmiş kapitalist toplumlarda özellikle ABD metropollerinde belirmiştir. Bunlar iş dünyasında maaş karşılığı çalışanlar, bürokratlar vb. mesleklere sahip bireylerdir. Dış-yönelimlilerin ayırıcı özelliği, onların davranışlarını biçimlendirirken kendisi dışındaki kişilerin düşüncelerine olan inançlarıdır. Grup tarafından onaylanmak ve kabullenmek için grup ile birlikte yürürler. Dış-yönelimli karakterler çevresindeki insanlardan etkilenir ve onların beklentilerini karşılamaya çalışır. Konformizm, içe-yönelimli birey ve dış-yönelimli birey için de söz konusudur ancak aralarında önemli bir fark vardır. Buna göre ilki başarı peşinde koşarak ikincisi ise diğer insanlar tarafından onaylanma gereksinimine ihtiyaç duyarak konformist bir tavır takınır. Dış-yönelimli birey, diğerleriyle olan duygusal bağlarına önem vererek saygıdan çok sevgiyi amaçlar (Kassarjian, 1962: 213, 215, 216; Riesman, 2001: xlii, 19, 20).

³²Konsensüs yoluyla doğrulama kavramı, modern toplumdaki bireylerin üretirken de tüketirken de, akran gruplarına bağımlı bir hâle geldiğini vurgular. Bu bireyler, performanslarının yeterli ölçüde olup olmadığına dair, diğer insanların gözünde bir teminat ararlar. Çeşitli şeylere verdikleri değerlerin, onlar hakkında yaptıkları tercihlerin, aidiyet hissettikleri toplulukla uyum sağlayıp sağlamadıklarını kontrol ederler. Artık öyle ki kişisel deneyimlerini dahi doğrulamaya tabi tutarlar (Witkin, 2003: 21).

edebilmesi için bunları başka taraflara yönlendirir ve “sivri semptomları” ortadan kaldırır (Adorno, 2002: 107, 109).

Dışa dönüklüğün (Almanca: *extravertiert*, İngilizce: *extrovert*)³³ teşvikine dayanan ayarlama stratejisi, bireyin narsisist duyarlılığından yararlanmayı ve “şişirilmiş ego”ya³⁴ yapılan saldırıları içerir. Ancak bu saldırılar doğrudan okura değil; aksine onun iş hayatındaki üstlerine yapılır. Üstün dengesizliğine, egoizmine yapılan göndermeler aracılığıyla kullanılan bu aygıt ile bürokratik hiyerarşik ilişkilerin baskısının bir derece hafifletilmesi

³³Popüler psikolojinin ve astroloji köşelerinin sıkça göndermede bulunduğu *içe dönük* (Almanca: *introvertiert*, İngilizce: *introvert*) ve *dışa dönük* psikolojik tipler, aslen Jung tarafından literatüre katılmıştır. Ona göre bunlardan ilkinde ilgi bireyin kendi psikolojik süreçlerine, içsel benliğine dayanırken; ikincisinde ilgi dışsal olana, nesneye dayanır. İçedönüklükte ilginin, hayat enerjisinin nesneye değil özneye yönelik olması, nesnenin etkisine set çeker. Özne ve onun psikolojik süreçleri, duygular ve düşünceler nesnenin üstünde konumlandırılır. İkincilleşen nesne, öznel içeriğin bir simgesi olup, “düşüncenin somutlaşmasını” gösterir. Dışa dönüklükte nesnenin öznenin eğilimleri üzerinde büyük bir etki gücüne sahip olması nedeniyle özne, nesne tarafından belirlenip asimile olabilir ve kendisine yabancılaşabilir. Burada özneye, nesneye kıyasla alçak bir konum verilerek ikincilleştirilir ve öznel olan, nesnel olaylara bir engel olarak görülür. İçedönüklükte birey şeyleri kendisi aracılığıyla anlarken, dışadönüklükte onları nesnel olanın perspektifinden görür. Birey doğal hayatının ritmi içerisinde bunları değişimli kullanabilir. Onun tam anlamıyla hangi psikolojik tipe ait olduğunu saptamak zordur. İç ve dış faktörlerin karmaşıklığı, belirli düzenli bir psişik akışa izin vermez. Ancak genellikle bir psikolojik tip, ötekine daha ağır basarak öne çıkar. Bu durum kronikleşerek belirli bir tip, hâkim konuma yükselebilir fakat asla tamamen saf olamaz (Jung, 1923: 9-13). Popüler psikolojiye dayanan sayısız “kişisel gelişim” ve astroloji içeriklerinin vurguladığı dışa dönük karakter; kabaca “kariyerinde hızla yükselmek için büyük çaba sarf eden, sosyal, çevresiyle etkileşim hâlinde, iş bitirici,” gibi özellikleri içinde barındırır. Adorno’ya göre belirli bir zamanda doğulması ile elde edildiği varsayılan burç özelliklerine beslenen inanç kadar içe dönük ve dışa dönük gibi katı kategorilere saplanıp kalmak da şeyleşmiş bilincin bir tezahürüdür (2005d: 222).

³⁴Freud’a göre *bencillik* (Almanca: *Egoismus*, İngilizce: *egoism*) ve narsisizm birbirinden ayrılır. Buna göre bencillik, bireyin öz çıkarlarına işaret eder; narsisizm, buna libidinal doyumların da dâhil edilmesidir. Bir insan bencillenirken yine de libido enerjisini nesnelere yöneltebilir. Burada bireyin dikkat ettiği şey, nesnelere ulaşmaya çalışırken beninin zarar görmeyeceğinden emin olmaktır. Bunun yanında bireyde bencillik ve narsisizm aynı anda var olabilir. Burada az miktardaki nesne ihtiyacı, cinsel doyumdan ve aşktan sağlanabilir. Freud için bencillik, narsisizme göre daha açık ve değişmez bir görünüm sergilerken, narsisizm pekâlâ değişkendir. Bencilliğin tersi *diğerkâmlık* (Almanca: *Altruismus*, İngilizce: *altruism*) da cinsel doyumdan, libidonun nesnelere yüklenmesinden ayrılır. Ancak bireyin birine tamamen âşık olduğu bir durumda diğerkâmlık ve libidonun nesneye yönelimi çatışır. Cinsel nesnenin egonun narsisizminin bir kısmını kendisine alması ile *nesnenin cinsel bakımından aşırı değerlendirilmesi* (Almanca: *Sexualüberschätzung des Objektes*, İngilizce: *sexual overestimation of the object*) durumu gerçekleşir. Diğerkâmlıkla birlikte cinsel nesne aşırı güçlenir (Freud, 1993: 257, 258; 2014: 429, 430).

istenmektedir. Kendisini üstünden daha güçlü olduğuna dair ikna olmuş bir biçimde bulan okurun itaati ve kontrol edilebilirliği artar (Adorno, 2002: 109, 110).

Köşelerin okurun gayrimenkul ve finans gibi konuları yönetmesine, düzenlemesine ilişkin verdiği tavsiyeler; anal karakterin maddi olana yönelik kateksisine dayanır. Ancak bunlara sahip olmak tekelci kapitalizmde zordur ve köşeler; bu ikilemi “çözmek” için bireyin kompulsifliğine yönelerek ona çeşitli listeler, bütçeler, planlar, çizelgeler, grafikler oluşturmaya dayanan *gerçekçi olmayan gerçekçilik* (İngilizce: *unrealistic realism*) ile ilişkili tavsiyeler verir (Adorno, 2002: 115). Köşeler zaman zaman beklenmedik bir biçimde irrasyonel ilahi bir kaynaktan, gizemli arkadaşlar”dan gelen bir kazanca dayanır. Köşe yazarının bu bariz mantıksızlığa başvurusu, okurun zenginliğe ulaşma arzusunun büyüklüğüne dayanır. Okur inanmasa da anlık haz yaşayacaktır (Adorno, 2002: 116, 117).

Köşeler, bazen okurun en derin arzularına ve umutlarına vurgu yaparak vaatler verir. Ne olduğunun ortaya konulmadığı bu arzular, belirli boşluklar yaratır ve okur tarafından kendi duygusal ihtiyaçlarına göre doldurulur. Konu en derin duygular olduğunda bir anlığına olası görülmeyen vaatler kabul edilebilir. Köşelerde kullanılan bu ifadeler, aynı zamanda okurun gerçek dürtüsel isteklerinin onu zor bir duruma sokmadan ve sorumluluk altına almadan köşeler tarafından onaylanmasına da işaret edebilir (Adorno, 2002: 117, 118).

Köşelerde okur, “hileyle bahtını açmaya yönelik” dolaylı tavsiyeler alır. Bunlar daha çok “perde arkası, gizlice, sessizce” yapılması gereken etkinliklere ilişkindir. Köşelerde, okurun belirli bağlantılarını sinsice kullanmasıyla kariyerinde üst noktalara çıkabileceği vurgulanır. Adorno’ya göre tüm bu “gizli kapaklılığın, hilenin” uğursuz imaları vardır. Modern çağda kitlesel kuruntulardan biri komplolar hazırlandığına ilişkindir. Köşelerin özendirdiği “perde arkası” etkinlikler de aslında dış gruplara atfedilen bu kuruntuları

anımsatır. Diğerlerini sürekli komplo kurmakla suçlayanların kendileri büyük ihtimalle komplocu olabilir. Köşeler bu güçlü paranoyak eğilimi göz ardı etmeyerek beslemektedir. Ancak belirli bir risk içeren bu tavsiyeler, köşelerin iki fazlı yapısı tarafından “dengelenir”. Bu, izin verilen sınırların dışına çıkılmamasına ve yasalara uyulması gerekliliğine ilişkin verilen tavsiyelerle yapılır (Adorno, 2002: 118, 119). Köşelerde ahlaklılık dahi dışsallaştırılır. Buna göre bir kişi eylemlerinin hesabını kendisinden ziyade üstlerine vermelidir. Köşelerde hesap verebilirlik, iş hayatının rutin zorunluluğundan ziyade tehdit ile birlikte vurgulanır. Verilen tavsiyede, okurun patronu ondan işle ilgili bir hesap vermesini istediğinde, okur derhâl hesap kitap yapıp bu durumu sorunsuz bir biçimde atlatmalıdır. Köşeler, dolaylı bir biçimde yakalanılmadığı sürece bazı eylemlerin mübah olduğunu onaylamaktadır. Aslında köşe yazarı, okurlarının suça meyilli olma, dürtüsel hareket etme gibi eğilimlerinin olduğunu varsayar (Adorno, 2002: 119-121).

Köşelerde zaman zaman okurun “aile geçmişi”ne dayanarak başarılı olabileceğine yönelik vurgu yapılır. Bu aygıtın kullanılma nedenlerinden bir başkası ise tekelci kapitalist toplumda rekabetin önündeki büyük engellerle bir şekilde başa çıkabilmektir. Adorno incelediği köşelerde, “aile geçmişi”ne yapılan vurgunun “yerli, beyaz, Yahudi olmayan Amerikalılara” yönelik olabileceğinin altını çizer. Bu geçmişten gelen okura anımsatılmak istenen, onun aslında “Amerika’nın gerçek sahibi olan ayrıcalıklı bir kesimden” olduğudur. Bu göndermeyle okurda rahatlatıcı narsisistik bir doyum sağlanabilir. Adorno’ya göre bu aygıt, toplumdaki kitlelerin atomize hissetmelerinin önüne geçip onlara belirli bir güven

aşılmasına dayanan, Karl Mannheim’ın “Man and Society”³⁵ adlı kitabında işaret ettiği bir manipölasyon tekniğidir (Adorno, 2002: 122).

Köşelerde sık sık yaratıcılık vurgusu yapılır fakat bu gerçek bir değişimi göstermekten ziyade köşe yazarının kullandığı psikolojik bir tekniğe işaret eder. Maddi kazancın ancak yeni ve özgün fikirlerle kazanılması eski bir düşünceye dayanır. Bu görüş bir anlamda hâlâ korunur. Ancak köşe yazarı, tekelci kapitalist toplumda yeniliğin, özgünlüğün sınırlılıklarının varlığını görmezden gelemaz. Bu noktada sık sık başvurduğu kompulsifliğe yönelir. Aslında bireyselliğe vurgu yapan yaratıcılık, bireyi kısıkaca alan bürokratik örgütlenmenin içine doğru daraltılır (Adorno, 2002: 123).

Psikolojik ve rasyonel olan güdüleri karıştırmaya yönelen astroloji köşeleri, ekonomiyle de bağlantılıdır. Bu anlamda ekonominin üretim ve tüketim alanlarıyla ilişkili, “modern” ve “muhafazakâr” olmaya dayanan tavsiyeler önem taşır. “Modernlik” ve “muhafazakârlık”, iş hayatındaki çeşitli tekniklere ve düzeltmelere işaret eder. Burada da bireyin özgün fikrin getireceğı başarıya dayanan bireysellik vurgusu bulunur. Bu tavsiye

³⁵Mannheim’a göre tarih boyunca elitlerin seçiminde *soy, mülkiyet ve başarı* ilkeleri önemli bir yer tutmuştur. Aristokrat toplumda soy ilkesi, burjuva toplumundaysa buna ek olarak mülkiyet ilkesi ortaya çıkmıştır. Bunun yanında başarı ilkesi de bu dönemlerdeki diğer ilkelerle ilişki içindedir. Modern demokrasilerde üç ilkenin de varlığından bahsedilebilir ancak başarı ilkesi, özellikle toplumsal başarının ayırt edici bir özelliğı hâline gelmiştir. Çağdaş kitle toplumunda beliren tehdit ise belirli kesimlerin iktidar mücadelesi nedeniyle başarı ilkesinin reddedilip geniş ölçüde dışlanmasıyla bunun yerine *ırk ilkesinin* geçirilmesi. Ancak ırk ilkesi, soy ilkesi ile benzeşmez. Çünkü bu, aristokrat toplumda olduğu gibi belirli azınlık bir kesime ve onların geleneklerine gönderme yapmaz. Aksine yeni ilke, demokratikleşme eğilimi göstermiş ve çok geniş kitlelere başarıdan tamamen bağımsız biçimde toplumsal bir üstünlük sunarak *ayrıcalık* vadetmiştir. Geçmişte geniş kesimler tarafından kıskanılan verasete dayalı soyluluğun ayrıcalığı kendisini başarı ilkesine ikincil olarak eklemiştir. Şimdiki durumda ise başarı dışlanıp yalnızca belirli bir biyolojik kökene dayanarak ayrıcalık ve üstünlük talep edilir. Oysa özgürlüğün sınırlanmadığı ve rekabetin var olabildiğı modern demokrasilerin ilk dönemlerinde genel eşitlik önemsenmiştir. Çağdaş kitle toplumunda *olumsuz demokratikleştirme* (Almanca: *negativen Demokratisierung*, İngilizce: *negative democratization*) ile halkın kendisi ayrıcalıklı konuma gelir ve bireyler ırka dayanan ayrıcalıklarıyla bireysel başarısızlıklarını bastırır. Bu dönemde politik ilkeler arasındaki çatışmalar değişime uğrayarak belirleyici güç hakikat yerine çıkara sabitlenir. Bu nedenle herkese aynı hakları verebilmenin uzun vadede imkânsızlığının tartışılması da konu dışı kalır. Bu şartlar altında kitle toplumu faşizme doğru yozlaşma tehlikesi taşır (Mannheim, 1960: 89-92).

oldukça sahtedir çünkü yeterli sermayeye sahip olmayan birey gerçek bir yenilik, icat ortaya koysa dahi tekelci piyasada varlığını sürdüremeyip iflas etme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Örgütlenme içerisinde yükselmek isteyen bir çalışanın “muhafazakâr” olması gerekir. Çünkü sürekli yenilikler getiren bir çalışan hiyerarşik zincirdeki yerini “ihlal edeceği” için sınırlandırılır. Köşeler bu çelişkili durum ile okurun belirli durumlarda “modern” veya “muhafazakâr” olmasını tavsiye ederek başa çıkmaya çalışır (Adorno, 2002: 124, 125).

Bu tavsiyeler yalnızca üretim alanıyla değil tüketim alanıyla da ilişkilidir. Birey, ona coşkulu bir biçimde sunulan modern olan ile sıcak, samimi ve rahat olarak sunulan modası geçmiş olan arasında sözde bir seçim yapma serbestliğine sahipmiş gibi hisseder. Bunun yanında köşelerde “muhafazakâr” olma tavsiyesi, sık sık tutumlu olmayı içerirken, “modern” olma tavsiyesi de -ufak tefek aletler üretimi veya kullanımı (gadgeteering) ile ilişkili olarak-eve yeni modern ekipmanlar alınmasıyla ilişkilidir. Tüketim alanındaki bu ikili vurgu bariz biçimde bir çelişkiyi gösterir. Gelişen kapitalist sistem, yeniliklerin tüketimi için “modern” bireylere seslenir. Ancak meta denizi karşısında bireyin satın alma davranışı önlenemez kompulsif bir biçim aldıkça, tüketici uzun vadede tekrar satın alma eyleminde bulunması için yeterli maddi gücü yitirecek ve ekonomik sistemin yeniden üretilebilirliği konusunda problemler oluşacaktır. Böylece köşeler bazen “satın almayı” (modern), diğer zamanlarda ise “tutumluluğu” (muhafazakâr) öne çıkarır (Adorno, 2002: 125, 126).

Adorno’nun incelediği astroloji köşelerinde “modern” ve “bilimsel” aynı anlamda kullanılır. Bu vurgu, risk alınmadan yeniliklerle paradan tasarruf edilmesine işaret eder. Bunun yanında astroloji, rasyonelleştirilmiş yönetilen dünya içinde büyüsel olana ilişkin şüpheleri yok etmek için bilimin otoritesini kullanır (Adorno, 2002: 126, 127).

9.1.4. Dayanıklılık ve Bağımlılığın Diyalektiği

Dayanıklılık ve bağımlılık çelişkisi, ayarlama ve bireysellik çelişkisiyle benzeşir. Toplumda bireylerin psikolojik açıdan bağımlılıkları artmaktadır. Bireyin toplumdaki gerçek zayıflığına narsisistik kayıplar eşlik eder. Astroloji köşeleri de bunları bir şekilde telafi etmeye çalışır. Köşelerin dayanıklılığa başvurusu, bireyselliği yok etmenin bireyselliği yaratma sürecindeki libido yatırımından bağımsız olmamasına dayanır. Astroloji köşeleri, okurlarını kendine bağımlı kılmaya çalışır ancak bunun için okurlarının sağlam, dayanıklı bireyler olduğunu vurgulamalıdır. Elbette gerçek bir dayanıklılık yaratmak istemez ancak okurlarının zayıflık duygularını belirli bir seviyede azaltmaya, bastırmaya çalışır. Saldırganlık, “pratik olmaya” vurgu yapar; bağıllık ise vicdanla ilişkilendirilerek çekingen bir kişilik yapısına işaret eder. Bu ikisi için ortaklık aranır (Adorno, 2002: 128, 129).

Bu ikililikte vurgulanan diğerlerinden farklı bir yapıdadır. Köşelerde dayanıklılık, bireyin irrasyonel özelliklerinden; itaat ise idealize edilen dışa dönük karakterin özelliklerinden oldukça farklıdır. Köşeler verdiği tavsiyelerde okurunun hem kesin olmasını hem de eylemeden önce dikkatlice düşünmesini ister. Vurgulanan uzlaşmaz çelişki kendini bu biçimde gösterir. Tereddüt edilmemesine ilişkin tembih, iş hayatındaki zaman baskısından ve buna neden olan *oturduğu yerden düşünmenin* (İngilizce: *armchair thinking*)³⁶ etkisinden

³⁶Oturduğu yerden düşünme, Adorno ve Horkheimer’a göre “düşünmeye modası geçmiş bir lüks” olarak bakılmasına işaret eder (2010: 266). Modern toplumda eleştirel olan; rahatsızlık verici, değersiz, antika olarak görülür (Adorno, 2005e: 123).

Adorno’ya göre dikkati dağılmış “açgözlü” bir düşünme biçimi, etkin düşünme biçiminin temeli olan *konsantrasyon* ile “sınırlandırılmalıdır”. Bunun yanında araştırılan konuya karşı *sabırlı* olmak gerekir. Bu, nesneyi izlerken obsesif bir takıntı veya ateşli bir heyecan içinde olmak yerine uzun, baskısız, sebatlı ve özenli bir düşünme biçimine işaret eder. Bilimsel düşünme biçimi felsefi düşünmenin aksine özneyi soyutlar ve düşünmeyi yönteme indirger. Adorno için hakikate özneyi yok ederek ulaşamaz. Ancak deneyim ve öznenin içselliğinin düşünmeden dışlanmamasına karşı düşmanca bir tavır takınılır. Adorno’nun vurguladığı düşünme biçimi belirli bir mutluluğa işaret eder (Adorno, 2005b: 130). Felsefi, eleştirel, sahici bir düşünme biçiminin bu özellikleri oturduğu yerden düşünme biçiminin temsil ettiklerinden ayrılır.

kaynaklanmaktadır. Ancak bireylerin modern toplumda kendi sorumluluğuna göre hareket etmesi tehlike taşır. Üstleriyle uyumu yakalayamadıklarında fırça yeme tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Astroloji köşeleri de bununla ilişkili olarak okuruna dürtüleriyle acele karar vermemesini, etraflıca düşünüp diğerlerine danışmasını tavsiye eder (Adorno, 2002: 129, 130).

Köşelerde, okurun kendinden daha kötü durumda olan biriyle özdeşleşmesiyle birlikte, kendi sorunlarının çözüme ulaşabileceğine ilişkin vurgu yapılır. Bununla birlikte insanlık, maneviyat araçsallaştırılır ve dışsallaştırılır. “Anlamak ve anlaşılma” manipülasyon aracına dönüşür (Adorno, 2002: 131).

Astroloji köşelerinin iki fazlı yaklaşımıyla okuruna verdiği tavsiyelerde davranışçı kavramlara başvurduğu görülür. Sözde müdür yardımcısı konumuyla okurun aktif ve girişken olması beklenir. Diğer zamanlardaysa teslimiyetçi olması beklenir. Ancak okurlara güçlü, dayanıklı, sağlam bireysellik görüntüsünün atfedildiği tavsiyeler; zoraki verilir. Okurun sözde bağımsızlığı korunur ancak ona verilen güçlülük tavsiyesi kendinden güçsüzlere veya kendiyle benzer statüdekilere ilişkindir. Bunlar aile ve çelişkili, karışık bir işlev gören arkadaşlara denk düşer. Sonuç olarak köşeler, dayanıklılığa karşıtına olduğı gibi değeri vermez (Adorno, 2002: 132). Köşeler, okurun hoş karşılamayacağı rahatsız edici bir şey talep edecekse teslim olunmasına ilişkin tavsiye verir. Ancak bunu, insanlardan gelen iyi niyetli tavsiyeler biçimine bürür. Ayarlama, burada da anlayış aracılığıyla elde edilebilecek başarıyla okurun gözünde arka plana atılır. Bu yumuşatma girişimleri, köşelerde bireye tavsiye veren karakterler yaratılmasıyla yapılır. Okurdan bir şeyler isteyen ve bekleyen karakterler görülür. Bunlar sistemin, statükonun beklentilerinin örtük hâlidir. Karakterize edilen gereklilikler kendilerini “... iyi niyetli, deneyimli, arkadaşça, ... güçlü ve bir şekilde

otorite figürleri” olarak gösterir. Ancak onlarla her zaman olumlu deneyimler değil aksi de yaşanabilir (Adorno, 2002: 132).

BÖLÜM II

VATAN GAZETESİ ASTROLOJİ KÖŞELERİ ANALİZİ

Bu tez çalışmasında *Vatan* gazetesinin 1 Ekim 1957 ve 31 Aralık 1957 yılları arasında yayınlanan astroloji köşeleri incelenmektedir. Yaklaşık üç aya tekabül eden bu materyaldeki günlük burç yorumları tematik analiz yöntemiyle irdelenmektedir. Temalaştırma işlemi yapılırken Adorno'nun analizine benzer bir başlıklandırma ve düzen takip edilmektedir. Bunun yanında köşelerde okurun ilişkili olduğu varsayılan karakterlerin kullanılma sayısı içerik analizi yöntemiyle gösterilmektedir. Adorno'nun psikanalizden, sosyolojiden yararlanarak yaptığı astroloji köşeleri analizindeki teorik zenginlikten bu çalışmada yapılan çözümlemede de yararlanılmaktadır. Adorno'nun incelediği spesifik materyale yönelik yaptığı örneklendirmeler bu analizde de saptanmaya çalışılmaktadır. Fakat bu analiz Adorno'nunki ile aynı olmamaktadır. Çünkü Adorno'nun örneklendirmeyip yalnızca işaret ettiği ve onun çalışmasından çıkarılabilecek farklı görüşler de temalaştırılmaktadır. Ayrıca bu çözümlemede Adorno'nun analizi ile çelişen yönler de gösterilmektedir. Bu analizde ayrıntılı bir temalaştırma ve zengin bir örneklendirmeye astrolojinin ideolojik yapılanmasının ortaya konması amaçlanmaktadır.

Gazetelerde günlük burç yorumları biçiminde ilk kez 1930'lu yıllarda Batı'da yayınlanmaya başlayan astroloji köşeleri, Türkiye'de ise ilk kez 1 Ekim 1954 tarihinde *Milliyet* gazetesinde yayınlanmıştır (Pınarbaşı, 2021b: 83, 87). Araştırmaya konu edilen 1957 tarihli *Vatan* gazetesi astroloji köşeleri belirli bir amaç doğrultusunda seçilmiştir. Bu amacı ortaya koyabilmek için 1946'dan DP'nin iktidarda olduğu yıllara kadar Türkiye'nin geçirdiği siyasi ve ekonomik değişim, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve DP'nin ortaya koyduğu iç ve dış politikalar, DP'nin basına karşı olan tutumu ve bu dönemde Türkiye basınının geçirdiği dönüşüm kısaca ele alınmaktadır.

1946 yılı Türkiye için ekonomik ve siyasi anlamda çok önemli bir eşik noktasıdır. Bu dönemde baskı ve yolsuzluklar eşliğinde ilk genel seçimler yapılmış ve çok partili parlamenter sisteme geçiş başlamıştır. Bu dönemde halkın katılımı seçimle belirli ölçüde sağlanmış ancak sol siyaset ve sendikalaşma engellenmiştir. 1946 yılında Türkiye’de yapılan en büyük değişiklik ekonomi politikasında olmuştur. Bu tarihte özel teşebbüsü öne çıkaran bir plan hazırlanmış, büyük bir devalüasyon hamlesi yapılarak liberalizasyon politikalarına girilmiş ve dış yardım arayışları başlamıştır. Sol akımların ve parti içi reformcuların tasviyesi sonrası yapılan 1947 tarihli CHP Kurultayı’nda sermayenin talepleri dikkate alınmaya başlanmış ve ABD önderliğindeki kapitalist sistemle bütünleşilmesi kesinkes kabul edilmiştir. Yabancı sermayenin CHP ile 1947 ve 1950’de, DP ile 1951 ve 1954’te çıkarılan kanunlarla önü açılmıştır. Türkiye’nin dış ticarete gevşeme politikalarını başlatması 1946’daki devalüasyon ile başlamakla birlikte, 1950’de DP tarafından ilan edilen ithalat rejimiyle güçlendirilmiştir. İzlenen ekonomi politikaları dış açığın artmasına, yabancı sermaye ve dış yardımlara bel bağlanmasına yol açmıştır. Batı ve ABD’ye eklemlenme; 1947’de IMF, Dünya Bankası ve Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı’na üye olunmasıyla güçlenmiştir. 1950 yılında ise Türkiye, ABD ve müttefiklerinin yanında Kore Savaşı’na girmiş ve bunun sonucunda 1952’de NATO’ya üye olmuştur (Boratav, 2005: 93-106).

CHP ve DP iktidarları, Batı ve ABD ile ekonomik-siyasi anlamda bütünleşme noktasında bir süreklilik taşımaktadır (Boratav, 2005: 99). Bu önemli vurgunun yanında bu tez çalışmasında incelenen astroloji köşelerinin yayınlandığı gazetenin 1957 tarihli olmasından dolayı, 1954 sonrası DP iktidarıyla yönetilen Türkiye’nin siyasi, ekonomik ve sosyolojik yapısına da değinilmektedir. Bu dönemde Türkiye ekonomisi belirli bir durgunluk ve dış tıkanma yaşamıştır. Dış açıkların artması, dış yardımların sağlanmasındaki zorluklar

ve ihraç edilen mallara yönelik talebin düşmesi nedenleriyle ithalatta sınırlamalara gidilmiş ve ithal ikame politikası benimsenmiştir. 1953'ten 1958'e kadar ithalatın ve ihracatın oranı düşmüş, milli hasılda belirli bir daralma yaşanmış, mallara ulaşılammış, mal kuyrukları oluşmuş ve karaborsacılık faaliyetleri görülmüştür. Bu dönemde DP, kamu yatırımlarını artırarak devletin özel sektörü desteklediği bir yapı olan “karma ekonomi” düzeni benimsemiştir. Ancak dışa bağımlı gelişme sona ermemiş olup ithalat ve kambiyo denetimleriyle sürmektedir. Sanayinin tarıma göre daha hızlı bir büyüme gerçekleştirdiği bu dönemde; özel sektörün üretimi, özel sektörde çalışan işçi sayısı, düzensiz kentleşme ve gecekondulaşma artmıştır (Boratav, 2005: 107-116). DP, 10 yıllık iktidarı döneminde hem iç hem de dış politikada batılı devletler ile iş birliği içerisinde olmuştur. Türkiye, siyasi bağlamda SSCB'ye karşı kurulan güvenlik çemberinin bir parçası hâline gelmiştir (Eroğul, 1990: 177, 178).

1950 yılında Türkiye'de DP'nin iktidara gelmesinde basının önemli bir rolü olmuştur. DP, ilk yıllarında özgürlükleri önceleyen yeni bir Basın Yasası ve basın çalışanlarının haklarını düzenleyen bir yasa çıkarmıştır. Ancak bu olumlu hava uzun sürmemiş ve DP, sonraki dönemlerinde kendi denetiminde “besleme basın” yaratmaya yönelmiş ve basın özgürlüklerini kısıtlayıcı bir yaklaşım sergilemiştir. Alemdar'a göre ABD'ye dayanan bir dış politika ve ekonomik başarısızlıklar, ülkede belirli bunalımlara sebep olmuştur. Mevcut sıkıntıları gündem edinen basına ve gazetecilere karşı DP, özel hayatı veya devletin itibarını zedeleme girişimleri kisvesi altında para ve hapis cezalarına dayalı sert önlemler almıştır (Alemdar, 2001: 201-203, 206, 207). İlan ve reklamlar, daha çok *Zafer* gazetesi gibi DP'ye yakın yayın kuruluşlarına eşitsiz biçimde verilmiştir (Alemdar, 2001: 211). DP, Anadolu

Ajansı'nı, çeşitli gazeteleri ve radyoyu denetimi altında tutatarak, bunlara kendi propagandasını yaptırmıştır (Alemdar, 2001: 227, 228).

Vatan gazetesi, DP'yi destekleyerek iktidara gelmesinde önemli rol oynayan gazetelerden biridir (Koloğlu, 2020: 121). Ancak 1950-60 yılları arasında DP'ye karşı muhalefet eden gazetelerden biri olmuştur. *Vatan* gazetesinin DP'yi eleştirdiği noktalar ideolojik bir karşı çıkıştan ziyade siyasi anlamda liberalleşme vaatlerinin yerine getirilmemesi ve basına yönelik baskılar nedenleriyle. *Vatan* gazetesinin sahibi ve başyazarı olan Ahmet Emin Yalman, komünizme büyük bir korku ve ABD'ye büyük bir hayranlık beslemekteydi (Topuz, 2018: 214, 215). Bu anlamda *Vatan* gazetesi ABD yanlısı olup mevcut kapitalist sistemin değerleriyle oldukça uyumlu popülist bir gazetedir.

1950'lerde Türkiye basınında resimli haberlere öncelik vermeye başlanmış ve gazetelerde yorum, görece arka planda kalmaya başlamıştır. Gazetelerin fotoğrafları hızlı ve güncel biçimde servis edebilmesi için gerekli teknolojiye de gelişmeler yaşanmıştır. DP'nin karayolları yapımına önem vermesi nedeniyle gazeteler tüm Anadolu'ya ulaşabilir olmuş ve böylece özellikle 1955'ten itibaren gazete okuma oranları oldukça artmıştır. Bu dönemlerde *Vatan* gazetesi okuruna hızlıca gazeteyi ulaştırma konusundaki gelişmelerde öncü bir rol oynamıştır. İlk kez akşam vakti baskı kalıbı yollayıp Ankara'da gazete basmayı deneyen *Vatan* olmuştur. 1950'li yıllarda Türkiye basınında "magazin" sayfaları büyük önem kazanmıştır. Batı basınından çeşitli tefrika ve çizgi romanlar ithal edilmiş; yurtdışı gezi röportajları yaygınlaşmıştır. *Vatan* gazetesi, magazinleşmenin önemli bir ögesi olan sporu, girişimleriyle ilk kez gündelik yaşamın önemli bir ögesi hâline getirmiştir (Koloğlu, 2020: 125-128). *Vatan* gazetesi 1950'ler ile gelen magazinleşme eğiliminin *Hürriyet* gazetesi ile birlikte merkez noktasında duran gazetelerden biri olmuştur.

Astroloji köşeleri Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır (Düztepe, 2005: 126). 1950’li yıllar Türkiye’nin Batı ittifakı, ABD ve kapitalist sistemle bütünleşmesi noktasında kritik bir döneme işaret eder. Türkiye basını da bundan bağımsız biçimde değerlendirilemez. Astrolojinin Türkiye basınında yer almaya başlaması tesadüf değildir. Bunun; dönemin ekonomik, kültürel ve toplumsal yapısıyla belirli bir ilişkisinin kurulması elzemdir. Totaliter komünist, faşist veya tek parti rejimine dayalı yönetimlerin yarattığı ideoloji çoğunlukla doğrudan işler. Ancak ABD önderliğinde “liberal demokrasi”lerin yayılmaya başlamasıyla ideoloji renk değiştirip daha dolaylı işlemeye başlamıştır. Oldukça sınırlı da olsa liberal demokrasiye geçişin başladığı 1950’ler Türkiye’inde de kültür endüstrisinin parçası olan çeşitli kitle iletişim araçları ve gazetelerde yayınlanan astroloji köşeleri, mevcut liberal parlamenter sistemin ve kapitalist değerlerin sürdürülebilirliğini ve yeniden üretilebilirliğini sağlayan ideolojik aygıtlara işaret eder. Bu dönem itibarıyla Türkiye’de Amerikanvarileşme ekonomik, politik vb. pek çok alanlarda artış göstermiştir. Kültürel düzeyde ise ABD’den ithal edilen astroloji, sinema ve televizyon gibi kültür endüstrisi aygıtları gitgide egemen olmaya başlamıştır. Bu dönemde yeni yeni palazlanan ideolojiyi açıkça ortaya koyabilmek amacıyla 1957 tarihli *Vatan* gazetesi astroloji köşeleri bu tez çalışmasında inceleme konusu edilmiştir.

1. Okur Temsili

Bu bölümde, incelenen astroloji köşelerinin yazarı tarafından nasıl bir okur tahayyül edildiği irdelenmekte ve bu temsil, ilgili dönemin sosyoekonomik gerçekliğiyle karşılaştırılmaktadır. İncelenen astroloji köşelerinde, okurun Adorno’nun “müdür yardımcısı” (2002: 85) profiline uyacak şekilde temsil edildiği bulgulanmıştır. “İş hayatınızda gayet başarılı bir gün...” (6 Ekim 1957, Koç) veya “Bir iş başarısı

kazanacaksınız...” (19 Aralık 1957, Başak) gibi yorumlar ile okur, başarılı bir iş insanı olarak tanımlanır. Bu anlamda okurlara orta-üst sınıf beyaz yakalı çalışanlar gibi davranılır. Okurun yaptığı iş, “... mühim bir vazife...” (5 Ekim 1957, Koç) gibi sihirli sözcüklerle tanımlanarak onun statüsünün önemine özellikle dikkat çekilir. İncelenen köşelerde Adorno’nun başarılı üst düzey çalışan profilinin dahi üstüne çıkılarak ona adeta bir kapitalist gibi davranıldığı görülmüştür: “... Yeni büyük bir teşebbüsünüzden iyi kazançlar sağlayacaksınız” (6 Ekim 1957, Yengeç). Aynı zamanda bu güçlü konumun gereği olarak ve narsisizmin güçlendirilmesi için okurun altında çalışanlarının olduğu ve onlara emir verebilecek kudrette olduğu da ima edilmektedir: “Şuna buna angarya yüklemeyi bırakın...” (9 Aralık 1957, Oğlak). “İnsan çalıştırmayı bilmiyorsunuz. Hâlbuki yardımcılarınız olmazsa işinizi yürütemezsiniz...” (13 Aralık 1957, Boğa). Bunun 1957 Türkiye’sinin sosyoekonomik gerçekliğiyle bağlantısını kurmak oldukça zordur. Bu dönemde kapitalist sınıf tam anlamıyla gelişmemiş olup, hizmet sektöründe çalışanların sayısı oldukça azdır. Ancak dönemin hükümetinin politikaları kapitalizmle bütünleşme yönündedir. Okurlara atfedilen “üstün konum” oldukça sahte olsa da bu temsil, hem onların narsisistik haz almalarını hem de kapitalist ideolojinin zihinlerinde sürdürülebilmesini sağlar.

Adorno’nun incelediği köşelerde saptadığı “araba sahipliği”ne işaret edebilecek bir vurgu (2002: 84) bu çalışmada saptanmamıştır. Bu durum, geç kapitalist bir toplum olan ABD’de bireylerin arabası olmasıyla ancak henüz kapitalistleşmeye çalışan Türkiye’de ise çoğu kişinin arabasının olmayışıyla uyumludur.

Adorno’ya göre okurun yaşamının belirli bir dönemde yaşadığı hayal kırıklığını ikame etmesi amacıyla köşelerde belirli bir romantizm yaratılır (Adorno, 2002: 83). İncelenen köşelerde okurun güçlü “müdür yardımcısı” konumunun bir gereği olarak aşk

hayatı da oldukça “heyecanlı” bir seyir hâlidir. “Hayatınızın en büyük aşkını yaşayacaksınız...” (18 Ekim 1957, Yengeç), “... fazlaca romantik bir gününüz” (28 Aralık 1957, Oğlak) gibi yorumlarla okurun aşk ilişkisine vurgu yapılır. “... güzel bir aşk müjde...”si (8 Ekim 1957, Yengeç), “... üzerinizde müspet tesirler yapacak biriyle karşılaşacaksınız” (15 Ekim 1957, Aslan) gibi yorumlarla ise okurun sürekli özel birisi ile tanışabileceğine dikkat çekilir. Ancak bu durum oldukça soğuk bir görünüm çizmekten kurtulamaz. Herhangi biriyle “gelecekte” karşılaşılabilmesine ilişkin öngörü spontane gelişen otantik denebilecek bir aşka işaret etmez. “... Bu aşk saadet getirecek” (18 Ekim 1957, Yengeç), “Aşk hayatınızda çok ümitli bir haftaya girdiniz...” (13 Ekim 1957, Kova) gibi çeşitli yorumlar, aslında oldukça basit ve işlevsel gözükmektedir. Çünkü aşkın her zaman katıksız eğlence ve mutluluğa işaret ettiğini vurgulamak ve onu “basit pozitif” bir kategori içerisine sokmak tehlikelidir. Özgün bir aşk, içerisinde çeşitli gerilimleri içeren sarsıcı bir yapıdadır. Köşelerin aşk vurgusu, cinselliğin hijyene indirgendiği (Adorno, 2002: 102); insanların bireyler olarak değil de adeta nesneler olarak birbirleriyle kolaylıkla yer değiştirebildiği toplumsal yapıyı çağrıştırmaktadır. Kırsal nüfusun, genel nüfus içindeki oranının %70’e yakın olduğu (Yoloğlu & Zorlu, 2020: 156) 1957 Türkiye’sinin, çoğunlukla görücü usulü evliliklerin tercih edildiği ve birincil ilişkilerin hâlen güçlü olmasıyla da ilişkili olarak birlikteliklerin uzunca süre devam ettiği bir toplumsal yapıya işaret ettiği tahmin edilebilir. “Amerikanvari” denebilecek “flörtleşme” veya “heyecanlı aşk hayatı” bu dönemin Türkiye toplumu için geçerli olmayabilir. Ancak bunu, köşelerde yine de vurgulamak “yasak” olanın aşılmasının verebileceği bir hazla ve ABD’nin kültürel egemenliğinin belirmeye başladığı Türkiye’de, Amerikanvari yaşam tarzına yönelik bir özlem ile ilişkilendirilebilir.

Kapitalist toplum, metaya dayalı şeyleşmiş ilişkilerin hâkim olduğu, bireylerin atomize hissettiği bir yapıdır. İncelenen köşelerde, modern toplumda yitip giden sevginin okurun bu hislerinin üzerinden gelmesi için ona hatırlatıldığı saptanmıştır: “Bütün düşündüğünüz para, haliniz de fena değil. Biraz da yakınınızdakilerle meşgul olun, çok ihmal ediyorsunuz” (19 Kasım 1957, Başak). Bununla ilişkili yalnızca bir yorum yapılmıştır çünkü 1950’ler Türkiye’inde birincil ilişkiler hâlen güçlüdür. Yine de bu uyarı yeni yeni kapitalistleşmeye başlayan bir toplumda ikincil ilişkilerin belirli bir derecede güçlenmesi sonucunda yabancılaşmanın artmasına ve sahici olarak nitelendirilebilecek bir “sevgi”nin altının oyulmaya başlamasına ilişkin bir “uyarı” olabilir. Ancak köşelerin genel yapısı itibarıyla insan ilişkilerinin şeyleşmiş oluşu, bu yorumu sahte ve geçersiz kılmaktadır.

Adorno, incelediği köşelerde kıskançlığa özel bir vurgu yapmasa da bu çalışmada analiz edilen köşelerde yazar tarafından okurun bir özelliği olarak varsayıldığı saptanmıştır. Kıskançlık ikincil narsisizmle ilişkili bir hezeyandır. Astroloji köşeleri, bu tür rahatsızlıklara karşı belirli bir savunma da sağlayarak, okurun toplum içerisinde “normal” davranmasını sağlar (Adorno, 2002: 67, 165). İncelenen köşelerde okur, “Son derece kıskanç bir huyunuz var...” (18 Kasım 1957, Balık) gibi yorumlarla kıskanç olarak temsil edilir. Sık sık “... Kıskançlığınız beyhude...” (6 Aralık 1957, Boğa) gibi vurgularla ise kıskançlık önlenmeye çalışılır. Türkiye’de çeşitli kültürel, toplumsal ve ekonomik nedenlerle kadının sosyal yapıdaki yeri düşüktür. Toplumsal bağlamıyla ele alındığında Türkiye’de kıskançlık, erkeğin kadını kendi malı olarak görmesinin bir tezahürü olarak okunabilir. Bu toplumda kadınlara karşı kıskançlık ve hınç hislerinin erkeklerde mevcut olduğu su götürmezdir. İncelenen astroloji köşelerinde de bu gerçek göz ardı edilmemiştir. Ancak köşelerin kıskançlığa karşı çıkmasının nedeni ataerkil sistemi bir yerinden etme girişimi değildir. Bu, kıskanç olduğu

varsayılan okurun hezeyana kapılmasını önlemek ve onun toplumsal işlevini gerektiği şekilde yerine getirdiğinden emin olmak için yapılır.

İncelenen köşelerde “sahte etkinlik” (Adorno, 2002: 86) sık sık vurgulanmıştır. “Sağa, sola koşacak, çok yorulacaksınız” (26 Ekim 1957, Akrep), “Gayet hareketli bir gün yaşacak...[sınız]” (11 Ekim 1957, Yengeç), “... İş hayatınız pek hareketli bir devreye giriyor” (4 Aralık 1957, Başak) gibi pek çok yorum ile okur adeta hiperaktif olarak tasarlanmaktadır. Aynı zamanda okurun sık sık seyahat edeceğine ilişkin örnekler de saptanmıştır. “Sahte etkinlik”, günümüz ideolojisinin yapıtaşlarından olması nedeniyle oldukça ciddiye alınmalıdır. Bu noktada özellikle Žižek’in yorumuna değinmek önemlidir. Ona göre “katılım”, öznelliğe veya özgürlüğe vurgu yaparak onlara geniş bir alan açtığını iddia edebilir ancak eninde sonunda hizmet ettiği şey, sistemin devamlılığına katkı sağlamaktan ibarettir. Žižek, “zor olanın, yani katılmama”nın “hakiki bir etkinlik” ile sonuçlanabileceğini vurgulayarak “pasif agresifliğin” politik bir duruş olarak benimsenebileceğini savunur. Öyle ki iktidar, tehdit etme potansiyeli taşıyan pasifliğe karşı “eleştirel bir katılımı” dahi tercih edecektir. Hiçbir şeyin değişmeyeceğinin garantisi olan sahte etkinlik, bunu maskeleyen yöntemidir (Žižek, 2006: 334, 342). İncelenen astroloji köşelerinde okurun gündelik yaşamının oldukça hareketli geçtiğine, çeşitli etkinliklere katılıyor olduğuna yönelik yorumlar, ona kendisini güçlü hissettiren ancak gündelik yaşamda ve toplumsal yapıda her şeyin aynı kalmasını sağlamak için uygulanan bir yöntem olarak görülmelidir. Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde, çoğunluğu oluşturan çiftçi kesimin sakin ve “hareketsiz” hayatının ve şehirdeki maaşlı çalışanların monoton bürokratik yaşamının tam da aynı biçimde sürmesini sağlamak için yapılan sahte bir “hareket” vurgusu olduğu belirtilebilir.

Astroloji köşeleri, kültür endüstrisinin bir aracı olarak gündelik yaşamı kutlar (Adorno, 2002: 61). Geç kapitalist toplumda bireylerin toplumsal sistemin yapısını irdelemekten alıkoymak gerekir. Onların eleştirel bir kavrayışa sahip olması, hakiki bir düşünme faaliyetine girişmesi, sokakta çeşitli gösteri ve eylemler düzenlemelerinden dahi daha tehlikelidir. Bu nedenlerle astroloji köşeleri okurunun da kendisini gündelik yaşamın ahengine bırakması, mevcut güç ve iktidar ilişkilerinin sürdürülebilmesi için önemlidir: “Bozulmuş olan günlük hayatınızın ahengini tekrar bulacaksınız...” (11 Kasım 1957, Akrep), “Bugün normal gününüzü yaşayın...” (31 Aralık 1957, Balık). Rutin olanın kompulsif davranışlara benzer biçimde tekrarlanması istenmiştir: “Sabahları erken kalksanız sinir yorgunluğunuz düzelecek. Bütün keşmekeş günlük programınızı iyi tatbik edememenizden doğuyor” (20 Aralık 1957, Terazi).

İncelenen köşelerde rutin ve angaryaya olumsuz tutumun sergilendiği bir tavsiye saptanmıştır: “Birtakım angaryalar yükleniyorsunuz. Taşıyabileceğinizden fazla yük sizi sonra mahcup eder...” (24 Aralık 1957, Oğlak). Astroloji köşelerinin genel atmosferinde, okur, bürokratik-hiyerarşik yapılanma içerisinde rutinelere bağlı kalarak işlev sağlamalıdır. Ancak bu örnek, bu yapıyla çelişmektedir. Adorno’ya göre bu durum “mozaik tekniği”ne işaret eden “çeşitlendirme”dir (2002: 99). Aşırı tekdüzelik de belirli sorunlar yaratabilecektir. Bu nedenle zaman zaman vurgulanan görece farklılıklarla zıt yöne sınırlı bir salınım sağlanır.

2. Okurda Varsayılan İlişki Kategorileri

Adorno, incelediği köşelerde okurun belirli karakterlerle ilişkili olarak varsayıldığını saptamıştır. Bunlar temel olarak aile, komşular, arkadaşlar, uzmanlar ve üstlerdir (Adorno, 2002: 148). Bunların her biri astroloji köşeleri okurunun “hizada tutmak” için belirli işlevleri yerine götüren kategoriler olarak görülmelidir. Bu tez çalışmasında incelenen astroloji

köşelerinde de bu kategorileri veya benzerlerinin ne kadar sıklıkla kullanıldıklarını saptamak ve onları irdelemek büyük önem taşımaktadır.

2.1. İlişki Kategorilerine Yönelik İçerik Analizi

İlişki kategorilerinin tematik analizine geçmeden önce onların incelenen materyalde ne kadar sıklıkla kullanıldığı gösterilecektir. Böylece bu noktada yapılan nitel analiz, nicel yöntem ile desteklenecektir. *Vatan* gazetesinin 1 Ekim 1957 ve 31 Aralık 1957 tarihleri arasındaki astroloji köşelerinde yer alan ilişki kategorileri Adorno’nun uyguladığına benzer biçimde içerik analizine tabi tutulmuştur:

Kategori	Kullanılma Sıklığı
Amir	1
İş Sahipleri	1
Düşman	5
Aile	22
Arkadaş	30
Dost	44

Bu analizde, Adorno’nun çözümlemesinin aksine “aile” görece daha az kullanılmış, “üst”e işaret eden kategoriler ise yalnızca 2 kez kullanılmıştır. Bu analizdeki “arkadaş” ve “dost” birlikte ele alınırsa Adorno’nun çözümlemesindeki “arkadaş” kategorisinden çok daha sık kullanıldığı görülmektedir. Adorno, “düşman” kategorisinin ya hiç ya da çok az kullanıldığını vurgulamıştır (2002: 138). Ancak bu çalışmada bu kategorinin 5 kez

kullanıldığı saptanmıştır. Bu açıdan “düşman”ın sınırlı da olsa belirli bir görünürlüğü olduğu vurgulanabilir. 1957 yılında Türkiye’de DP iktidarının oldukça baskıcı bir tutum sergilemesi sonucu zaten var olan derin sınıfsal çelişkilere ek olarak toplumda bireyler arasında kutuplaşmanın güçlendiği vurgulanabilir. Bununla ilişkili olarak incelenen köşelerde düşman gibi “tehdit unsurlarının” görünürlüğünün artmış olması muhtemeldir. Adorno’nun analizinde yer alan “komşu”, “yabancı” ve “uzman” kategorileri ise hiç kullanılmamıştır. Bireyin doğrudan emir aldığı “üst”ün kullanılma sıklığının azalıp vurgunun bireyin duygusal birliktelik içinde olduğu kişilere kayması, *Vatan* gazetesinde yer alan astroloji köşelerindeki ideolojik manipülasyonun daha da örtükleşmesi olarak okunabilir. “Arkadaş”a ve “dost”a işaret eden kategorilerin kullanılma sıklığının artması astroloji köşelerinin “ılımlı” pozisyonunun güçlendirdiği vurgulanabilir. “Sevgi”nin öne çıktığı ilişki kategorilerinin güçlenmesi, okurun üstünde hegemonik bir tahakküm kurma noktasında, doğrudan itaate işaret eden kategorilere göre daha etkili araçlar olacaktır. “Üst”, “yabancı”, “uzman” gibi kategorilerin köşelerde görünürlüğünün olmayışı; iş bölümünün, uzmanlaşmanın, ikincil ilişkilerin güçlenmediği henüz tam anlamıyla gelişmemiş bir kapitalist toplum olan 1957 Türkiye’si ile ilişkili olması muhtemeldir. Bu dönemde kırsal nüfusun, genel nüfus içindeki yüksek oranı nedeniyle hizmet sektöründe çalışanların sayısı fazla değildir. Bu nedenle Amerikanvari bir “beyaz yakalı iş hayatının” tam anlamıyla oluşmadığı, hiyerarşik-bürokratik bir özel sektörün kendisini güçlü bir biçimde ortaya koyamadığı açıktır. Yapılan içerik analizi sonrası bu çalışmadaki ilişki kategorileri tematik analiz ile irdelenecektir.

2.2. Aile

Astroloji köşelerinde aile, çatışmaların olabildiği ancak günün sonunda her şeyin iyi sonlandığı bir kurum olarak sunulur (Adorno, 2002: 133). İncelenen köşelerde de “aile”nin

Adorno'nun vurguladığı gibi “eş” yerine kullanıldığı düşünülmektedir (Adorno, 2002: 134). Ailenin “baş tacı” edilerek “iyi” kategorisine sokulması, 1957 tarihinde Türkiye’de egemen olan değerler ile uyumludur. Kapitalist toplumun değerleriyle bütünleşik biçimde, “sağduyu” gereği olarak toplumun hemen hemen tüm kesimlerince benimsenen aile, Türkiye toplumunda kapitalist ataerkil ideolojinin bir gereği olarak hukuk, basın, okul, din gibi ideolojik aygıtlarla önemle vurgulanarak yeniden üretilir. Bu yapının incelenen astroloji köşelerinde de desteklendiği görülür. Ailede çatışma olabilse dahi sonucun hep iyi olacağı vurgulanır: “Ailenizle ufak bir mesele yüzünden bir münakaşa yaşacaksınız. Fakat bu tatlılıkla hallolacak” (25 Kasım 1957, Yay). “Ailenize yakın olun...” (13 Aralık 1957, İkizler), “Aile içinde mesut bir hadise oluyor...” (9 Aralık 1957, Koç) gibi çeşitli yorumlar, ailenin “güvenli liman” olduğunu vurgular.

Astroloji köşelerinde ailenin aynı zamanda okuru tehdit eden bir yönü de vardır. Ona ailedeki olası çatışmalardan kaçınmasına, eğer kaçamazsa alttan almasına dair tavsiyeler verilir (Adorno, 2002: 135). İncelenen köşelerde, “Bugün aileniz arasında münakaşa etmekten kaçınınız...” (19 Ekim 1957, Kova), “Aile içinde bir hareket var... Yatıştırıcı olmak vazifesi size düşecek...” (28 Aralık 1957, Aslan) vb. birçok yorumla aileye karşı alttan almanın gerekliliği vurgulanır. Aile içerisinde tartışılan konunun içeriği ve kimin haklı kimin haksız olduğunun dahi bilinmemesine rağmen aileye karşı pasif kalmanın vurgulanması, astroloji köşelerinin genel stratejisi olan toplumsal güce karşı boyun eğilmesi gerekliliğine dayanır. Bu anlamda aile, okuru baskılayan bir aktör olarak öne çıkar. Aynı zamanda okurda ailesine karşı belirli bir öfke varsayılır: “Aile etrafınıza karşı hırçın davranıyorsunuz...” (16 Kasım 1957, Oğlak), “Hayatınızı birleştirdiğiniz insana karşı biraz haşın davranıyorsunuz...” (25 Ekim 1957, Boğa). Köşelerde genel anlamda aileler içerisindeki sorunları yaratan

ekonomik, psikolojik ve sosyolojik etmenlere asla değinilmeden, bunlar verili olarak kabul edilir. Aile ile sorun yaşanmaması gerekliliğine ilişkin köşelerde verilen yorumlar, ilk bakışta masum gözükse de kör bir itaati teşvik etmesi ve yaşanan sorunların sebeplerine değinmemesi nedenleriyle sahte bir görünüm çizmektedir.

Adorno, köşelerde okurun ailesine karşı teslimiyetçi bir tavır takınması gerekliliğine yapılan vurgunun, aslında onun kötü alışkanlıklara çok para harcamasını engelleme çabası olabileceğine değinmiştir. Trafikte dikkatli araba kullanılmasına veya kötü alışkanlıklardan kaçınılmasına yönelik bir uyarı başlı başına elbette ki olumsuz değildir (Adorno, 2002: 73, 134). Adorno'nun vurgulamak istediği nokta bu gibi “makul” uyarıların yıldızlara boyun eğmeyi kolaylaştırdığıdır. Bunlar bireyin iktidara, sorgulama gereği duymadan teslim olması aşamasına getirebilmek için yapılan “alıştırmalar”dır. İncelenen köşelerde kötü alışkanlıklardan vazgeçilmesine ilişkin bir örnek saptanmıştır: “... Kendi kendinizi o kadar çok sigara çekiyorsunuz ki rahatınız sonunda yok yere kaçacak. Rahat olun, etrafınızdaki hava da rahatlasın” (14 Aralık 1957, Terazi).

2.3. Arkadaşlar

Köşelerdeki önemli karakterlerden biri arkadaşlar veya dostlardır. Bu kişiler okura çeşitli kazanımlar sağlarlar. Okurdan güçlü ve iyi olan arkadaş, yine de onunla ilgilenecektir. Bu durum, okurun narsisizmini zedeler ancak okur, sorumluluktan kurtulmanın hazzında ve mazoşist tatminlerde telafi bulur. Bilinçaltında suçluluk duyguları ve kompulsif motivler teşvik edilir (Adorno, 2002: 138-142). İncelenen köşelerde arkadaşlara yönelik “... Yakın arkadaşlarınızın tavsiyelerini dinleyin” (20 Kasım 1957, Boğa), “... Yakın dostlarınızı arayın. Size muhtaç olduğunuz bir bilgi verecek...” (15 Aralık 1957, Yengeç), “... Yakın bir dostunuzun bazı tavsiyeleri size memnuniyet veriyor” (15 Aralık 1957, Yengeç), “... Bir

dostunuzdan yardım bekliyorsunuz...” (12 Kasım 1957, Balık) gibi yorumlar ile arkadaşın üstünlüğü kabul edilerek ona karşı belirli bir bağımlılığın yaratıldığı görülmüştür. Arkadaşla ilişkili olarak yapılan “... Yarın bir dostunuzun vasıtasıyla mali sıkıntılarınızı başarı ile atlatacaksınız” (2 Ekim 1957, Aslan) gibi yorumlar ise okurun arkadaş yardımıyla elde edeceği kazanç ile ilişkilidir. Köşelerde arkadaş, genel anlamda okurun iş hayatı ile ilgili tüyolar veren, ekonomik sıkıntılarını çözen bir karakterdir. Bu anlamda arkadaş, soğuk bir biçimde çoğunlukla maddi olanla ilişkilidir. Bu durum geç modernleşmeye başlayan Türkiye’de de ilişkilerin git gide şeyleşiyor olduğunu gösterir.

İncelenen astroloji köşelerinde okura, zorbalığın ancak onun “iyiliği” için yapıldığına dair düşünce pekiştirilmektedir (Adorno, 2002: 150). “Sevdiğiniz biri sizi çok üzüyor. O da sizi sevdiği için bunu yapıyor. Hoş görün” (27 Ekim 1957, Yengeç). Bu anlamda otoritenin bireyi rahatsız edici katılığına eninde sonunda onun çıkarlarını gözetmek için var olduğuna ilişkin bir anlayış ortaya konarak bireyin direnişi kırılmaya çalışılır: “Saydığınız bir büyüğünüzden işittiğiniz bir laf sizi çok üzmüş. Fakat o şahıs sizin iyiliğiniz için konuşmuş” (4 Ekim 1957, Kova). Buradaki “büyüğünüz” vurgusu, Türkiye’deki geleneksel değerlerle ilişkili olarak muhtemelen erkek yaşça büyük bireyin söylediklerinin de “haklılık” ve “bilgelik” taşıyacağına ilişkin ön kabuldür.

Adorno’ya göre astroloji köşelerinde tehdit, düşman biçimine girebilir ancak köşelerin “makul” anlayışı nedeniyle görünürlüğü oldukça kısıtlıdır (Adorno, 2002: 138). İncelenen köşelerde de arkadaşlar vurgusu oldukça fazla olsa da düşman veya gizli düşman vurgusu azımsanmayacak seviyededir. “Düşmanlarınız var...” (5 Ekim 1957, Terazî), “... Düşman kazanıyorsunuz” (23 Aralık 1957, Oğlak) gibi yorumlar bariz biçimde düşmana işaret etmektedir. Ancak “... Size dost görünmek isteyenler var...” (23 Kasım 1957, İkizler),

“Birisi sizin aleyhinize çalışıyor...” (18 Ekim 1957, Terazi), “... sahte dostlardan çekinin” (26 Kasım 1957, Terazi), “Sizi sevmeyenler çok, dikkatli olun...” (23 Kasım 1957, İkizler) gibi yorumlarla belirsiz gizli düşman vurgusu daha fazla yapılmaktadır. Düşmanlara yönelik spesifik olarak yapılan “...Etrafınızda dolaşıyor...” (5 Ekim 1957, Terazi) gibi uyarılarla okur paranoyaklaştırılmaktadır. Okurun çevresi adeta düşman ve gizli düşmanlarla çevrilidir. İncelenen köşelerin bu tehditkâr yapısının dozu, dönemin Türkiye toplumunda ekonomik, siyasi, kültürel nedenlerle yaşanan çatışmaların fazla oluşuyla ilişkilendirilebilir. İncelenen köşelerde siyasi anlamda bir vurguyu içermeye ihtimali de göz önünde bulundurulması gereken bir yorum, “biz” ve “onlar” ayrımına dayanan ideolojiyi yeniden üretmektedir: “Bize muhalif olan grup partiyi kaybediyor. Uyanık olmalısınız...” (22 Aralık 1957, Kova).

Adorno’nun analizindeki “yabancı” karakteri ile benzer biçimde bu çalışmada da “misafir” belirir (Adorno, 2002: 144). Aniden ortaya çıkan “misafir” okura çeşitli kazançlar ve güzellikler sunan bir karakterdedir: “Beklemediğiniz bir misafir bugünlerde gelecek ve ondan mali yardım göreceksiniz” (14 Ekim 1957, Balık). Köşelerin “makul” oluşu ile ötekinin olumsuzluğunun burada da silindiği görülebilir: “... Beklemediğiniz bir misafir gelecek. Gün neşeli bitiyor” (20 Aralık 1957, Koç). Aynı zamanda “yabancı” değil de “misafir”in kullanılması Türkiye’de birincil ilişkilerin hâlen güçlü olmasıyla, “Tanrı misafiri” ve misafirperverlik miti ile ilişkili olabilir.

Köşelerde eski ve yeni arkadaş ayrımı yapılır. “Haz vadeden, ilgi çekici” yeni arkadaşlar, eski arkadaşlardan daha iyidir (Adorno, 2002: 146). İncelenen köşelerde; “... Yeni dostlar bulmalısınız” (4 Ekim 1957, Oğlak), “... yeni yeni dostlar kazanıyorsunuz... iyi bir şey” (10 Kasım 1957, Oğlak), “Bugün bir insan keşfedeceksiniz... İlerisi ümit verici görünüyor...” (15 Kasım 1957, Başak) gibi pek çok yorum ile yeni arkadaşlar övgüyle temsil

edilir. Yeni arkadaşlar, her zaman okura katkı sağlayacak, hayatın rutinini bozup ona heyecan katacak biçimlerde anlatılır. Bununla birlikte köşelerde arkadaşlık ilişkileri çıkar ilişkilerine dönüşür; yeni olana kayıtsız şartsız “iyi” özellikler atfedilerek anlamsız bir biçimde eski olan göz ardı edilir. Oysa eski arkadaş ile yaşanmışlıklar çok daha fazladır. Dönemin Türkiye toplumunda çoğunluk hâlen sabit bir arkadaş çevresine, yani “eski arkadaşlara” sahiptir. Ancak bu toplum, aynı zamanda artan sanayileşmeyle yavaş yavaş meta mübadelesine dayalı çeşitli “samimiyetsiz” ilişkilerin güçlendiği, bireylerin pek çok “yeni tanışıklıklar” kurmasının zorunlu olduğu bir yapıyı benimsemektedir. Bu nedenle eski ve yeni arkadaşlara dair yapılan yorumlar anlamlıdır.

Astroloji köşeleri, geçmişi kurtulunması gereken antik bir kalıntı olarak görme eğilimindedir (Adorno, 2002: 146). “Geçmişteki bir hâdiseye çok üzülüyorsunuz, unutunuz...” (19 Ekim 1957, Yengeç), “Unuttuğunuz birine rastlayacaksınız... Renksiz manasız bir münasebeti hatırlamak istemiyorsunuz...” (7 Aralık 1957, Boğa) gibi vurgularla okura geçmişini göz ardı etmesi, hatta mümkünse tamamen silmesi gerekliliği hatırlatılır. Böylece insanların yaşama ve diğer insanlara dair öznel deneyimlerinin, anılarının yok edildiği tavsiyeler verilir. “Geçmişin reddi” hakiki bir kavrayışa işaret etmez. Adorno ve Horkheimer’a göre modern kapitalist toplumda acıların anında unutulması istenir ve bu “eğlence” aracılığıyla sağlanır. Bu, kültür endüstrisinin resmettiği alternatifsiz dünyada, bireyin direnebilme olanağından kaçıştır (Adorno & Horkheimer, 2020: 78,79). “Acı”dan kaçınmak için eğlence endüstrisinin yavaş yavaş güçlendiği, bireylerin dostlarıyla yaşayabileceği sorunların sebatla çözülmeye çalışılmasından ziyade bunların yerlerine yenilerinin seçilebildiği bir yapı, modernleşen 1957 Türkiye’sinde de benimsenmeye

başlanmaktadır. Yeni arkadaş vurgusuna benzer biçimde geçmişin umursanmaması vurgusu, popüler psikolojinin bir ögesidir.

2.4. Yöneticiler ve Rakipler

Köşelerde yöneticilerden genelde övgüyle bahsedilir ve otorite figürleri olarak sunulur. Okurun onlara karşı dalkavuk bir yaklaşım sergilemesi tavsiye edilir (Adorno, 2002: 147, 149). İncelenen köşelerde, “amirlerinizin bugünkü temaslarınıza güvenebilirsiniz...” (23 Ekim 1957, İkizler) yorumu, üstlere teslimiyeti içerir. Onların güçlü konumu “Mühim bir mevki...” (21 Kasım 1957), “Büyük bir insan...” (5 Aralık 1957, Yay) gibi atıflarla pekiştirilir. Sadece bununla da kalınmaz; okur bir çalışan olarak onu sömüren patronuna ve işine kol kanat germelidir: “... iş sahiplerini ... kollayıp zarara meydan vermemelisiniz” (16 Aralık 1957, Oğlak). Bu anlamda kapitalist toplumların temeli olan bürokratik örgütlenmelerdeki hiyerarşiye dayalı ast-üst ilişkisine ayrı bir fetişizm atfedildiği görülür. Bu durum Türkiye toplumuna çok da uzak değildir. Çünkü burada itaat kültürü ve iltimas oldukça yaygındır.

Astroloji köşelerinde zaman zaman ustaca alt edilmesi gereken rakiplerden bahsedilir. (Adorno, 2002: 151, 152). İncelenen köşelerde; “Sizi çekemeyenlere karşı ustaca taktikle mukabele edin...” (20 Kasım 1957, Aslan), “Anlaşamadığınız bazı kimselerle bugün temas etmeye çalışın...” (29 Kasım 1957) gibi tavsiyeler tam da bu duruma işaret etmektedir. Çalışma hayatında baskılanan birey saldırgan dürtülerini, kötücül duygularını işinden kovulmamak için sürekli bastırmak zorundadır. Köşelerde doğrudan vurgulanmasa da iş hayatında rakiplerin dürüst olmayan yöntemlerle “ayakları kaydırılmalıdır”. Bu uygunsuz durum kapitalist toplumdaki rekabetten ve rasyonel çıkarların peşinden amansızca koşulması gerekliliğinden gelir. Bireyler arasında çıkan sorunlara ilişkin olarak sahici duyguların açıkça

gösterilmesine dayanan bir itirazdan ziyade popüler psikolojinin de sevdiği bir kavram olan “pasif agresif” tutumun benimsenmesi veya muhalefet eden kimsenin çeşitli taktikler ile “konuşarak” manipüle edilmesi, ilişkilerin modern toplumda değiştirdiği biçimle ilişkilidir. Bununla elbette ki geçmişteki ilişkilere kayıtsız şartsız bir nostaljik bağlılık belirtilmemektedir. Ancak metalara dayalı şeyleşmiş ilişkilerin yeni yeni hâkim olmaya ve rekabetin öne çıkmaya başladığı 1957 Türkiye’sinde de bireyler arası ilişkilerde acımasızlığın ve manipülasyonların öne çıkacağı vurgulanabilir.

Otoritenin değişen yapısı, özellikle köşelerde vurgulanan karakterlerin okura yönelik yaklaşımında saptanabilir. Adorno, incelediği astroloji köşelerinde üstlerin arkadaşlar gibi, arkadaşların ise üstler gibi sunulduğunu; sevgiyle ilişkili olan aile gibi kategorilerin köşelerde aslında toplumsal kontrol aracı olduğunu vurgulamıştır (2002: 134, 150). Köşelerdeki ilişki kategorileriyle sunulan ile ilgili olarak Žižek’in “postmodern patron”larına değinmek, çağdaş iktidarın işleyişini kavrama noktasında önemli olabilir:

“Postmodern” bir patron, kendisinin efendi değil de müştereken yaratıcısı olduğumuz mesaimizin koordinatöründen ibaret olduğunda, eşitler arasında birinci olduğunda ayak diremektedir; aramızda formaliteler olmamalı, ona lâkabıyla seslenmeliyiz, bize edepsiz fıkralar anlatır... ancak, tüm bunlar olurken, *efendimiz olarak kalır*. Bu tür bir toplumsal bağda, hâkimiyet ilişkileri, kendilerinin inkârı vasıtasıyla işlevlerini yerine getirirler: İşleyebilmeleri için, yok sayılmalıdırlar. (Žižek, 2017: 259).

Bu “dostane otorite”, köşelerde yalnızca “üstler” ile sınırlı tutulmamalıdır. Onun genel anlamda çeşitli kategoriler aracılığıyla izlediği hegemonik stratejisinin temeli olarak algılanmalıdır. Adorno, özellikle Freudyen psikanalize dayanarak üstlerin-arkadaşların ve genel anlamda astroloji köşelerinin paternal otoriterin gerilemesi sonucu onun yerini alan bir kolektif otorite olduğunu ve zorbalığını dostlukla harmanlayarak okurda belirli pasif bir cinsel haz sunduğunu vurgular (2002: 52, 147, 150). Böylece otoritenin değişen konumunu

belirli ölçülerde ortaya çıkarır. Lacancı psikanaliz, Büyük Öteki'nin gerilemesiyle tahakkümün “uysal, teslimiyetçi, anti-otoritaryen” biçimlerde de varlık bulabileceğini, “zararsız” görünen hilelere dayanan stratejilerini çağdaş ideoloji açısından çok daha etkili bir perspektif ile gösterir (Noys, 2006: 1, 2).

3. İki Fazlı Yapı

Adorno, astroloji köşelerindeki yapının iki fazlı olduğunu vurgular. Buna göre gündelik yaşamda zaman ikiye ayrılmış (Adorno, 2002: 89, 90,); iş ve haz faaliyetleri birbirinden farklı yerlerde konumlandırılmıştır (Adorno, 2002: 97, 98). Birey çoğu zaman toplumsal sisteme uyumlu biçimde ayarlanmış ve bağımlılığı güçlendirilmiş, diğer zamanlardaysa bireye belirli bir dayanıklılık atfedilerek sınırlı bireysellik teşvik edilmiştir (Adorno, 2002: 105, 128, 129).

3.1. Öğleden Önce ve Öğleden Sonra

Çelişkileri sahte bir biçimde uyumla süsleyen öğleden önce – öğleden sonra yapısı incelenen köşelerde de saptanmıştır. Buna göre öğleden önce çalışma, öğleden sonra ise haz ile ilişkilidir (Adorno, 2002: 90-93). İncelenen köşelerde “öğleden sonra” veya “akşam” vurguları saptanmıştır. Bu zaman dilimi daha çok rahatlamaya, eğlenmeye, mutlu olmaya işaret eder: “...Öğleden sonra neşeleneceksiniz...” (12 Aralık 1957, Yay), “... Akşam size huzur getirecek” (13 Aralık 1957, Kova), “Öğleden sonra ... eğlence var” (17 Aralık 1957, Akrep). Aynı zamanda çalışmaya işaret eden “öğleden önce”ye vurgu yapan bir örnek de saptanmıştır: “... Gündüz lüzumsuz işgüzarlıklarda bulunup, mesuliyetlerinizi ihmâl etmezseniz akşam, büyük bir memnuniyet sizi bekliyor...” (23 Aralık 1957, Kova). Bu, tam da Adorno'nun sık sık vurguladığı biçimiyle hazzın işin bir uzantısı olduğuna işaret eder (2002: 101).

Zaman, astroloji tarafından sorumlulukların aktarılabileceği soyut bir araç olarak kullanılır ve büyümlü bir şekilde her şeyin ilacı olduğuna dair anlayış desteklenir (Adorno, 2002: 95). “... Zaman unutturacak” (9 Kasım 1957, Yay), “... huzursuzluktan kurtulmak için biraz daha zamana ihtiyaç var” (10 Kasım 1957, Boğa), gibi yorumlar tam da zamanın sihirli biçimde sorunları çözeceğine vurgu yapar. İncelenen köşelerde özellikle “sabır” vurgusu saptanmıştır: “... Sabırlı olun, sıkıntılarınızı atlatacaksınız” (17 Kasım 1957, Oğlak). Bunun yanında sıklıkla karşılaşılan başka bir vurgu ise direnişsizliğin kutlanmasıdır: “... İş olurluna bırakmak en iyisi” (8 Aralık 1957, Kova). Gündelik yaşamda karşılaşılan sorunların, çatışmaların ve çelişkilerin zamana veya kadere atfedilmesi, içi boş ancak toplumda oldukça yaygın bir söylemdir. “Zamana bırakmak”, “zamanın her şeyin ilacı olduğunu” vurgulamak, “her şeyin eninde sonunda hayra varacağını” belirtmek; acıdan kaçınmak için oluşturulmuş psikolojik bir savunma mekanizması olduğu kadar sistem tarafından üretilen bir ideolojiye de işaret eder. Sorumlulukların zamana ve kadere aktarılmasının altında yatan inancın Türkiye gibi toplumlarda dinî bir yönünün olduğu da savunulabilir. Ancak bu durum, fal faaliyetlerinin veya astroloji köşelerinin din dışı otoritesinin zaman ve kader vurgusuna dayanan tavsiyelerine inanılmasına çoğu zaman engel teşkil etmez.

3.2. İş ve Haz

Köşelerde iş ve haz katı bir biçimde iki ayrı alana bölünlenmiştir (Adorno, 2002: 97). İncelenen bu durum köşelerde “iş” ve “his” hayatı biçiminde görülmüştür: “His hayatınızla iş hayatınızı karıştırıyorsunuz, bu sizin aleyhinize oluyor... (5 Kasım 1957, Oğlak), “İş hayatınızla his hayatınızı birbirinden ayırın; bu yüzden müşkül durumlarda kalıyorsunuz” (14 Kasım 1957, Başak) gibi yorumlar çalışma hayatının ve boş zamanın birbirinden ayrı konumlandırılmasına işaret eder. Kırsal nüfusun fazla olduğu, çoğunluğun hem çalışırken

hem de boş zamanlarında ailesiyle, akrabalarıyla ve yakın arkadaşlarıyla birlikte olduğu 1957 Türkiye’inde de sosyolojik anlamda yapılandırılan çalışma ve haz ayırımı benimsenmeye başlanmaktadır. Bu ayırım, bireyin çalışırken dürtülerini kontrol etmesi uyarısına işaret eder. Birey, ancak böylece toplumsal işlevini yerine getirip mevcut sistemi yeniden üretebilecektir. Köşelerde hazzın belirli bir süre ertelenerek daha büyük hazlara ulaşılabilmesine dayanan rasyonel düşünme biçimi teşvik edilir. Çalışma bu anlamda yüceltilse de vadedilen haz karşılanmaz (Adorno, 2002: 82). Bireyin duyguları, haz isteği sahte vaatlerle kontrol altında tutulur. İncelenen köşelerde bu konuda bireyin sık sık “kulağının çekildiği” görülmüştür: “... İşiniz olduğu halde yerine getirmemişsiniz. Yapmanız lazım” (4 Ekim 1957, Yay), “Eğlenceler yüzünden bazı işlerinizi ihmal ediyorsunuz...” (29 Ekim 1957, Terazî), “... Ancak muntazam ve doğru çalışma sizi dinlendirebilir...” (18 Aralık 1957, İkizler). Bunlar gibi çok sayıda yorumun yapıldığı görülmüştür. Bu uyarılar asla hafife alınmamalıdır çünkü suçluluk duygusu her ne kadar psikolojik temelli olsa da toplumsal anlamda inşa edilmektedir. Bireyler kapitalist toplumda çalışma hayatlarında büyük bir baskıyla karşı karşıyadırlar. Çalışanlar, hakları olarak verdikleri molada dahi suçluluk duygusuyla kavrulup üstlerine kendilerini mahcup hissederler. İncelenen astroloji köşelerinde yer alan bu yorumlar da tam olarak bireyin toplumsal güç karşısındaki ezilmişliğini pekiştirir.

İncelenen köşelerde kazançların çok çalışmaya sabitlendiği mit desteklenir (Adorno, 2002: 115): “Çok çabuk zengin olmak istiyorsunuz. Çok çalışmak lazım olduğunu unutmayın...” (5 Ekim 1957, Balık). Bunun gibi pek çok örnek ile desteklenen çok çalışmayı zenginliğe sabitleyen mitin tekeli kapitalist toplumda geçerliliği yoktur. Bu toplumda bir girişimcinin önünde büyük şirketlerin egemenliğinde yaratılan büyük engeller vardır. Aynı zamanda yaratılan orta sınıf toplumunda çalışanlar olarak var olan bireyler, zengin olmanın

ön koşulu olan “yatırım yapmanın” hem maddi koşullarından yoksundur hem de bunu gerçekleştirmeyi dahi tahayyül etmezler. Bürokratik örgütlenmelerin ve geç kapitalist sistemin sınırlılıklarıyla bireyler çok çalışsa da zengin olamayacaktır. Ancak bu miti devam ettirmek mevcut ideoloji için yararlıdır. İstanbul ve git gide güçlenen Anadolu burjuvazisinin, büyük toprak sahiplerinin egemenliğinde olan 1957 Türkiye’inde de bireyin zengin olabilme ihtimali, çalışmaktan ziyade hem ekonomik sermayeye sahip olması hem de yüksek bürokratlar ve siyasilerle iyi ilişkiler kurması gereklilikleriyle zaten oldukça düşüktür.

Köşelerde ikiye ayrılmış iş ve hazzın, haz bölümü de temsil edilir. Buna göre dürtülere, eğlenceye ayrılan bu zamanda belirli doyumlara ulaşılabilir (Adorno, 2002: 93, 94). Bununla istenen bireye belirli bir salınım sağlamaktadır. Bunun aksi bir durumda bireyde psikolojik rahatsızlıklar patlak verecek ve toplumsal güç ile olan ilişkisi kopma noktasına gelecektir. İncelenen köşelerde dürtülerin belirli ölçüde salınmasına veya dinlenilmesine ilişkin öneriler verilir: “Birkaç gün ruhen dinlenmeniz lazım...” (11 Ekim 1957), “... eğlenmenize bakın” (1 Kasım 1957, Yay), “... İş hayatınız durgun bir devreye giriyor. Yorulmayacaksınız” (11 Aralık 1957, İkizler). Dürtülerin sınırlı doyumu, kültür endüstrisinin bireyin boş zamanını “eğlence” ile doldurmasına tekabül eder. Ancak unutulmaması gereken bu doyumun gerçek bir tatmin olmadığı, hakiki bir mutluluğa ve “saf neşe”ye işaret etmediğidir. Köşeler zaman zaman “normal” sayılabilecek hazların yanında “alışılmadık” olanlarının da vurgusunu dolaylı bir biçimde yapar (Adorno, 2002: 104): İncelenen köşelerdeki “Hayatınız çok basit geçiyor. Neşesizliğinize bu sebep oluyor, değişiklik arayın” (9 Kasım 1957, Terazî) tavsiyesi bununla ilişkilendirilebilir. Bu durum köşelerin rutini kırarak kendisini spontane gösterme isteğiyle ilişkili olabilir. 1950’ler Türkiye’si hızla

Amerikanlaşan kapitalist bir tüketim toplumu olma yolundadır. Bununla ilişkili olarak bireylerin çalışmadan arta kalan boş zamanları da dönüşüme uğramıştır. Dayanıklı tüketim mallarının ve arabaların satın alınması yaygınlaşmış; kılık kıyafet ve yeme içme pratikleri değişmiştir. Kitle iletişim araçlarının gücünü artırmasıyla eğlence endüstrisi gelişmiş ve özellikle Hollywood filmleri büyük bir ilgiyle takip edilir olmuştur. Yeni eğlence merkezleri cazibe kazanmış; gazinolar sosyalleşme mekânları olarak benimsenmiştir. İthal edilen bu anlayış, toplumsal güç karşısında ezilen sınıfların çalıştıkları zamanın bunalımı karşısında bir salınım sağlama aracı olarak işler. İncelenen astroloji köşelerinde de bireyin toplumsal işlevini koruması için bu salınımın teşvik edildiği görülmektedir.

Köşelerde “id” kontrol edilebilen bir şeymiş gibi ele alınır. Bunun bir sonucu da okurun mutlu olmasa da öyle davranması gerekliliğidir (Adorno, 2002: 101, 102). Bu durumun artık bir nevi “zorunluluk” şeklini aldığı da söylenebilir. Gülümsemenin, mutlu olmanın teşvik edilmesinin eleştirisi bir “nezaketsizlik” olarak okunamaz. Örneğin müşteri ile ilişki kuran çalışanlar, onlara sunduğu hizmetin kalitesinin yanında kendisini de iyi bir şekilde pazarlamalıdır. Gülümsemek istemese dahi buna mecbur oluşu onun belirli bir *duygusal emek* harcadığını gösterir. Bu rol yapma durumu aynı zamanda çalışanın iş arkadaşları ve üstleri arasındaki ilişkiler için de geçerlidir. Goffman bireyin kendi benliğini iş hayatında veya özel hayatında diğerlerine sunmasını dramaturjik ilkelere dayandırır. Bürokratik organizma içerisindeki gündelik rasyonel kurgu, bir sahneyi andırırken çalışanlar da belirli bir performans sergilemek (gülümseme ve mutlu gözükmek) durumundadır (Goffman, 2020: 13). Bu durumun gayet farkında olan astroloji köşeleri de bireyi toplumsal işlevini sağlaması amacıyla istemese dahi neşeli olması için güdüler. İncelenen köşelerde bu önerilere sık sık rastlanmıştır. “... Neşeli olmanız lazım...” (6 Kasım 1957, Yay) örneğinde

sevinçli olmak adeta bir zorunluluk biçimini almıştır. Benzer biçimde “Karşınızdaki insanda iyi bir his uyandırmak için gayret ediniz” (12 Kasım 1957, İkizler), “Üzüntülerinizi unutun; canlılığınızı kaybedeceksiniz...” (8 Aralık 1957), “... Etrafınızdakilerin huzurunu kaçırmaktan bugün bilhassa kaçının...” (30 Aralık 1957, İkizler) gibi örneklerde de bireyin rasyonel olarak kontrol edilmesi oldukça güç psikolojisine söz geçirmesi istenmektedir. Adorno, ABD yolculuğunda Avrupa’da çok da alışık olmadığı bir biçimde “gülümsemenin ve eğlenmenin” garip bir zorunluluk şeklini aldığını görmüştür. Bu anlayışın değişip dönüşen 1950’ler Türkiye’sinde de bir karşılığı olduğu kabul edilebilir.

Žižek, eğlenmenin geç kapitalist toplumda aldığı “zorunlu” durumu, “süperego buyruğu” olarak açıklar. Buna göre özne, çeşitli hazları kör bir zorlama biçiminde tekrarlamaya davet edilir (Žižek, 2012: 467, 468). Postmodern toplumda “keyif al” buyruğunu izleyen narsisist bireyler, hazzı bulamadıklarında büyük bir suçluluk duygusu yaşarlar. Žižek’ göre, bu bireyler kendilerini sınırsız, hızlı tatmine dayalı hazlara adanmış olsalar da cinsel *jouissance* yitip gitmeye yüz tutmuştur. Bireyler vücut geliştirmeye veya yaşlanma karşıtı ürünler kullanmaya yönelirken aslında bu “tutkulu bağlılığı” unuttur. “Keyif al” buyruğu otantik hazzı engelleme noktasında, yasaklayıcı bir yaklaşımdan çok daha etkili olur. Haz bombardımanı karşısında birey, “umursamazlığa kapılmış bir bıkkınlık” yaşar. (Žižek, 2012: 438). Postmodern durumda daha da beliren bu durum Adorno ve Horkheimer’in astrolojinin de dâhil olduğu kültür endüstrisinin doyumsuz bir haz yarattığına ilişkin görüşleriyle benzeşir: Vadedilen haz, sürekli ertelenerek yerine getirilmez. Örneğin filmlerin olay örgüsünün seks etrafında dönmesi tam da bunun asla gerçekleşmemesi için vardır. Kültür endüstrisi ancak yüceltilmemiş *ön haz* (Almanca: *Vorlust*, İngilizce: *fore-*

pleasure)³⁷ uyandırır. Bu durum astroloji köşelerinin haz anlayışıyla da uyumludur. Ancak özerk sanatın estetik *yüceltmeden* (Almanca: *Sublimierung*, İngilizce: *sublimation*)³⁸ yararlanılan olumsuzlayıcılığı, kültür endüstrisinin sahte vaadini yansıtarak “hakiki” mutluluğa ve özgürleşmeye gitmede büyük bir adım olacaktır. (Adorno & Horkheimer, 2020: 72,74). Postmodern toplumda birey, haz bombardımanına tutulsa da sahici cinselliğin veya olumsuzlayan modernist sanatın sağlayacağı “neşe”den mahrum kalır. Hakikatten oldukça uzak olumlayıcı okültist eğilimlere ve yoga gibi pratiklere yönelir olmuştur.

³⁷Freud’a göre ön haz, cinsel uyarım ile hazzın artışına işaret eder. Gerilimin eşlik ettiği ön haz, cinsel eylemin sonuçlanmasına giden yoldaki gerekli enerjiyi sağlar. Freud ön hazzı, çocuksu cinsel dürtülerle ilişkilendirir. Ön hazzdan daha büyük bir haza ve doyuma ulaşmak için yararlanılır (Freud, 1905: 57-59). Freud bu kavramdan espri incelemelerinde de yararlanır. Espri tekniklerini ikiye ayırır: *Maksatlı espri* ve *zararsız espri*. Zararsız espri yapıldığında sonlanır ve başka bir amaca hizmet etmez fakat maksatlı esprinin amaçları vardır. Maksatlı espriler bastırılmış cinsel ve düşmanca dürtülerden kaynaklanır. Bu dürtüler doğrudan değil espri içinde ifade edildiğinde haz alınır. Maksatlı espri zararsız esprinin erişemeyeceği haz kaynaklarına sahiptir ve ön haz aracılığıyla baskıyı aşarak daha büyük bir haz yaratır. (Freud, 1996: 71, 76, 110, 111; Bencivenga, 1987: 622-624). Freud sanatçının dışavurumunu açıklarken de ön haz kavramından yararlanır. Ona göre birey gündüz düşleri aracılığıyla fantezilerini doyuma ulaştırmaya çalışır. Fakat fantezilerinden utanır ve onları diğerlerinden saklar. Fantezilerinden utanmayıp onları çevresine anlatsa dahi bu, karşı tarafı itecektir ya da onlarda herhangi bir tesir bırakmayacaktır. Böylece onlar haz duyumsamayacaktır. Ancak bu kişi *yaratıcı yazar* olduğunda durum farklılaşır. O, diğerlerine fantezisini anlattığında, onlarda büyük bir haz uyandırır. Onun bu gücü, diğerlerindeki tiksinti hissinin üstesinden gelebilmesinden kaynaklanır. Yazar bunu gündüz düşünün egoist karakterini değiştirerek, gizleyerek ve okuruna biçimsel estetik haz sunarak yapar. Bu ön haz, derin psişik kaynaklardan gelecek olan daha büyük hazlara açılan kapıdır. Yazar, okurunun zihnini gerilimden uzaklaştırarak onların da kendi gündüz düşlerinden utanmayarak haz alabilmesini sağlar (Freud, 2013a: 12,13).

³⁸Freud’a göre kültür, toplumda bireylerin ortak çıkarları doğrultusunda ilkel dürtülerinden feragat etmesiyle oluşabilmiştir. Çoğunlukla cinsellikle ilişkili olan dürtüler, toplumda kabul edilebilir değerli görülen amaçlara evrilmiştir. Freud, bu sürece *yüceltme* adını verir. Sanatçı da benzer biçimde ilkel dürtülerini doyuma ulaştırmak ister. O, bu dürtülerini geniş hayalgücüyle eserine aktarır ve böylece sadece düş dünyasında değil gerçek dünyada da doyum sağlar (Freud, 1993: 23, 204-206). Adorno, dürtülerin *yüceltilerek* yararlı işlere yönlendirildiği görüşüne katılmaz. Freud’un *yüceltme* kuramına göre sanat eserlerinin toplum tarafından onaylanması gerekirdi ancak toplum, bunları onaylamaz. Adorno’ya göre sanatçı gerçeklikle çatıştığı oranda nevrotikleşen şiddetli dürtülerini dışavurur. Ona göre “her sanat yapıtı işlenmemiş bir suçtur” (Adorno, 2017: 222, 116). Adorno, Freud’un *yüceltme* kuramından yararlanır fakat ondan oldukça farklı bir pozisyonu benimser. Freud, gerçekliğin eleştirel olmayan içselleştirilmiş bir hâlini kuramsallaştır. Onun bunalımlı nevrotik bireyinin eleştirisi, Adorno’da sistemin eleştirisi olur. Adorno’ya göre sanatçı, toplumsal eleştiri bağlamında dürtülerini eserine kanallı eder. Cinsellik, özerk sanat eserinde *yüceltilirken*, kültür endüstrisinde bastırılır. Cinselliğin doğrudan bir temsili arzusunun derin anlamını yatıştırır (Connell, 2000: 19, 20, 21). Sanatçılar hayatın negatif olumsuzluğunu sansürsüz bir şekilde dönüştürürler (Adorno, 2013: 10).

Köşelerde okurun ilişkide bulunduğu kimseler, onu kariyerinde yüksek bir noktaya taşıyacak, ona çıkar sağlayacak araçlara sabitlenir (Adorno, 2002: 103). Bu durum oldukça karanlık bir gerçeğe işaret eder. Modern toplumun şeyleşmiş zihinleri, arkadaşlığı maddi çıkarlar bağlamında görebilmektedir. İncelenen köşelerde verilen “Yeni dostlar edinmeye gayret edin. İstikbaliniz için iyi olabilir” (13 Ekim 1957, Oğlak) tavsiyesi bu durumu açıklar niteliktedir. “Bir dost veya yakın akrabanızla baş başa bir iş konuşacaksınız. Bu sizin için istifadeli olacak” (9 Kasım 1957, Başak) tavsiyesinde de görüldüğü üzere dostluk asla bireyin rasyonel çıkarlarından bağımsız değildir. Bu durumun son raddesinde birey belirli bir kazanç elde etmek için arkadaş edinmeye başlayacaktır. Günümüzde “network yapmak” gibi auralı sözcüklerle adlandırılan, takıntılı biçimde insanlarla tanışarak rasyonel çıkarı maksimize etmeye hizmet eden zorunluluğun, 1950’ler Türkiye’inde de yavaş yavaş teşvik edildiği incelenen astroloji köşeleri aracılığıyla görülmektedir.

Köşelerde davetlerin reddedilmemesine ilişkin vurgu yapılır. Adorno bunu totalitaryen ülkelerdeki zorunlu etkinliklere katılmaya benzer biçimde değerlendirir (Adorno, 2002: 104). Bu zorunluluk durumu aslında sistematik biçimde bireye dayatılan bir telkin olan “eğlenmelisin” ile ilişkilidir. Çünkü geç kapitalist toplumda sisteme yalnızca boyun eğmek yetmez. İdeolojiye belirli bir ölçüde katılmak ve onu sürekli onaylamak da gereklidir. Bu materyalde de davetlerin kabul edilmesi gerekliliği ile ilişkili örnekler bulunmuştur: “... Akşam davet ediliyorsunuz. Reddetmeyin...” (21 Aralık 1957, Aslan), “... Bugün hiçbir teklifi reddetmeyin” (25 Aralık 1957, Boğa).

3.3. Ayarlama ve Bireysellik

İncelenen köşelerde sosyal, çevresiyle sıkı bir iletişim içinde olan, iş bitirici “dışa dönük” okur temsiline dayanan tavsiyelerin verildiği görülmektedir (Adorno, 2002: 86, 107).

“Biraz müteşebbis olunuz...” (2 Ekim 1957, Kova), “Kendi içinize kapanıp kalmaktan kaçınımalısınız...”, (12 Ekim 1957, Yengeç) gibi tavsiyeler tam da bu dışa dönmeye, “aktif” davranmaya işaret eder. Köşelerde “Dinamik ve girgin hareket etmek...” (14 Ekim 1957, Yay), “... Enerjik...” (22 Ekim 1957) olmak oldukça önemlidir. Bu tavsiyeler zaman zaman okurda narsistik yaraya neden olacak kadar hakaret biçiminde olabilmektedir: “Mahcup ve pısrık davranmanız ancak aleyhinize neticeler verebilir” (25 Ekim 1957, Koç), “Çekingenliğinizi yenin... Korkacak bir şey yok” (7 Aralık 1957, Koç), “Bazı hadiseler karşısında pasif hareket ediyorsunuz...” (22 Ekim 1957, İkizler). Dışa dönüklük ile ilişkili belirli çıkarlar sağlama ihtimali nedeniyle “sosyal olma” vurgusu da yapılır: “... Kalabalığı ve neşeli insanları arayın. Dikkatli ve canlı olabilirsiniz elinizin altında büyük bir fırsat var...” (29 Aralık 1957, Akrep). Tüm bu çerçevede çağdaş kültürde yer eden ideolojiden bağımsız değildir. Sözde aktifliğin aslında pasifliğe işaret edebileceği asla akıldan çıkarılmamalıdır. Sağduyu, “doğru ve normal” olanın böyle bir karakter tipi olduğunu söylese de buna şüpheyle yaklaşılmalıdır. Obsesif biçimde gelişen girişken ve eğlenceli olma zorunluluğu, “sağlıklı” psikodinamiklerle ilişkili olmayabilir. 1950’lerde kapitalistleşme yolunda önemli adımlar atan Türkiye’de, dışa dönük karakter biçiminin ideolojik altyapısının kültür endüstrisinin birçok aygıtından ve bunun bir parçası olan astroloji köşelerinden yararlanılarak oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Postmodern çağda biçim değiştiren süperego, “keyif al” vurgusunun yanında “özerk ol” emrini de verir. İncelenen astroloji köşelerinde görülen bireysellik-ayarlama, dayanıklılık-bağımlılık gibi iki fazlı ideolojik yapıların ilk fazlarında, bu buyruk yankılanır. Paradoksal biçimde bu emir, tam da bireyi bağımlılık zincirlerine tabi kılandır (Žižek, 2017:

119). *Vatan* gazetesinin astroloji köşelerine bu yozlaşmış süpergonun talepleri sinmiş durumdadır.

Astroloji köşeleri, “müdür yardımcısı” olarak kavradığı okuruna sürekli fırsatları yakalamak için tetikte olması gerektiği uyarılarında bulunur (Adorno, 2002: 107). İncelenen köşelerde bu durum; “... her fırsattan istifade edin” (8 Ekim 1957, Başak), “Önünüze çıkacak bir fırsatı iyi kullanın...” (23 Ekim 1957, Aslan), “... Fırsatlara karşı uyanık olun...” (12 Aralık 1957, İkizler) gibi pek çok tavsiye ile pekiştirilir. Bu, biraz absürt bir durumu da oluşturur. 1950’lerde yaşayan sıradan bir Türkiye yurttaşının hayatı sürprizlerle dolu fırsatlar silsilesine işaret etmez. Fırsat vurgusu, kapitalist sistemin bireylere ekonomik kazanç sağlayacak çeşitli fırsatlar sunduğuna ilişkin sahte bir kaynaktan besleniyor olabilir.

Köşelerde, okura çatışmaya kesinlikle girmemesine, karşısındakine karşı alttan almasına ilişkin tavsiyeler verilerek pasif bir konum atfedilir (Adorno, 2002: 107). Bu durum köşelerin temel stratejilerinden biridir. Köşelerde yer alan çeşitli karakterlere karşı (üstler, arkadaşlar, aile, rakipler) alttan alınmasına yönelik tavsiyelerde bulunur. Bu durum okura sözde bir üstünlük, olgunluk, hatta “bilgelik” sağlayacaktır. Gündelik yaşamda toplumsal güç tarafından bireylerin “uslu çocuklar” gibi davranmaları beklenir. Bu anlamdaki tavsiyeleri dikkate alan okur yaşamın her alanına sinen mikro ölçekli ideoloji ile mücadeleden yoksun kalır. İncelenen köşelerde “... münakaşadan çekinin...” (5 Ekim 1957, Oğlak), “İş hususunda anlaşılmadığınız bazı kimselerden uzaklaşmaya bakın...” (19 Kasım 1957, Balık) gibi pek çok yorumla bireyin kendisini savunmaması tavsiye edilmektedir. Bu sahte olgunluk ifadesi zaman zaman oldukça absürt durumlara işaret eder. Buna göre birey, haksızlığa uğrasa dahi sesini çıkarmamalı veya kendisini gerektiği ölçüde ifade etmemelidir: “Aleyhinizde bazı söylentiler var. Çalışmanızı eksiltmeyin, duymamazlıktan geliniz” (4 Kasım 1957), “Haksız

sitemlere uğrayacaksınız. Sabırlı olmak size düşüyor...” (17 Aralık 1957, Yay), “İftiraya uğruyorsunuz. Sinirlenirseniz bütün şansınızı kaybedersiniz...” (23 Aralık 1957, İkizler). Hatta haksızlığa işaret etmesi muhtemel bir durumun tanığı olursa dahi suskun kalınmalıdır: “Büyük bir hadisenin şahidi olacaksınız. Dışında kalın” (9 Aralık 1957, Başak). 1950’li yıllarda Türkiye’de güçlü bir sivil toplum, sol kamuoyu, siyaset ve sendikalaşmanın olmayışı nedenleriyle ezilen sınıflar mücadeleden yoksun kalmıştır. İncelenen astroloji köşelerinde sık sık vurgulanan “çatışmadan kaçınma” gerekliliği, bireysel bağlamından ziyade sosyolojik anlamıyla düşünmeli ve statükocu bir strateji olarak kavranmalıdır.

Astroloji köşeleri, okurlarının toplumsal işlevlerini kaybetmemeleri için gerçeklikle ilişkilerinin kopmamasını ister. Bu nedenle olumsuz düşüncelerin zihinde sürekli tekrarlanmasına dayanan ruminasyona dalmamaları için tavsiyelerde bulunur (Adorno, 2002:109). Bu durum, astroloji köşelerinin ruhsal bozukluklara karşı mücadelede bireye olan bir katkısı olarak okunmamalıdır. Astroloji gerçeklikten kopmuş psikotik bireyler yerine “ölçülü nevrotik” bireyler yaratır. Obsesifce belirli düşüncelere saplanıp kalan bireyler gündelik yaşamda “gerektiği gibi” davranamaz. Ne çalışarak kapitalizmi yeniden üreten bir çark olabilir ne de boş zamanında kitle iletişim araçlarını kullanan ve çeşitli metalar satın alan bir tüketici. İncelenen köşelerde bu gibi nedenlerle düşüncelere takılıp kalınmamasına ilişkin çeşitli tavsiyeler verilmiştir: “... lüzumsuz düşüncelere kapılmayın” (9 Ekim 1957, Boğa), “Elinizde olmayarak yanlış bir düşünceye saplanıyorsunuz. Sonu kendiniz için üzücü olacak” (21 Ekim 1957, Boğa), “Aklınızı kurcalayan meselelerin üzerinde çok durmayın. Üzülmemeniz lazım” (28 Ekim 1957, Yengeç). Bu uyarıların asıl sebebi ise ruminasyonun çalışmayı bölmesinin istenmeyen bir durum oluşudur:

- Dikkatiniz lüzumsuz yere dağıtıyor ve bunun yüzünden işlerinizle layıkı ile meşgul olamıyorsunuz (1 Aralık 1957, Balık).

- İşinizi ihmal ediyorsunuz. Bir zaman için düşünmeyin, daha doğrusu kuruntularını unutmayı deneyin (5 Aralık 1957, Boğa).
- Üzerinde pek çok kafa yorduğunuz bir insanı biraz ancak arka plâna atmayı deneyin. Durumunuz ruh hayatınızı da işinizi de zarara uğrattıyor. Kendinizi oylayacak başka mevzular bulmaya, mesela okumaya çalışmaya veya seyahat etmeye bakın (14 Aralık 1957, Akrep).

1957'deki Türkiye toplumunda halkın büyük çoğunluğunu çiftçidir. Ruminasyona kapılmama uyarısı, sanayileşmenin henüz tam anlamıyla gelişmediği, tarım sektörünün hâlen ekonomide büyük öneminin olduğu bu toplumsal yapıda şehirde çalışanların yanında tarım işçilerini de çalışmaya odaklama noktasında pekâlâ işlev görebilir.

İncelenen köşelerde okur paranoyak biçimde kuruntulara sahip olarak kabul edilir: “Kuruntularınızdan ayrılmak için son bir gayret sarfedin...” (7 Ekim 1957, İkizler), “Etrafınızdakilerin hareketlerinde değişen hiçbir şey yok. Kuruntuya kapılmayın” (15 Ekim 1957, İkizler), “Kuruntularınız sizi işlemez hale koyuyor” (8 Aralık 1957, Aslan). Aynı zamanda birey hastalık hastalığı (hipokondriyazis) kuruntusuna sahip olarak da tasvir edilir: “Hastalık kuruntularını tembellik doğuruyor...” (31 Aralık 1957, Oğlak). Bu ciddi sorunun tembellikle ilişkili olarak kullanılması da köşelerin psikolojik sorunlara gerçek bir destek sağlama gibi bir niyetinin olmadığına göstergesidir. Kuruntulardan kurtulunmasına yönelik verilen tavsiyeler ile okur, “normal”in içinde tutulur. Köşeler, kapitalist toplumda bireyin toplumsal ve psikolojik anlamda kısıp alınmış olduğunun farkındadır. Verilen tavsiyeler, çeşitli sorunları belirli bir biçimde görünmez kılmaya, bireyi toplum içinde işler kılmaya yönelik önlemler olarak okunabilir. *Vatan* gazetesindeki köşelerde açıkça vurgulanan kuruntu vurgusu, köşe yazarının toplumun çoğunluğunu oluşturan kesimleri batıl itikatlara sahip kuruntulu bireyler olarak kavramasıyla ilişkili olabilir.

Astroloji köşelerinin idealize ettiği “dışa dönük” okur, diğerlerinin onun hakkında ne düşündüğü oldukça önemsemektedir. Ancak onun yine de fazla iddialı ve kibirli olmaması gerekir (Adorno, 2002: 110). İncelenen köşelerde de bu durumu destekleyen örnekler saptanmıştır: “Muvaffakiyetinizden dolayı asla kendinizi kaybetmeyin” (12 Ekim 1957, Oğlak), “Kazancınız size çok gurur veriyor ve başkalarını hakir görüyorsunuz, iyi değil” (26 Ekim 1957, Başak), “... Gösteriş yapmayın samimi olun” (9 Aralık 1957, Balık). Bunlar bireyin ayağının yerden kesilmemesi için gerekli olan tavsiyelerdir. Narsisizmin fazla güçlendirilmesi her zaman gerçeklikten kopma tehlikesini taşır. İki fazlı yapının da bir gereği olarak kibrin karşıt ucundaki salınım noktası da desteklenmelidir. Kibrin fazlasının zarar olduğuna ilişkin vurgu Türkiye toplumu bağlamında değerlendirildiğinde; belirli ahlaki gibi özelliklerle ilişkilendirilen, mevcut toplumsal değerlerle uyumlu oluşu ve sisteme karşı konformist tavrı nedenleriyle teşvik edilen, pasif bir görünüm sergileyen “efendi” profili ile ilişkilidir.

Bireyselliğe atfedilen çekicilik, cazibe, “düzgün” giyim kuşam gibi irrasyonel dış görünüm özellikleri köşelerde saptanmıştır (Adorno, 2002: 111, 114). İncelenen köşelerde “yıldızınız sizi herkese şirin gösterecek...” (7 Ekim 1957, Kova), “... Güzelliğiniz, tatlılığınız, canlılığınız üzerinizde” (29 Aralık 1957, Kova), “... Zühre size tatlılık veriyor” (7 Aralık 1957, Akrep), “... Her şeyiniz hoş görünecek...” (11 Aralık 1957, Boğa) gibi yorumlar ile okurun cazibesine vurgu yapılır. Kılık kıyafet ile ilişkili okuru “aşağılayıcı” yorumlar da saptanmıştır: “Üst başınıza hiç dikkat etmiyorsunuz. Biraz kendinize çeki düzen verin” (20 Kasım, 1957, Balık). Bu konuyla ilişkili bireyin hem narsisizmini güçlendirecek hem de onu dengeleyecek bir yorum da yapılmıştır: “Üst başınıza dikkat etmiyorsunuz. Hâlbuki mevkiniz icabı daha dikkatli giyinmeniz lazım” (23 Kasım 1957, Başak). Okur,

köşelerde sahte biçimde *ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye* (Fransızca: *capital économique, culturel et social*, İngilizce: *economic, cultural and social capital*) (Bourdieu, 2002: 281) açılarından zengin bir biçimde tasvir edilir ve bunlara göre hareket etmesi özellikle vurgulanır. Asıl absürt durumu irrasyonel olan dış görünümün büyüsel biçimde zihinsel faaliyetleri dahi etkileyebileceğine ilişkin geçersiz görüş oluşturur: “Yıldızlar sizi muhitinize hoş gösteriyor. Arzularınızı ve sözünüzü dinletebilirsiniz” (24 Ekim 1957, Yay). Dış görünüşün insanları belirli ölçüde etkileyebileceği kabul edilse de bunun rasyonel düzlemde hiçbir anlamı yoktur. Dönemin Türkiye toplumu açısından değerlendirildiğinde 1950’ler, özellikle Amerikanvari kılık kıyafetin benimsendiği yıllardır. Kılık kıyafet vurgusu ve bununla gelen “çekicilik”, Türkiye’de tüketim toplumunun gelişmesiyle birlikte güçlenen meta fetişizminden ayrı sayılamaz.

Astroloji köşelerinde okura doğal, samimi, kendi olması ve sezgilerine, kalbine güvenmesi tavsiye edilir (Adorno, 2002: 81, 112). Oluşturulan sahte bireysellik ortamında otantik özne kurtarılmış algısı yaratılır. İncelenen köşelerde “Asıl kalbinizin göstereceği şekilde hareket edin...” (9 Ekim 1957, Boğa), “... içinizden geldiği gibi samimi davranmalısınız...” (11 Ekim 1957) gibi yorumlarla okurun “içsel üstünlüğü”ne vurgu yapılır. “... Bugün kendi öz benliğinizle yüz yüze gelmek fırsatını bulacaksınız...” (14 Aralık 1957, İkizler), “... Varlığınızın en değerli tarafı neyse onu ortaya koymaya dikkat edin” (24 Aralık 1957, Başak), “... Mevzubahis olan hayatınızın manasıdır. İradenize başvurun” (31 Aralık 1957, Boğa) tavsiyeleriyle ise adeta mistik bir yolculuğa çıkılır. Maneviyat, içe dönme gibi kavramlar öznenin dış dünyadan kendisini soyutlamasına işaret eder. Ancak bunun konformizme yol açan bir yönü vardır. Köşelerde de buna yönelik tavsiyeler verilir: “Sıkıntıdaşınız. Hırslardan vazgeçip evvela iç huzurunuzu kazanmaya bakın” (4 Aralık 1957,

Kova). Köşelerin incelendiği toplumsal yapıda; ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda yeterince özerk olmayan ve bu nedenlerle birey olamamış sıradan Türkiye yurttaşına büyüsel bir iç huzur ve maneviyat mal edilerek nesnel anlamda hiçbir şeyi değiştirmeyen bir sahte bireysellik atfedilir.

Adorno, astroloji köşelerinin “kendin ol” uyarısını sık sık tekrarladığını vurgular. Ancak ona göre statükoyu yeniden üretmeyi amaçlayan sistemle barışık bir yapının böyle “otantik” bir kimliğe vurgu yapması ironiktir (Adorno, 2002: 81). Žižek’e göre bu, aynı zamanda öznenin kimliğinin belirsizce sürekli biçimlendiği postmodern bireysellik vurgusuyla ilişkilidir. Bu durum belirli bir paradoksa yol açar. Buna göre birey, çevrenin sınırlamalarına karşı koyup otantik yaratıcı gücünü dışavurduğunda, etrafından soyutlanmış biçimde bir boşlukta kalacaktır. Yani “özel kimliklenme” durumu belirli bir “kimlik krizi”ni doğuracaktır. Bireyler çeşitli maskeleri denediği bir döngüye girer ancak bunların altı oldukça boştur. Otantik olduğu vurgulanan “kimliklenmeler”; hobiler, giyim tarzları, tüketim biçimleri, dinlenen müzik grubu gibi “değersiz ve boş” kategorilerdir (Žižek, 2012: 445, 446). Bu anlamda astroloji köşelerinin postmodern ideolojiyle ilişkisi belirir.

Köşelerde psikotik bir semptom olan bedene çok fazla önem verilmesiyle ilişkili olarak sağlık, doğru beslenme, temizlik, zayıflık gibi konularda tavsiyeler verilir (Adorno, 2002: 114). İncelenen köşelerde özellikle kilo alma korkusu oldukça ön plandadır: “... Şişmanlamamaya dikkat edin” (23 Kasım 1957, Akrep), “Perhize girmeniz muhtemel...” (15 Aralık 1957, Balık), “... Perhizkâr olmanız lâzım...” (26 Aralık 1957, Terazî). Tüm bu durum, ideolojinin reklamcılık veya sinema gibi pek çok alanın yardımıyla yarattığı belirli bir vücut ve güzellik algısıyla ilişkilidir. Astroloji köşeleri tarafından da desteklenen bu yapı 1950’ler Türkiye’sinde de varlık bulmuştur. Bu durumun sonuçları oldukça zararlıdır çünkü

bireyin bedenini kusurlu görüp bunu takıntı hâline getirdiği bir psikolojik rahatsızlık olan *beden dismorfik bozukluğu*nu teşvik eder. İncelenen köşelerde aynı zamanda sağlık konusunun da özellikle üstünde durulur. Köşelerde “Sıhhatinize dikkat edin...” (18 Ekim 1957, Aslan) gibi birçok uyarıcı tavsiyenin yanında “... Sağlık durumunuz kritik görünüyor...” (17 Aralık 1957, Terazi), “... Bir mide rahatsızlığı bekleyebilirsiniz” (23 Aralık 1957, Başak), “sıhhatiniz bozulabilir...” (20 Aralık 1957, Akrep) gibi tehditler de yer alır. Bu durum ilk bakışta masum görülebilir; sonuçta sağlığa dikkat edilmesinin gerekliliğinin tavsiye edilmesi zararlı değildir. Kitle iletişim araçları tarafından yapılan teşvik ile onlarca diyet programına uymaya, çeşitli sağlıklı yiyecekleri aramaya yönelen bireyin durumu paranoyak bir biçim alır. Sağlıklı beslenmek elbette ki önemlidir; eleştirilen nokta bu durumun altında “sağlıksız” psikodinamiklerin yatabileceği (bireyin kendi bedenine yabancılaşması) ve kitle iletişim araçlarının otoriteryen bir konumu benimseyerek bunların altında yatan sorunları bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde teşvik ediyor oluşudur.

Astroloji köşelerinde verilen tavsiyelerin çoğu finans gibi maddi olanla ilişkilidir (Adorno, 2002: 115). Sürekli “... büyük kazanç...”lardan (20 Ekim 1957, Kova), “... külliyetli miktarda para ...”lardan (15 Kasım 1957, İkizler), “... miras mesele ...”lerinden (3 Kasım 1957, Yay), “... istifadeli anlaşma...”lardan (1 Aralık 1957, Boğa) bahsedilir. Okur, para meseleleri ile oldukça içli dışlı olarak temsil edilir. Bu durum yine okurda varsayılan sözde orta-üst sınıf karakter ile ilişkilidir. Köşede kapitalizmi yansıtacak biçimde yaşam, paraya sabitlenmiştir. Ancak bunun okur açısından altı doldurulamaz çünkü astroloji okurlarının devasa bir şirkette çalışan üst düzey yöneticiler olması 1950’ler Türkiye’sinde düşük bir ihtimaldir. Bu durumun belirli ölçüde farkında olan köşeler, aynı zamanda Adorno’nun vurguladığı gerçekçi olmayan gerçekçiliği teşvik eder. Yani para kazanamasa

dahi bununla ilişkili “garip pratikleri” eğlenerek yerine getirebilir (Adorno, 2002: 115): “Gayet hesaplı ve programlı çalışmanız lazım. Aksi halde zarar edeceksiniz” (7 Ekim 1957, Oğlak).

Astroloji köşelerinde zaman zaman batıl olana doğrudan başvurulur. Buna göre okur, irrasyonel bir kaynaktan kazanç sağlayacaktır (Adorno, 2002: 116). İncelenen köşelerde “Beklemediğiniz bir yerden hediye ve kazançlı bir iş teklifi alacaksınız” (13 Kasım 1957, Yengeç), “... Ümit etmediğiniz bir anda elinize büyük paralar geçecek” (22 Kasım 1957, Boğa), “... elinize toplu bir para geçecek” (26 Kasım 1957, Koç) gibi vurgularla, geç kapitalist toplumda kazanç sağlama olanağı sınırlandırılmış bireye kof bir rahatlama sunulur. Dinî ve batıl inançların bireyler üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu dönemin Türkiye toplumunda böylesi irrasyonel vaatlerden yararlanılmıştır. Bunların yanında özellikle şans oyunları vurgularına da sık sık yer verilir: “Bir talih kuşu başınızın üstünde dönüp duruyor. Bir piyango alın, kazanmak ihtimali var” (20 Kasım 1957, Oğlak), “Para kazanacaksınız. Şans oyunlarını kaçırmayın...” (14 Aralık 1957, Terazi). Kültür endüstrisi rastlantı faktörünü ve onun sağladıklarını çeşitli araçlarıyla sürekli vurgular. Kitle iletişim araçlarında düzenlenen çeşitli yarışmalar ve çekilişler ile şanslı katılımcının kazanacağı ödül, imrendirecek biçimde övülerek anlatılırken aslında toplumdaki bireylerin ne kadar güçsüz oldukları gösterilir. Rastlantı, bireylere hayatı dönüştüren gücün onlar arasındaki spontane ve rastgele gelişen ilişkiler olduğunu vurgular (Adorno & Horkheimer, 2020: 80, 81). Astroloji köşeleri de bu ideolojiyi yeniden üretme noktasında önemli bir araçtır. Özellikle Türkiye’de 1939 yılında kurulan Milli Piyango İdaresi ile çekilişler kurumsallaşmış ve 1957’de incelenen astroloji köşelerinde kendine yer bulabilmiştir.

Astroloji köşelerinde ahlak dışsallaştırılır. Buna göre birey, iş hayatında hesap kitap tutma işini kendi etik değerleri doğrultusunda yapmaz. Tehdit olarak sunulan bu iş, okurun üstleri teftişe geldiğinde “zekice” halledilmelidir (Adorno, 2002: 119): “İşlerinizi ihmal etmeyin, bir teftiş veya murakabe yaklaşıyor. Hazırlıklı olmalısınız” (17 Aralık 1957, Koç). Buradaki teftiş ve işleri ihmal etme durumuyla okurun işten “kaytardığı” ve yalnızca üstlerinin gözüne girmek için çalıştığı anlaşılabilir. Yalnızca bir teftiş söz konusu olduğunda işlerini düzene koyacaktır. Bu anlamda çalışanın ahlakı üstüyle ilişkilidir. Dönemin Türkiye toplumu bağlamında değerlendirildiğinde yapılan uyarı, hiyerarşik bir “üst”e sahip memur kesiminden birine ya da tam anlamıyla gelişmemiş özel sektördeki bir çalışana yapılmıştır. Aynı zamanda bu uyarı, küçük burjuvaziye yönelik de yapılmış olabilir çünkü denetlemenin Türkiye’deki algısı genelde vergi teftişlerine ilişkindir. Bu uyarının yanında incelenen materyalde düpedüz sahtekâr davranmaya yönelik bir tavsiye de verilmiştir: “Bir vaadinizi hatırlatacaklar. Haklı değilsiniz. Neşe ile geçiştirmeye çalışın” (9 Aralık 1957, İkizler). Astroloji köşelerindeki okur, dürüst ve ahlaklı bir karakter olarak tasvir edilmez. Çalışanlar sahici, “radikal” etik değerlere dayanmaktansa mevcut sistemin değerlerine uyum sağlama eğilimindedir.

İncelenen astroloji köşelerinde iki fazlı yapı ile uyumlu biçimde bazen bencilliğin bazen de fedakârlığın teşvik edildiği görülmüştür. “Başkalarının işine karışmayın. Kendi işleriniz başınızdan aşmış...” (24 Kasım 1957, İkizler), “... Biraz kendinizi düşünmenin zamanıdır artık...” (12 Aralık 1957, Terazî) gibi tavsiyeler ile bireylerin benci rasyonel çıkarlarının peşinden koşmaları tavsiye edilir. Astroloji köşeleri, mistik aşkın bir öğretî sunmaktan ziyade zaten tam da bireylerin rasyonel faydacı çıkarlarına yönelik tavsiyelerde bulunur. Ancak zaman zaman ise fedakârlık teşvik edilir: “Yalnız kendinizi

düşünüyorsunuz... Fakat yıldız tesirleri düzeltmek üzere fedakarlıktan kaçınmayın” (31 Aralık 1957, Yengeç), “Hep kendinizi düşünüyor, etrafınızdakilere hiç bakmıyorsunuz...” (12 Aralık 1957, Kova). Adorno, modern toplumda bireyin “kendini feda edebilme” gücüne sahip olması gerekliliğini, onun benliğini koruyup devam ettirebilmesi ile ilişkili olduğunu vurgular (2002: 106). Bu durum, 1950’lerin modernleşen Türkiye’si ile de pekâlâ ilişkilendirilebilir.

Hileye ve illegal olana örtük bir vurgu yapılsa da astroloji köşelerinin muhafazakâr yapısı gereği okuru hizada tutması ve toplumsal normlara uydurması gerekir. Okurda varsayılan saldırgan dürtüler ve bilinçaltı öfke ile illegal olana yönelebileceği düşünülür. Bu durumun anarşiye yol açmaması için belirli bir dengeleme uğraşı içine girilir (Adorno, 2002: 51, 52, 119). Tüm bunlar iki fazlı salınımın bir parçası olarak okunabilir. İncelenen köşelerde “Haksız bir ithamı gerektiği kadar sertlikle ve başarı ile cevaplandıracaksınız. Hiçbir zaaf eseri göstermeyin. Zalim olan cezasını görmelidir. Bu da bir vazifedir” (16 Aralık 1957, Balık) tavsiyesiyle okurun kanunları benimsemesi, otoriteyi içselleştirmesi istenir. Kötü olanın ceza çekmesi gerekliliğine ilişkin popüler şiarın vurgulanması; genel anlamda mevcut sistemin sürekliliğini muhafaza etmeyle ilişkili bir gönderme olmasının yanında, spesifik olarak 1957 tarihinde ekonomik, siyasi problemler yaşayan ve bunlara karşı baskıcı bir tutum sergileyerek hegemonik gücünü yavaş yavaş kaybeden DP iktidarı bağlamında da anlamlı olabilir. “Olur olmadık olaylar karşısında sinirleniyorsunuz...” (14 Ekim 1957, Kova), “Kendi kendinize sinirleniyorsunuz...” (24 Ekim 1957, Terazî), “Boş yere sinirlendiğiniz günler oluyor...” (2 Kasım 1957, Başak), “... İşleriniz değil sinirleriniz fena” (6 Aralık 1957, Balık) gibi yorumlarla ise okur, oldukça öfkeli varsayılır. Bu öfkenin psikolojik bağlamının yanında toplumsal bir anlamı vardır. Özellikle gelişen bürokratik örgütlenmelerle hiyerarşik

yapılara boyun eğmek zorunda kalan birey, çalışma hayatında sürekli dürtülerini bastırır. Bu anlamda gündelik yaşamda var olmak için çalışmak zorunda oluşuna ve sistemdeki bozuklukların belirli ölçüde farkında oluşuna hissettiği öfkeyi gizlemek için çok büyük bir çaba göstermektedir. Bu durumdan oldukça endişelenen astroloji köşeleri öfkeli varsaydığı okuruna çeşitli reçeteler yazmaya başlar: “... İstiharat etmeniz lazım” (14 Ekim 1957, Kova), “... Soğukkanlı olmalısınız” (24 Ekim 1957, Terazi), “Lüzumsuz yere sinirlenmek yüzünden sıhhatiniz tehlikeye girebilir” (27 Ekim 1957, Başak). Aynı zamanda bu konuda otoritaryen yüzünü gösterdiği de olur: “Sonradan pişman olmamak için hareketlerinizi iyi tayin etmelisiniz” (20 Ekim 1957, Oğlak). Okurun öfkeli varsayıldığı ve yatıştırılmaya çalışıldığı bu yorumlar, dönemin Türkiye toplumunda yüksek tansiyonu “dindirmeye” yönelik bir strateji olabilir.

Köşelerde kompulsif hata yapma korkusuna vurgu yapılarak beslenen kompulsif libidinizasyon ile bürokrasinin bir çarkına tekabül eden bireyin sorunsuz işlemesi sağlanır (Adorno, 2002: 127). Kompulsif birey, belirli davranışları yapmanın tüm anlamsızlığını görse dahi bunları icra etmeden rahat edemez. Astroloji köşeleri, okurunu çalışma hayatında işlevsel kılmak için kurnazca bundan yararlanır: “Meselelerinizi teker teker incelemeyen huzura kavuşamazsınız” (10 Ekim 1957, Yay). Kompulsif eylemlerin gerçekleştirilmediğinde yaşanacak olan rahatsızlık ve cezalandırılma korkusu teşvik edilir: “... Bir hata bütün emekleri boşa çıkarabilir” (13 Ekim 1957, Yay), “... Kıracağınız ufak bir pot, sizi müşkül duruma sokabilir” (17 Kasım 1957, Yengeç).

Astroloji köşelerinde “modern” olmayla ilişkilendirilen tavsiyelerde görülen “yenilik vurgusu”, iş hayatına dairdir. Ancak bu yenilik vurgusu oldukça sahtedir çünkü orta sınıf toplumunda çalışan ne bir dâhi ne de bir sermayedardır. Yenilik getirmesi dahi hoş

görülemeyecek bir kapsayıcı organizasyonun içinde sıkışmıştır. Ancak “orijinal ve yeni fikirler” söylemi varlığını tavsiyelerde sürdürür (Adorno, 2002: 123-125). İncelenen köşelerde “... enteresan fikirler bulmanız lazım” (26 Kasım 1957, Balık) tavsiyesi tam da bu söylem ile ilişkilidir. Bu gibi fikirler okurun iş yerinde “hayretle karşılanacak...”tır (14 Aralık 1957, Boğa). Bu “dâhiyane” fikirlerin aurasını artırmak için onlar “... özel fikirler...” (27 Aralık 1957, İkizler) olarak da adlandırılır. Bunların hiçbirisi elbette eleştirel anlamda hakiki bir düşünme faaliyetine denk düşmez. İş yaşamına ilişkin olarak bürokrasinin sınırları içerisinde kalan araçsal bir düşünüşten fazlası değildir. Bu vurgu iş yaşamı içerisinde değerlendirilse dahi (Adorno, 2002: 123), okurun “yeni, özel ve muhteşem” görüşlere sahip olarak nitelenerek onun sanki bir Elon Musk (geniş kitleler tarafından algılanan anlamıyla) imiş gibi tasvir edilmesi, oldukça absürt bir durumu oluşturur. Oysa orta sınıf toplumunun tekrara dayanan sığ iş hayatı; bireylerin yaşam enerjisini, libinizasyonunu ve bununla birlikte büyük ölçüde “yaratıcılığı”nı geriletir. Dönemin Türkiye toplumu bağlamında düşünüldüğünde yeni fikirler vurgusunun ancak azınlıkta kalan memurlar ve özel sektör çalışanları için bir anlamı vardır. Katı bir bürokratik hiyerarşik yapıya sahip bu örgütlenmelerde elbette ki yeni fikirlere ilişkin söylem sınırlı kalır.

Astroloji köşelerinde “modern” ve “muhafazakâr” olan ile ilişkili tavsiyeler “üretim”in yanında tüketimle ilişkilidir. Modern olan heyecan veren metaya işaret etmektedir. Buna göre okur, “modern” olanla tüketmeye yönlendirilir (Adorno, 2002: 125). İncelenen köşelerde doğrudan “modern” sözcüğü kullanılsa da “modern” olanla ilişkili olarak tüketime yönelik tavsiyeler verilir. Bu tavsiyelerde tutumlu olmak arka plana atılmakta ve bireyin arzuladığı metayı satın alması teşvik edilmektedir: “Tutumlu olmak isterken elinizdeki büyük bir fırsatı kaçıracaksınız” (8 Kasım 1957, Aslan), “Uzun zamandır

istediğiniz bir şey bugün alınıyor. Mütevazı davranıp arzunuzdan vazgeçmeyin...” (24 Aralık 1957, Yengeç). Köşelerde sıkça “... eşya satın al...”maktan (2 Aralık 1957, Yay) ve “... Alışveriş yap...”maktan (12 Aralık 1957, Başak) söz edilmektedir. Tüketicilerin sık sık satın almaya yönlendirilmesi, Türkiye’de yeni palazlanmaya başlayan kapitalist sistemin gelişmesi ve sürdürülebilmesi için muazzam bir önem taşır. Çünkü özellikle 1950’li yıllarda Türkiye halkının tüketim alışkanlıkları büyük bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Kültür endüstrisinin bir aygıtı olan astroloji köşelerinin tüketimi teşvik etmesi bu açıdan oldukça anlamlıdır. Adorno’nun incelediği köşelerde satın alma davranışı daha üstü kapalı yapılırken, bu çalışmada incelenen materyalde açıkça alışveriş yapılması tavsiye edilmektedir.

Tüketim açısından “muhafazakâr” olana yapılan vurgu ile ise okur, çok harcamamaya (harcama kapasitesini tümüyle tüketmemesi için) yönlendirilir (Adorno, 2002: 125, 126). İncelenen köşelerde çok sayıda tutumluluk vurgusu yapılır. Hatta bu zaman zaman “cimrilige” doğru evrilir. Okur zaman zaman çok para harcadığı için onun “kulağı çekilir”: “Biraz müsrifsiniz. Bu vaziyet mali vaziyetinize çok dokunuyor. Hesaplı hareket etmek lazım” (15 Kasım 1957, Yay). Tasarruf vurgusu; “... çarçur etmeyin. İlerisini düşünün” (23 Kasım 1957, Aslan), “... hesaplı olmalısınız...” (7 Aralık 1957, Başak), “Paranızı israf etmeyin...” (10 Aralık 1957, Balık) gibi pek çok örnekle kendisini köşelerde gösterir. Okur, ölçüsüz olursa iflas etme tehlikesiyle karşılaşacaktır. Ancak elbette astroloji köşeleri, okurun cebini düşünmemektedir. Tüketicilerin satın alamayacak kadar yoksullaşması kapitalist sistemin sonunu getirme tehlikesi taşır. Çok harcamama vurgusunun 1957 yılında Türkiye’de halkın altında ezildiği ekonomik durgunluk ile de ilişkili olması muhtemeldir.

3.4. Dayanıklılık ve Bağımlılık

Astroloji köşeleri, okurun karakterine hakiki olmasa da belirli oranda saldırganlıkla ilişkili “dayanıklılık” vurgusu yapar ki birey, belirli bir işlev görmeye yönelme gücünü kendinde bulabilsin (Adorno, 2002: 128, 129). İncelenen köşelerde dayanıklı olma vurgusunun oldukça sert bir tonda sunulduğu görülür. “... Mücadele edin” (18 Ekim 1957, Başak), “... Kuvvetli bir şahsiyet olun” (25 Ekim 1957, Yay), “... kuvvetli olmalısınız. İradenizi toplayın” (12 Aralık 1957, Akrep), “... cesur olun” (7 Kasım 1957, Koç) gibi yorumlarla köşe yazarı, adeta bir boks antrenörünü andırır. Dayanıklılık bu anlamda “saldırganlık” ile ilişkilidir. Okur, zaman zaman neredeyse bir “asi” imiş gibi de tasvir edilir: “Katiyyen yılmayın... boyun eğmeyin...” (12 Aralık 1957, Yengeç). Dayanıklılıkla ilişkili olarak bireyin narsisizmine de yönelinir: “... Kendinize emniyetiniz tam. Kendinizi hayatı yenmiş, büyük bir zafer kazanmış hissedeceksiniz” (15 Aralık 1957, Terazi), “Kendinizi bırakıyorsunuz... Ben, dediğiniz şeyin hakkını vermelisiniz. Kendinize karşı da haksızlaşmaya hakkınız yok” (24 Aralık 1957, Aslan). Bu tez çalışmasında incelenen köşelerdeki saldırganlıkla ilişkili dayanıklılığın dozu Adorno’nunkinden fazladır. Ancak yine de dayanıklılığın gerçek bir direnişe tekabül etmediği düşünülmektedir. Saldırgan dürtülerin belirli dozda bir tatminiyle aslında okurun pasifliği korunmak istemektedir. Aynı zamanda okur, böylece çok güçsüz hissetmeyerek her gün işe gitme kudretini kendinde bulabilecektir. Dayanıklılık vurgusunun “kulak çekme” biçiminde olması, dönemin Türkiye’inde güç ve iktidar ilişkilerinin otoritaryen dozunun zaman zaman fazlalaşması ile ilgili olabilir. Dayanıklılık gündelik yaşamda ideolojik tahakkümün altını oymak için sabır ve sebatla yapılan bir direniş ile ilişkili olabilirdi.

Dayanıklılığın yanında okurun bağımlılığına da vurgu yapılır (Adorno, 2002: 132). Böylece okur güçsüz ve duygusal anlamda çökmüş biçimde temsil edilir: “His bakımından çok müşkül durumdasınız...” (7 Kasım 1957, İkizler), “Kendinize güveniniz yok...” (6 Aralık 1957, Balık). Güçsüzlük dozunun oldukça arttığı bir yorumda okur, yaşamı “kaybetmiş” olarak temsil edilir: “Mütemadiyen kafesin kapısını açıp kapamakla eğlenen kuş gibi hayatı kaybediyor. Nasıl olsa elimden gelir diyip günleri boşuna geçiriyorsunuz. Bugün sadece hayallerinizle yaşamaya uğraştığınızı acı acı fark edeceksiniz” (17 Aralık 1957, İkizler). Bu tavsiyelere göre okur, sorunlarını kendisi çözemeyen oldukça bağımlı bir kişiliktir: “Bazı insanlara bel bağlamışsınız...” (28 Ekim 1957, Yay), “Yalnız kendi gayretinizle her şeyi başaracağınızı sanmayın... Yakınlarınızın yardım tekliflerini kabul edin” (2 Aralık 1957, Akrep), “Hiç nasihat dinlememek her söze kulak vermek kadar zararlıdır. Bugün bu söze hak vereceksiniz. Güvendiğiniz birinden akıl danışın...” (12 Aralık 1957, Boğa). Aynı zamanda okurun her şeye akli ermediği ona hatırlatılır: “Anlamadığınız işlere karışyorsunuz. Bu yüzden çok müşkülatlarla karşılaşmanız mümkün” (26 Kasım 1957, Yengeç). Dayanıklılık vurgusu gibi bağımlılığın da oldukça sert olması ilginçtir. Adorno için bunların çok daha yumuşak olması gerekirdi. Bu anlamda incelenen materyalde ilişkili tavsiyelerdeki “yumuşaklığın” ihlal edildiği görülebilir. Özellikle belirli tavsiyelerde okur, köşeleri okumayı dahi bırakabilir. Bu anlamda astroloji köşeleri arasında farklılıkların olması mümkündür.

Çalışma hayatındaki koşuşturmadan kaynaklı zaman baskısı ve Adorno’nun tabiriyle oturduğu yerden düşünme biçiminin toplumda egemen olması nedenleriyle köşelerde kararlı ve kesin olmaya ilişkin tavsiyeler verilir (Adorno, 2002: 129). İncelenen köşelerde sık sık bu tavsiyelere rastlanmıştır: “... Kati kararlar almanız lazım” (1 Kasım 1957, Kova),

“Korkusuzca karar verin...” (11 Aralık 1957, Yengeç), “Acele bir karar vermeniz gerekecek... Kararsızlık sıkıntı doğurabilir” (26 Aralık 1957, Aslan). Aynı zamanda hızlı ve kesin kararlar vermediğinde olacaklar da okura hatırlatılır: “... Tereddüt ettiğiniz nisbetle aksilik çıkacak” (13 Kasım 1957, Boğa), “... Fazla kararsızlık gösterirseniz zararınıza olacak...” (15 Aralık 1957, Başak), “Kararsızlık hayatınızı adeta durduruyor...” (30 Aralık 1957, Koç). Bu vurgu, gerçekten de azarlanmamak ve hatta kovulmamak için zamanında iş yetiştirme kaygısı içinde olan güvencesiz çalışanlar için önemlidir. Ancak aynı zamanda kapitalist toplumdaki büyük bürokratik organizmaların hiyerarşisi içerisinde üstüne bağlı çalışan bireyin hızlı ve kesin kararlar vermesi çok da olanaklı değildir. Bu çatışan karakter, köşelerde okura karar verirken dikkatli davranması, başkalarına danışması şeklinde verilen tavsiyelerle ifade edilir (Adorno, 2002: 129, 130). İncelenen köşelerde “Mühim bir mesele hakkında karar vermek üzeresiniz, iyi düşünün” (1 Ekim 1957, Koç), “İhtiyatsızlık etmekten kaçının. Karar vermeden önce iyice düşünmeniz lâzım” (24 Ekim 1957, Başak) gibi tavsiyeler ihtiyatlı olmanın önemine işaret eder. Her nasıl acele ve kesin karar almamanın olumsuz sonuçları okura hatırlatılıyorsa, benzer biçimde sakınarak karar alınmadığında okurun başına gelecekler de vurgulanır: “Düşünmeden karar veriyorsunuz... İyice düşünün, tehlikeli bir iş” (17 Kasım 1957, Kova), “Verdiğiniz her karardan evvel iyice düşünmelisiniz. Aksi halde telafi edilmez büyük bir zararla karşılaşabilirsiniz” (1 Aralık 1957, Koç). Okur, bu durumun kötü etkilerinden kaçınmak için üstlerine vb.lerine danışması gerekir: “Aklınıza eseni işlemeden evvel herhalde anlaştığınız birine danışmalısınız. Mühim bir karar vermeye mecbur olacaksınız. Çok ciddi neticeler verebilir...” (13 Aralık 1957, Aslan), “... Sağlam karar alabilmek için güvendidiklerinize danışın. Duygu hayatınız pek kararlı değil bir yanlışlık yapabilirsiniz” (16 Aralık 1957, Koç). 1950’ler Türkiye’inde yeni yeni oluşan çalışan orta

sınıfa yönelik karar verme konusunda verilen çelişkili ifadelerle, onlar hem dayanıklı hem de bağımlı temsil edilmiş olurlar.

Astroloji köşelerinde onaylanmaya muhtaç, diğerlerinin kendisi hakkındaki görüşlerine oldukça önem veren, “empati yapan”, iş birliklerine içerisinde olan “dış-yönelimli” okur temsiline dayanan tavsiyelerle bağımlılık artırılır (Adorno, 107, 130, 131). İncelenen köşelerde “dış-yönelimlinin” bir gereği olarak okur, diğerlerinin sevgisine ve onayına muhtaçtır: “Çevrenizdeki insanları memnun etmek için bazı fırsatlardan istifade etmelisiniz” (2 Ekim 1957, Yay), “Beklediğiniz alakayı nihayet elde edeceksiniz. Bugün kazanma gününüz. Her teşebbüs iyi netice verir” (16 Aralık 1957, İkizler), “Muhitiniz tarafından çok seviliyor ve takdir ediliyorsunuz...” (3 Kasım 1957, Balık). Vurgulanan karakterin bir başka özelliği olan “anlayışlılık, empati, sıcaklık ve samimiyet” her zaman kendisini hissettirir: “Karşılıklı anlayış göstermenin bile hayatınızda büyük değişiklikler yapacağını unutmayın” (12 Ekim 1957, Terazî), “His meselelerinde daima anlayışlı ve samimi olmaya gayret edin” (12 Ekim 1957, Balık), “Samimiyetinizin ve anlayışınızın karşılığını pek yakında göreceksiniz” (15 Ekim 1957, Kova). “Akşam kalabalık bir toplantıda bulunacaksınız” (3 Aralık 1957, Terazî) tavsiyesi okurun sosyal ve iş birlikleri içerisinde olduğunu vurgular. Okurun içine kapanıp diğerleriyle iletişimini sınırlandırması istenen bir durum değildir. Bu yüzden içe kapanmak hoş karşılanmaz: “... Kendi içinize kapanmak, bedbinliğinizi koyulaştırabilir” (12 Aralık 1957, Başak), “... Kapalı olmak marifet değildir” (8 Aralık 1957, Balık). Bunun aksine okur, “Etrafın...dakilere biraz alaka göster...”melidir (10 Aralık 1957, Terazî). 1950’lerde Türkiye’de kapitalizmin yavaş yavaş gelişmeye başlamasıyla birlikte yeni bir sosyolojik-psikolojik karakter tipi olan dış-yönelimli oluşur.

Bu karakterin özelliklerinin incelenen köşelerde vurgulanmasıyla dayanıklılık ve bağımlılık birleştirilmiş olur.

4. Astroloji Köşelerinin Yapısı ve Temelindeki Psikoloji

Astroloji köşelerinin yarattığı konformizmin lokomotifi “saygın, ağırbaşlı ve akla uygun” (Adorno, 2002: 56) oluşudur. Adorno için kültür endüstrisinin buyruğu şudur: “Neye uyum sağladığını bilmeden uyum sağlamalısın; zaten var olana ve onun gücüne, her yerde hazır ve nazır oluşuna tepki olarak herkesin zaten düşündüğüne uyum sağla...” (Adorno, 2020: 117). Astroloji köşeleri, bireyi “yatıştırarak” onun, var olanı kabullenmesini ister. Okur, gündelik yaşamın ritmine uyum sağlamalı; çalışma hayatında kendisini işe vermeli; boş zamanını da -evli olduğu varsayıldığı için- ya ailesiyle geçirmeli ya da tüketmeye yönelmelidir. Astroloji okuruna sıradan orta sınıf “örnek vatandaş” rolü biçilir. Okurun gündelik yaşamda doğrudan veya dolaylı olarak deneyimlediği toplumsal çelişkilere sırt çevirmesi; kapitalizmi tek, hakiki ve değişmez bir gerçeklik olarak kavraması istenir. İncelenen köşelerde “Her şeyi olduğu gibi kabul edin...” (5 Ekim 1957, Yay) tavsiyesi kader olarak kavranan sisteme boyun eğilmesini öğütleyen bir örnektir. Okur, “Sakin bir hayat geçir...”melidir (6 Ekim 1957, İkizler). Hatta buna mecburdur ve böyle bir yaşam biçimini aynı tempoda sürdürmek için çabalamalıdır: “Muntazam bir hayat geçirmeniz lazım fazlası ile dikkat etmelisiniz” (8 Ekim 1957, Aslan). Yine bu anlayışa göre okur, gündelik yaşamda deneyimlediği karmaşık sorunları kendi yaratıp abartır: “Hiçbir şeyi fazla büyütmeyin...” (11 Ekim 1957, Kova). İdeal okur, “Anlayışlı ve sakın ol...”malı (2 Aralık 1957, Boğa), “sertlik yapmama...”lı (11 Aralık 1957, Koç), çatışmalara karşı “... Pasif kalmalı” (23 Kasım 1957, Yay) ve “... Asi olmaktansa uzlaşma yolunu arama...”lıdır (21 Aralık 1957, Yay). Tüm bu durum olumlayıcı bir ideolojinin bireyleri “disiplin” ile değil de “sakinleştirme” ile

pasifleştirme stratejisine işaret eder. Kültür endüstrisi ve bunun bir aygıtı olan astroloji köşeleri dönemin Türkiye'sinde de yeni yeni benimsenen dışa bağımlı bir kapitalizme rıza sağlar.

Astroloji köşelerinin temel stratejilerinden biri narsisistik savunmaların güçlendirilmesine yöneliktir (Adorno, 2002: 72). İncelenen köşelerde sıkça okurun narsisizmine yönelik vurguların yapıldığı görülmektedir. Sık sık okurun diğerleri tarafından “sevildiği” vurgulanmaktadır: “... Seviliyorsunuz” (1 Ekim 1957, Terazi), “... Beğenildiğiniz anlayarak haklı bir gurur duyacaksınız” (20 Ekim 1957, Yay), “... Çok beğeniliyorsunuz, İstifade etmesini bilin” (7 Kasım 1957, Başak). Bu beğenilme durumu kıskanılmaktan haz almaya kadar gider: “Bugün çok iltifat göreceksiniz ve hemcinsleriniz tarafından kıskanılacaksınız” (10 Kasım 1957, İkizler). Aynı zamanda okurun saf, temiz ve iyi kalpli bir insan olduğu ona hatırlatılır: “Hareketlerinizin dürüstlüğünden müsterih olabilirsiniz” (6 Ekim 1957, Terazi), “Yaradılışınızın verdiği temiz düşünceler yüzünden fena durumlara düşüyorsunuz fakat gene istikbal sizindir” (1 Kasım 1957, Boğa), “... İçinizden bütün iyi, asil, yüksek düşüncelerinizi bulup çıkarın...” (17 Aralık 1957, Boğa). Ancak köşelerdeki bu iyi insan olma durumu dahi bir çıkarın aracı olmuştur: “... Yakın zamanda iyi kalpliliğinizin mükâfatını göreceksiniz” (14 Kasım 1957, Yay). Aynı zamanda narsisizmle ilişkili psikoseksüel gelişim evrelerine saplanmaya işaret eden “kendini her şeye rağmen haklı hissetme” durumu da saptanmıştır (Adorno, 2002: 127). Buna göre özür dilemek bir zayıflık göstergesidir: “Birisinden özür dilemeyi düşüneceksiniz. Özür dilemekten çok meselenizi samimiyetle unutmaya çalışmak, güler yüzlü ve yakın davranmak iyi netice verecek. Çok yakın münasebetlerde suçluluklar, özür dilemeler, aflar da yıprandırıcı olabilir...” (18 Aralık 1957, Akrep).

Astroloji köşeleri, bireyi zaman zaman tehdit ederek belirli dozda bir anksiyete durumunu sürdürmeye çalışır (Adorno, 2002: 72). İncelenen köşelerde bu duruma sık sık başvurulduğu saptanmıştır. Özellikle okurun duygusal ilişkide bulunduğu kişiyi kaybedebileceğine -aşk nesnesinden yoksun kalma durumu- ilişkin tehdit ile onda anksiyete yaratılır: “Çok yakınınız olan birisinin sevgisini yavaş yavaş kaybediyorsunuz. Dikkatli olun” (4 Kasım 1957, Koç), “Sevdiğiniz birisinden işiteceğiniz bir söz sizi epeyce sarsacak, hazırlıklı olun” (6 Kasım 1957, Akrep). Genelde kaynağı belli olmayan tehditler savrulur. Bununla birlikte hem köşe yazarı sorumluluktan kurtulur hem de paranoyak yapı desteklenir: “Ehemmiyetsiz bir hâdis e yüzünden fena duruma düşeceksiniz” (10 Ekim 1957, İkizler), “Korku geçireceksiniz...” (9 Aralık 1957, Kova), “Bugün alacağınız bir haber sizi kısmen de olsa endişelendirecek” (14 Ekim 1957, Terazi), “Sizi aldatıyorlar. Her şeye dikkat ederek yaşamak lazım...” (5 Aralık 1957, Terazi). Aynı zamanda tehdidin dozunun arttığı yorumlara da rastlanır: “... başınıza bir felaket gelebilir, dikkatli bulunun” (16 Kasım 1957, Yengeç), “Yanlış bir yoldan yürüdüğünüzü fark edeceksiniz. Fakat dönemeyeceksiniz” (8 Kasım 1957, Başak). Tehdidin dozunun Adorno’nun analizinden daha fazla olduğu saptanmıştır. Ona göre “felaket” kelimesinin dahi astroloji köşelerinde geçmemesi gerekirdi. Bu, “makul”lükten uzak ve daha çok eski kehanetleri andıran bir yapıdadır. Ancak Adorno, okura nadir de olsa kötücül tehditlerin savrulabileceğini vurgulamıştır (Adorno, 2002: 73). İncelenen köşelerde yine bu açıdan anlamlı bir örnek saptanmıştır: “Bir yakınınızın hayatı hakkında karar vermek zorunda kalacaksınız...” (18 Aralık 1957, Boğa). Tehdidin dozunun fazlalığı dönemin Türkiye’sinin toplumsal konjonktüründe otoritaryen yapının hâlen güçlü olmasıyla ilişkili olabilir.

Adorno kendi analizinde özel bir vurgu yapmasa da bu analizde okurun finansal anlamda köşe yazarı tarafından çok sık bir biçimde tehdit edildiği saptanmıştır: “Bugünlerde bir zarara uğrayacaksınız, malınıza mukayyet olun” (9 Kasım 1957, Yengeç), “Çok borcunuz var. Fedakârlığı göze alarak bunları tasfiye etmelisiniz...” (17 Kasım 1957, Başak), “Bir mal kaybı...” (16 Aralık 1957, Başak), “... para sıkıntısı var” (26 Aralık 1957, İkizler). Bu durumun ekonomik güçlüklerin yaşandığı bir durgunluk dönemi olan 1957 Türkiye’si gerçeğiyle ilişkili olabileceği düşünülebilir. Bu dönemde tarım üretiminin azalması ekonomik büyüme oranlarını da düşürmüş, ithalatın daralmasıyla sanayinin gelişimi olumsuz etkilenmiştir. Enflasyondaki yükseliş, döviz kıtlığına neden olup ekonomik aktiviteyi bozmuş; dış ticaret açığı sürekli artmıştır (Takım, 2012: 182). Ciddi bir biçimde piyasada bazı mallar bulunamaz hâle gelmiş, mallar için kuyruklar oluşmuş ve karaborsa güçlenmiştir (Boratav, 2005: 107, 108). Tüm bu olumsuzluklardan, incelenen astroloji köşelerinde okuru tehdit ederek onda belirli bir anksiyete durumunu sürdürmek için yararlanıldığı vurgulanabilir.

Tehdit sonrası çaresizlik duygusu yaşayan okur, yine de astroloji köşelerini okumaya devam edecektir. Çünkü astroloji köşeleri belirli bir güveni de sağlar. Bu anlamda tehdit ve güven iç içedir (Adorno, 2002: 72, 73). İncelenen köşelerde de bu giriftlik, paranoyak bir biçimde kendisini göstermiştir. Bu yapı, iki fazlı bir biçimde önce tehdidi sonra ise güveni sunar ki her şeye rağmen okur, görece iyi hissedebilsin. İkili yapı sık sık kendisini ekonomik anlamda gösterir: “... masraflara gireceksiniz. Fakat yapacağınız bir iş bunu kat ve kat telafi edecek” (17 Kasım 1957, Balık), “İş hacminiz biraz azalacak, fakat bu sizin ümidinizi kırmasın. Yakında büyük bir teşebbüse geçeceksiniz” (22 Kasım 1957, Balık). Bu tavsiyelerde okur, psikolojik anlamda çok da sağlıklı sayılamayacak biçimde hem üzülecek

hem de sevinecektir: “Kıymetli bir eşyanızı kaybedecek ve buna çok üzüleceksiniz. Bir mektup alacaksınız ve buna sevineceksiniz” (29 Kasım 1957, Yengeç), “Yarın bir mektup alacaksınız. Fakat canınız sıkılacak. İkinci bir mektupta bu üzüntünüzün yersiz olduğunu anlayacaksınız” (23 Kasım 1957, Terazi), “Bugünlerde anlayamadığınız bir sıkıntı içindesiniz. Akşama seviçli bir haber alacak, sıkıntınız geçecek” (23 Kasım 1957, Oğlak). Adorno’ya göre her nasıl filmlerde karakter başını belaya sokup izleyicisinde belirli bir rahatsızlık ve bir sorun yaratıyorsa, “jam” aracılığıyla da Caz’da işitsel bir sorun yaratılmaktadır. Ancak filmin sonunda karakter nasıl başını beladan kurtarabiliyorsa, Caz da “jam”dan kurtularak ritim düzenine geri döner. (Adorno, 2002: 75, 76; 2020: 117). Kültür endüstrisinin özellikle sinema ve müziğe sinen bu yapısı, aynı zamanda astroloji köşelerinde de belirir: “Bazı müşkülâtlarla karşılaşacaksınız, fakat kısa zamanda bunları bertaraf edeceksiniz” (20 Kasım 1957, Koç). Aynı iki fazlı yapı kendisini hastalık ve sağlık olarak da gösterir: “... Akşam ateşiniz yükselecek. İhtiraslı bir bedbinlik nöbeti. Hâlbuki sıkıntınız çabuk sona erecek. Satürnün kötü tesiri yolmak üzere” (11 Aralık 1957, Oğlak), “Kendinizi mahvolmuş hissediyorsunuz. Bu sadece bir duygu halledin. Yıldızlarınız bütün hayatınız için iyi durumdadır. Sıhhatiniz düzeliyor...” (13 Aralık 1957, Başak).

Astroloji köşeleri, “sağduyulu, olumlu” yapısı gereği tehdidin yanında okurda güvenlik hissini yaratacak tavsiyelere de yer verir (Adorno, 2002: 76). Bu tavsiyelerde tehditten bahsedilmez ve yalnızca güven temini yapılır. Bunlar oldukça basit yapıda olup kof bir teselli görünümü çizmektedir: “... merak etmeyin her şey düzelecek...” (1 Ekim 1957, Yengeç). Özellikle okurun kendisini mutlu, güvenli ve huzurlu hissetmesine ilişkin vurgular yapılır: “Tatsız günleri arkada bırakıyorsunuz. Yıldızınız yuvanıza neşe getirecek ileriye memnunlukla bakın” (3 Ekim 1957, Akrep), “Sizi muhakkak bir saadet bekliyor. Aşk ve neşe

dolu güzel günler yaşıyacaksınız” (9 Ekim 1957, Kova), “Yıldızlar huzur getiriyor. Bugün kendinizi nihayet bir sahile ayak basmış gibi emniyetli bulacaksınız...” (13 Aralık 1957, Koç). Öyle ki herhangi bir nedene bağlı olmaksızın bir “neşe sarhoşluğu” yaşanmaktadır: “Sabahleyin adeta sebepsiz bir şekilde kendinizi mesut hissedeceksiniz...”. Mutluluk özellikle başarıyla ilişkilendirilerek de vurgulanır: “Moralinizi asla bozmamalısınız, muhakkak başaracak ve arzularınıza kavuşacaksınız” (9 Ekim 1957, Terazi), “... Bugün bekleyip, hazırlanmış bir başarı var...” (22 Aralık 1957, Boğa). Aynı zamanda klişeleşmiş biçimde maaş artışı ve terfi müjdesi de verilir: “... Maaşınız artacak” (2 Kasım 1957, Aslan), “İşinizde bir ilerleme var. Terfi ediyorsunuz...” (11 Aralık 1957, Kova). Güveni yaratan en önemli vurgu ise gelecek teminatıdır: “İstikbaliniz açık...” (2 Kasım 1957), “Güzel günleriniz bütün parlaklığı ile devam edecek” (2 Kasım 1957, Terazi). Güvenlik vurguları olmadan astroloji köşeleri eksik kalacak ve okunma oranları düşecektir. Bu nedenle incelenen köşelerde de yazar özellikle bu “pozitif tarafı” vurgulamıştır.

Köşelerde zaman zaman nesnel yapı tamamen görmezden gelinerek sorunlar “güçsüz” okura bağlanarak bireyselleştirilir (Adorno, 2002: 78, 79): “Bütün kusuru talihinize bırakmamak lazım. Biraz da kendinize bakın” (31 Ekim 1957, Koç). Bu tavsiyede şans gibi irrasyonel bir öğeye bel bağlamanın yanlış olduğu vurgusu elbette doğrudur. Ancak bu gibi örneklerde söylenmeyen şey toplumsal yapının bireyin omzuna yüklediği güçlüklerdir. “Yalnızlık size ağır geliyor. Yalnızlığı koyulaştıran da yine sizsiniz...” (21 Aralık 1957, Oğlak) örneğinde bireyin atomize olması ve kendisini yalnız hissetmesi modern toplumun dinamiklerinden bağımsız değildir. Çağdaş ideoloji, sorunların toplumsal bağlamını göz ardı ederek, bunları bireyselleştirmeye yönelir. 1950’ler Türkiye’inde de bu ideolojik strateji desteklenmeye başlanmıştır.

Astroloji köşelerinde başarı göklere çıkarılırken, karşısında yer alan her türlü “zayıflıktan” tiksnilir (Adorno, 2002: 81). Ancak bu, hakiki anlamda bir zayıflık eleştirisi değildir. Zayıflık gündelik yaşama, çalışma hayatına uyum sağlamada yaşanan sorunlara; başarı ise maddi olana atfedilir. İncelenen köşelerde “Kendinizi zayıflığa kaptırmaktan kaçının...” (25 Ekim 1957, Yay) önerisi zayıflıkla ilişkilidir. Aynı zamanda başarıya büyük önem atfedilir: “Bugün oldukça önemli bir başarı kazanarak vaziyetinizi düzelteceksiniz” (25 Ekim 1957, Yengeç). Bu başarıyı elde etmek için ise okurun çok çalışması, hareketlerini başarı kazanmaya göre uyarlaması ve “enerjisini” yüksek tutması gerekir: “Bugünlerdeki hareketiniz istikbaliniz bakımından çok önemli” (16 Ekim 1957, Yay), “Muvaffakiyetinizin devamlı olması için çalışmanızı aksatmamalısınız” (20 Ekim 1957, Başak), “İşinize ve istikbale ait emellerinize daha kuvvetle sarılacaksınız” (23 Ekim 1957, Kova), “Yıldızınız size iyi bir istikbal vaad ediyor. Enerjinizi azaltmayın” (6 Kasım 1957, Aslan). 1950’lerde Türkiye’de yönetilen sınıflar belirli bir ekonomik refaha kavuşamamaları nedeniyle kendilerini başarısız hissedebilir. Bu anlamda sözde başarı vurgusu, “terapi” niteliğinde desteklenir.

5. Adorno’nun Analizi ile Çelişen Bulgular

Bu tez çalışmasında incelenen astroloji köşeleri tehdit, bağımlılık ve saldırgan dayanıklılık vurgularının dozunun yüksekliği; düşman karakterinin kullanımı; bariz biçimde satın alma davranışına yöneltilmeye çalışılması gibi nedenlerle Adorno’nun analizinden farklılaştığı vurgulanmıştır. Bu bölümde ise Adorno’nun analiziyle doğrudan çelişen yönler ortaya konmaya çalışılacaktır.

Adorno, okurun hiçbir zaman “işten kovulma” gibi ciddi bir tehditle karşılaşmayacağını vurgular (2002: 73). Ancak bu çalışmada incelenen materyalde bununla

ilişkili örnek saptanmıştır: “İşinizi bırakmak zorunda kalacaksınız...” (13 Aralık 1957, Yay). Bu durum *Vatan* gazetesinde yer alan tehditlerin dozunun fazla oluşuyla ilişkilidir. Bunu basitçe köşe yazarının “amatörlüğü” olarak okumak doğru bir yaklaşım olmayabilir. Adorno gibi tüm astroloji köşelerinin özdeş olduğunu varsaymamak gerekir. Tek parti yönetimi ile yönetilen Türkiye’nin, parlamenter çok partili sisteme geçmesine rağmen 1957’de yine baskıcı biçimde yönetilmesi, astroloji köşelerindeki tehdit dozunun yüksekliği ile ilişkilendirilebilir. Bu ülkedeki otoritaryenizmin dozu, Adorno’nun astroloji köşelerini incelediği dönemin ABD’sine göre daha fazladır.

Adorno, incelediği köşelerdeki öğleden önce vurgusunu çalışma ile ilişkilendirir (2002: 92). Bu çalışmada incelenen köşelerde ise “öğleden önce”ye ciddi bir vurgu yapıldığı görülmemiştir. Bunun yer aldığı örneklerde “çalışma” ile ilgili bir vurgu söz konusu değildir: “Bugün öğleye kadar yapacağınız işlerde kararsızsınız...” (22 Kasım 1957, Kova). Diğer bir örnek ise daha çok “haz” ile ilgilidir: “... Öğleden evvel sevdiğiniz bir insanla beraber olacaksınız” (26 Aralık 1957, Terazi). Bunun yanında “öğleden sonra” da tamamen haz ilkesine terk edilmemiştir. Adorno bu durumun bir çeşitlendirme olduğunu belirtse de *Vatan* gazetesinde yer alan köşelerde bunun aksini gösteren pek çok örnek vardır:

- ... Öğleden sonra bazı mühim işlerle uğraşacaksınız (22 Kasım 1957, Kova).
- ... Öğleden sonranız iyi geçmeyecek (3 Aralık 1957, Oğlak).
- Akşam can sıkıcı bir hâdise olacak... (6 Aralık 1957, Terazi).
- ... Öğleden sonra uzun zamandır ihmal ettiğiniz bir iş geri tepecek. Yoruluyorsunuz (12 Aralık 1957, Boğa).
- ... Öğleden sonra gözyaşı dökmeniz muhtemel... (18 Aralık 1957, Oğlak).
- Bir şans beliriyor. İş sahanız genişleyecek. Öğleden sonra çok memnuniyet verici bir çalışma içinde bulunacaksınız (20 Aralık 1957, Yay).
- ... Öğleden sonranız yorucu geçecek... (21 Aralık 1957, Yengeç).

- ... Öğleden sonra epeyce terleyeceksiniz... (22 Aralık 1957, Yengeç).
- ... Öğleden sonrayı çalışarak geçirin... (27 Aralık 1957, Boğa).
- ... Öğleden sonra epeyce yorulacaksınız (30 Aralık 1957, Kova).

Sonuç olarak Adorno'nun ABD özelinde incelediği öğleden önce-öğleden sonra vurgusunun ve buna ilişkin görüşlerinin evrensel olduğu söylenemez. Adorno'nun zamanın öğleden önceye ve öğleden sonraya ayrılarak çelişkilere sahte bir biçimde çözüm bulunduğuna ilişkin tezinin *Vatan* gazetesindeki yankısı çok sınırlı olmuştur. Öğleden önce ve öğleden sonra yapıları kullanılsa dahi bunlar katı biçimde sırasıyla hazzı veya çalışmaya ayrılmamıştır. Belki bu durum, Türkiye'nin 1950'lerde tam anlamıyla sanayileşmemesiyle ve hizmet sektörünün sınırlı olmasıyla açıklanabilir. Buna göre Amerikanvari bir "iş hayatı"nın oluşmaması nedeniyle zaman katı biçimde konumlandırılmamış olabilir. Aynı zamanda *A.M.* (öğleden önce) ve *P.M.* (öğleden sonra) yapısının kültürel anlamda Türkiye'de çok geçerli olmayışından da kaynaklanabilir.

Bu çalışmada incelenen köşeler ile Adorno'nunki arasındaki bir başka çelişki, onun astroloji köşelerinin ayaklarının çoğu zaman yere bastığı ve gerçeklikten kopmadığı vurgusunda yatar (Adorno, 2002: 68). Ancak incelenen materyalde bunun ciddi bir biçimde ihlal edildiği görülmüştür. Psikanaliz ile bilimsel incelemeye tabi olmaya başlayan rüya, kehanetlerle ilişkilendirilen eski anlamıyla kullanılmaktadır: "Batıl itikatlara inancınız fazla. Gördüğünüz rüyanız size bir haber müjdeleyecek" (6 Kasım 1957, Koç). Rüya konusunda sınırları zorlayan irrasyonalizme işaret eden bir tavsiye, görülen rüyanın gerçek yaşamda gerçekleşeceğine ilişkindir: "Bu gece rüyanızda göreceğiniz bir hadise yarın hakikat olacak" (28 Kasım 1957, Yay). Bunun yanında incelenen köşelerde geniş kitlelerin belirli bir inanç beslediği "sayı uğursuzluğu" konusuna da yer verilir. 13 sayısının uğursuzluğuna ilişkin

irrasyonel inançla ilişkili bir tavsiye vardır: “13 rakamının uğursuzluğuna inanıyorsunuz. Fakat gelecek ayın 13’ünde çok sevineceğiniz bir haber alacaksınız” (18 Kasım 1957, Terazi). Aynı şekilde 7 sayısına ilişkin de bir uyarı yapılır: “Size bazı rakamlar uğursuz geliyor. Mesela 7 rakamında çekinin” (27 Kasım 1957, Terazi). Bu durum, belirli bir fobiye işaret etmekle birlikte sayı takıntısıyla ilişkili olarak kompulsif kalıbın teşvik edildiğini de gösterir. İrrasyonel olanın açık seçik vurgulandığı tüm bu yorumlar, Türkiye’nin geç modernleşmeye başlaması nedeniyle 1950’li yıllarda batıl itikatların toplumda hâlen insanlar için belirli dayanaklarının olmasıyla ilişkili olabilir. Bir başka vurgulanması gereken durum, oldukça irrasyonel ancak “seküler” bir görünüm çizen astroloji köşelerinin, dinî nedenlere dayanarak yapılan “kurban kesme” eylemini, “yıldızlar”ın emriyle gerçekleştirilmesini istemesidir: “Yıldızınız bir adağınız olduğunu bildiriyor, bunu derhal yerine getirmelisiniz” (27 Kasım 1957, Balık). Bu, Adorno’nun analizinde karşılaşılmaması mümkün olmayan bir duruma işaret eder. Adorno astrolojinin dine benzemediğini ve herhangi bir Tanrı’ya sahip olmadığını vurgular ki durum gerçekten de böyledir (Adorno, 2002: 57). Ancak incelenen köşelerde bunun ciddi biçimde ihlal edildiği ve yıldızların bir nevi Tanrı kabul edildiği görülmektedir. Bu durum Türkiye’de dinî inançlar nedeniyle her yıl yapılan kurban kesme eylemiyle ilişkilendirilebilir. Bu durum, gazetelerde yer alan astroloji köşelerinin mevcut politik sistemle ve spesifik kültürel yapılarla tam anlamıyla ilişkilendirilemeyeceği tezine aykırı düşmektedir. Köşelerde genel anlamda belirli benzer bir yapı izlense de çelişen durumlar her zaman kendisini göstermektedir.

Adorno’nun vurguladığının aksine incelenen köşelerde arkadaşların veya dostların da tehdit potansiyelleri mevcuttur. Onlarla belirli nedenler dolayısıyla tartışılabilir: “... arkadaşlarınızın biriyle münakaşa edeceksiniz” (3 Ekim 1957, Başak), “Çok sevdiğiniz birisi

ile münakaşa etmek ihtimali var...” (5 Kasım 1957, Aslan). Okur, sevdikleri tarafından eleştiri oklarının hedefi de olabilir: “... Sevdiğiniz kimselerden birinin tenkidine uğrayacaksınız...” (22 Aralık 1957, İkizler). Onlara kayıtsız şartsız bir güven de duyulmamalıdır: “Bugün tahminlerinizden fazlaca işle karşılaşacaksınız. Arkadaşlarınıza güvenmeyin, yarıda kalabilir” (20 Kasım 1957, Yay). Bunların sonucunda dostlarla ayrılıklar yaşanması muhtemeldir: “Sevdiğiniz ve saydığınız bir dostunuzla aranız açılması muhtemel...” (11 Ekim 1957, Koç). Yine Adorno’nun vurguladığının aksine, eskiye ait olan kişiler de (arkadaşlar, ahabplar, sevgililer) her zaman olumsuz yönleriyle tasvir edilmemiştir. Onlarla yeniden karşılaşıldığında iyi ilişkiler tekrar gelişecektir: “Eski bir sevgilinizle karşılaşacaksınız. Mesut neticelerle bağlanmanız lazım” (29 Kasım 1957, Aslan), “Uzun zamandır görmediğiniz birisi ile karşılaşacak ve çok sevineceksiniz” (1 Ekim 1957, İkizler). Hatta öyle ki eski arkadaşla olan buluşma, okura çok büyük kazançlar sağlayacaktır: “Büyük bir sevinç. Bugün bir başlangıç olabilir. Eski bir ahabbinizle görüşeceksiniz. Hayatınız yol değiştirmek üzere” (21 Aralık 1957, Balık). Onların muhabbeti okura keyif verecektir: “Çok hoşlandığınız bir sohbet olacak. Bir eski dost evinize geliyor” (18 Aralık 1957, Balık). Bu anlamda eski dostlar geçmişin karanlığına gömülmemeli; aksine onlarla iletişimin kesilmemesi gerekir: “... Eski dostlarınızı ihmal etmekte devam etmeyin. Sonra üzüleceksiniz...” (27 Aralık 1957, Koç). Adorno’nun görüşünün aksine incelenen astroloji köşelerinde geçmiş her zaman kötü bir şey olarak görülmemiştir: “Geçmiş bir kırgınlık bugün anlayışla ve dostlukla nihayetleniyor. Bir dost veya hep takdir edeceğiniz bir arkadaş kazanabilirsiniz” (19 Aralık 1957, Koç).

SONUÇ

Bu çalışmanın temel amacı, modern toplumda kültür endüstrisi ve otoritaryen irrasyonelizm bağlamlarında ele alınan astrolojinin ve spesifik olarak gazetelerdeki astroloji köşelerinin bu materyali okuyan bireyleri belirli güç ve iktidar odaklarına nasıl bağımlı kıldığını göstermektir. Temel olarak vurgulanan astrolojinin de dâhil olduğu çeşitli spiritüel akımların pekâlâ ideoloji bağlamında değerlendirilebileceğidir. Bu dayanak noktasından yola çıkarak çalışma boyunca astrolojinin ideolojik bağlamına vurgu yapan kuramsal çerçeve ortaya konmuş ve yapılan analiz ile bireylerin toplumsal ve psikolojik bağımlılıklarının sömürüldüğünü ve zayıflıklarının güçlendirildiğini gösteren bir yapı saptanmıştır.

Bu tez çalışmasının ilk bölümünde Adorno'nun kültür endüstrisi ve otoritaryen irrasyonelizm bağlamlarında ele aldığı astrolojiye dair zengin kuramsal çerçevesi ortaya konmuştur. Aynı zamanda Lacancı Sloven okuldan yararlanarak astroloji, postmodern ideolojiyle ilişkili olarak irdelenmiştir. Bunlar, 1957 tarihli *Vatan* gazetesinin astroloji köşelerinin üç aylık bölümünün tematik analizle ve kısmen içerik analiziyle incelendiği ikinci bölüme yol göstermiştir.

Türkiye basını bağlamında incelenen *Vatan* gazetesi astroloji köşelerinin tarihi (1957), Adorno'nun incelediği gazetenin yayınlanma tarihine (1952-1953) yakındır. Astroloji köşelerinin Türkiye basınında günümüze yakın dönemde Adorno perspektifiyle incelendiği bir çalışma (Rigel & Dursun, 2015) olsa da Türkiye'deki astroloji köşelerinin yeni yeni ortaya çıkarak yaygınlaştığı 1950'li yıllara yönelik bir çalışma yoktur. Bu dönemde ABD ile yakınlaşan ve kapitalist sistemle bütünleşen Türkiye'de eğlence sektörü gelişmiş, gazetelerinde magazinleşme ve popülerleşme hızla artmaya başlamıştır. Bu durum Türkiye'de astroloji köşelerini de yaratmıştır.

Vatan gazetesine yönelik yapılan analiz sonucunda, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşadığı ekonomik, siyasi ve kültürel dönüşümün 1950'lerde astroloji köşelerinin yaygınlaşması ile ilişkili olduğu ve bu dönemde astroloji köşelerinin modernleşen; ekonomik, siyasi açılardan yüzünü Batı'ya dönen Türkiye'de kapitalist sistemin devamlılığını ve yeniden üretilebilirliğini sağlamaya çalışan muhafazakâr hegemonik aygıtlardan olduğu saptanmıştır. Bu; gündelik yaşamın kutsanmasıyla, aileye dair genel kabullerin onaylanmasıyla, çalışma hayatının temel ilkelerinin kabulüyle, üretim ve tüketim dinamiklerinin tartışmasız biçimde uygun bulunmasıyla olmuştur. Adorno'nun astroloji köşelerinin kültür endüstrisi aracı olarak genel anlamda statükoyu ve toplumda konformizmi teşvik ettiğine dayanan tezinin bu çalışmada incelenen *Vatan* gazetesinde de ses bulduğu vurgulanabilir.

Adorno'nun kültür endüstrisinin belirli benzer ürünleriyle tamamen sistemi olumlayan ve bireyleri boyunduruk altına almaya çalışan bir yapı olduğuna dair tezi tamamen geçerli değildir. Çünkü kültür endüstrisi içerisinde kendi kendini olumsuzlayan, bir nevi kendi altını oyan, sistemi yadsıyan örnekler kolaylıkla saptanabilir. Bu, Hollywood'un belirli filmlerinde dahi bulgulanabilir. Ancak astroloji köşelerinin kültür endüstrisinin en “vasat” ve içinde bireyler için hiçbir potansiyel taşımayan bir ürünü olduğu vurgulanabilir. Bunlar gerçek bir eğlenceye, neşeye ve hazza tekabül etmeyen yoz ve kof bir magazinleşmeyi göstermektedir.

Adorno, psikanalize ve Freud'a kültür endüstrisi hakkında yazarken başvurmuştur. Ancak bunun dozu en fazla astroloji makalesinde olmuştur. Bu oldukça mantıklıdır çünkü gerçekten de astroloji köşeleri adeta banal ve sahte psikoloji merkezleri olarak işlemektedir. *Vatan* gazetesi örneğinde de görülmektedir ki belirli kompulsif mekanizmalar sosyolojik ve

psikolojik anlamda kullanılarak bireyin rutine bağıllığı teşvik edilmekte ve böylece bireyin toplumsal organizmaya bir işlev sağlaması amaçlanmaktadır. Kompulsif iki fazlı yapı da incelenen materyalde saptanmıştır. Birey tehdit edilirken aynı zamanda onda belirli bir güven de temin edilmektedir. Onun itaatkâr ve bağımlı bir tasavvuru yapılmasının yanında kendinde “eyleme kudreti”ni bulabilmesi için sahte dayanıklılık ve bireysellik formları teşvik edilmektedir.

Bu çalışmada Adorno’nun astroloji köşeleri hakkındaki görüşleriyle tamamen çelişen veya farklılaşan yönler de mevcuttur. *Vatan* gazetesinde incelenen köşelerde ikili yapıların (tehdit, bağımlılık ve saldırgan dayanıklılık) astrolojinin “orta yolcu makul” yapısının dışında çok daha sert biçimde kullanıldığı saptanmıştır. Bu bağlamda “düşman” kategorisinin ve ona işaret edenlerin de görünürlüğü görece fazla olmuştur. Her ne kadar yapılan içerik analiziyle “üst”ün kullanımının azlığının ve “dost-arkadaş” kategorilerinin kullanımının sıklığının köşelerin “makul”lüğünü önceleyen dolaylı işleyen bir ideolojiye işaret ettiği düşünülmüş olsa da yapılan tematik nitel analiz ile köşelerdeki disipline edici tonun da göz ardı edilemeyecek kadar güçlü olduğu görülmektedir. Köşelerde yapılan tehditlerde finansal olanların fazlasıyla öne çıktığı da görülmektedir. Aynı zamanda köşelerin bireyi tüketime yönlendirirken kendini gizleme gereği dahi duymayarak doğrudan başvurduğu “alışveriş yap” vurgusu da göze çarpmaktadır. Bunların yanında köşelerde yer alan “misafir”, “kurban kesme” gibi vurguların Türkiye kültürüyle ilişkili olabileceği de açıktır. Adorno’nun kendisi belki bunları belirli bir “mozaik tekniği” (2002: 99) çerçevesinde tolere edebilir ancak tikel olana, ayrıntılara oldukça önem veren bir düşünürün farklılıkları göz ardı etmemesi gerekir. Sonuç olarak astroloji köşelerinin genel anlamda kapitalist ataerkil sistemi gözeten ve sürdürülmesini sağlayan araçlar olduğu kabul edilse de gazetelerdeki bu köşelerin

yayınlandığı ülkenin siyasi, kültürel, toplumsal bağlamından tamamen kopuk olarak kavramak yanlış olacaktır. 1957 yılında incelenen *Vatan* gazetesindeki tehdit dozunun fazlalığı, ilgili dönemin hükümetinin baskıcı oluşuyla; finansal tehditler ve tüketim propagandası, olgunlaşmamış kapitalist sistemin yarattığı ekonomik problemlerle ve sınırlı da olsa kültürel göndermeler, Türkiye'nin kültürel yapısıyla belirli ölçülerde ilişkilendirilebilir. Ancak bu farklılıklar yalnızca otoritaryen tonun *Vatan* gazetesinde biraz daha fazla olduğunu gösterebilir. Bu, Adorno'nun astroloji köşelerinin “makul ve yatıştırıcı” görünümde bir ideolojiye dayandığı tezini geçersiz kılmaz. Aksine *Vatan* gazetesinde de olumlayıcı ideoloji ağır basmaktadır.

Adorno'nun Freudyenizmine pek çok eleştiri yöneltilmiştir.³⁹ Onun psikanalizden yararlanarak astrolojiye dair ortaya attığı tezler (kompulsif davranışların teşvik edilmesi, narsistik savunmaların güçlendirilmesi, iki fazlı yapı vb.) oldukça geçerlidir. Ancak bu tez çalışmasının sonucunda Adorno'nun astroloji ile ilişkili psikanalitik yaklaşımına belirli eleştiriler de yöneltilecektir. İlk olarak Adorno'nun faşist ajitatörlerin takipçileriyle olduğu gibi astroloji okurlarının da yıldızlarla arasında libidinal bir bağın olduğunu vurgulamasından bahsedilebilir. Buna göre “güçlü” babayla tehdit korkusu olmadan gizli ve pasif bir cinsel ilişki yaşanır (Adorno, 2002: 58, 59). Freud'un kitleler ve liderler arasında libidinal bağ olduğuna dayanan kuramını “canlı” olmayan yıldızlara uygulamak iddialı görülebilir. Bilinçaltında da olsa okurların astroloji köşelerini okurken böyle bir motivasyonu bulacakları düşünülmemektedir. İkinci olarak Adorno, astroloji köşelerinin okurlarının kadın olduğunu veriliymiş gibi kabul eder ve köşelerin okurlarına başarılı beyaz yaka erkek gibi davranmasının bir nedenini de kadınlardaki “penis kıskançlığı” ile açıklar (Adorno, 2002:

³⁹Bkz. Crook, 2002: 28-30.

82, 83). Köşelerde okura gerçekten de Adorno'nun benzetmesiyle “müdür yardımcısı” (2002: 85) erkek gibi davranılır. Ancak köşeleri okuyanların cinsiyetine dair bir veriye dayanmadan kadın olduklarını vurgulamak ve penis kıskançlığı gibi oldukça tartışmalı bir kavrama başvurup genelleştirmek doğru bir yaklaşım sayılmaz. Üçüncü olarak Adorno'nun astrolojinin bilimle iyi geçiniyor oluşunu, okültist ve sahte bir yapılanma olması nedeniyle belirli bir güven arayışına yönelmesi olarak açıklayışının psikanalitik temelinden bahsedilebilir. Adorno'ya göre bu güvenlik hissi, cinsel arzulardan vazgeçilmesiyle gelir ve oedipus çatışmasıyla ilişkili olarak *iğdiş edilme korkusuna* (Almanca: *Kastrationsangst*, İngilizce: *castration anxiety*)⁴⁰ dayanır. Aynı zamanda köşelerdeki tehdidi de bu korku ile ilişkilendirir (Adorno, 2002: 127, 128). Köşe okurunun “üstler”e işaret eden “arkadaşlar”ından hem korkup hem onu sevmesi gerekliliği de oedipus çatışmasına işaret eden bir aşk ilişkisidir (2002: 140, 141). Adorno'nun geniş kapsamlı toplumsal fenomenlerin kilit noktalarını aydınlatmaya çalışırken oedipus çatışmasından ve iğdiş edilme korkusundan yararlanmasa her zaman çok da iyi bir kavrayış olmamaktadır (Ancak Adorno temel olarak sosyolojik tezlerini ortaya koyar ve psikanalizi ise bunları daha çok desteklemek için kullanır). Kültür endüstrisinin temeline iğdiş edilme korkusunu koyan Adorno ve Horkheimer (2020: 74), örneğin popüler müziği “radyodaki ağlak şarkıcıların hadımlarını andıran sesi” olarak nitelerler⁴¹ (Adorno & Horkheimer, 2020: 90). Absürt bir duruma işaret

⁴⁰İğdiş kompleksi, Freudyen psikanalizde oedipus çatışmasıyla yakından ilişkilidir. Buna göre erkek çocuk annesini arzular ve babasına düşmanca duygular besler. Böylece çocuk babasıyla rekabete girer. Bu da çocukta babası tarafından iğdiş edileceği korkusuna yol açar (Rudden, 2018: 51).

⁴¹Bu noktada Freudyenizmle de ilişkili olarak erkek egemen bakış açısından bahsedilebilir. Schlipphacke, Adorno'nun Freudyenizminin cinsiyetçi bakış açısını içerebildiğini vurgular. Örneğin Adorno iğdiş edilmeyi geç kapitalist modern toplumdaki bireyin gerçek bir öznelilik elde edemeyişiyi ve vadedilen doyumdan mahrum bırakılışıyla bağdaştırır. Schlipphacke, Adorno'nun Freudyen terminolojiden yararlanarak yaptığı eleştiriyi, klişeleşmiş toplumsal cinsiyet söylemleriyle ilişkili olduğunu vurgular. Freud için kadın cinselliği; pasif, narsisist ve mazoşisttir. Adorno'da da otonomi kaybı, otoriteye bağlılık, totalitenin avucundaki yitirilmiş

eden bu vurgular, Adorno'nun okurlarını düşündürmeye yönelik provokatif, kendine has tarzıyla ilgili olabilir: "Psikanalizde sadece abartılar doğrudur" (Adorno, 2017: 53).

Adorno için tarihsel olarak tekrarlayan toplumsal bir fenomen olan otoritaryen irrasyonelizm, son dönemlerde geç kapitalist modern toplumun yarattığı krize karşı güçsüzleşen bireyin "güvenlik arayışına" bağlı gelişmiştir (2002: 165, 166). Böylece ırkçılık, faşizm, Antisemitizm ve modern astroloji gibi okültist eğilimler yükselmiştir. Adorno'nun öne sürdüğü gibi bu yapılar oldukça paranoyak bireyler yaratır (2002: 165). Adorno'nun bireylerin "eğitimin vasatlaşması" ile birlikte (Adorno & Horkheimer, 2020: 98, 99) "gayriciddiyet" (Adorno, 2002: 49) içerisinde hap bilgi sunan "ezoterik" astrolojiye yöneldiğine ilişkin görüşü de mantıklıdır. Pek çok düşünürün vurguladığı gibi modern toplum; zorlu idealler peşinde koşmanın bırakıldığı, banal bir varoluş içerisinde mutlu olunmaya çalışıldığı, konformizmin egemenliğinde risklerin alınmadığı, duygu ve düşüncelerin "aşırılıklarının" sınırlandırıldığı, anlam arayışlarının donuklaştığı bir yapıdır. Böyle bir toplumda sahte anlamlar, bireysellikler ve otantik deneyimler sunan irrasyonel yapılara başvurulması beklenebilir. Ancak astrolojinin otoritaryen irrasyonelizm ile ilişkilendirilen faşizm veya Antisemitizm gibi yapılarla benzer bazı psikodinamiklere sahip olduğu (Crook, 2002: 13) kabul edilebilse de bu yapıların birbirleriyle benzeştirilmesi çok da mümkün değildir. İkinci olarak Adorno'nun astrolojinin yarı bilgeliği teşvik eden, tarikatvari sahte yapısının liberal ideolojinin totalitaryenizme evrilebileceğinin bir göstergesi olduğuna ilişkin tezine de katılınmamaktadır (Adorno, 2002: 164). Çünkü astroloji her ne kadar sınırlı tehditleriyle içerisinde belirli bir olumsuzluğu taşısa da çok daha kapsayıcı biçimde çağdaş

özellik, iğdiş olmak ile eşleştirilir. Eleştirel öznenin karşısındaki özne konumuna atfedilen negatif özellikler, cinsiyet ikililiğine dayanan ideolojinin bakış açısıyla tasvir edilir (Schlipphacke, 2001: 300, 301, 309).

kültüre egemen olan olumlayıcı “postmodern” bir ideolojiyi yansıtır. Yani bu durum, bir totalitaryenizm tehlikesinden ziyade liberal toplumla entegre pozitif görünümlü bir ideolojinin parçası olarak okunmalıdır.

Son olarak Adorno’nun astrolojiyi totaliter yapılarla benzeştirdiği noktalar gösterilecek ve bunu neden yaptığı sorgulanacaktır. Crook, otoritaryen irrasyonalizmin aydınlanmış modernitenin bir parçası olduğunu ve modernitenin psikodinamikleriyle benzeştiğini, yarattığı bağımlılık açısından ise kültür endüstrisi (astroloji) ile ilişkili olduğunu vurgular (Crook, 2002: 3). Kültür endüstrisi ve otoritaryen irrasyonalizm yaratılan konformizm ve bağımlılık, yarı bilgiliyi ve gayriciddiyeti teşviki, sahte rasyonelitesi ve kullanılan belirli teknikler açısından benzeşebilecek olsa da astrolojiyi; faşist propaganda⁴², Antisemitizm gibi yapılarla birlikte ele almak çağdaş kültürün özgün yanlarını gözden kaçırmaya neden olabilir. Adorno zaman zaman bu bağı kurmaya özellikle yönelmekte ve iddialı görüşler sunabilmektedir; bunlar şöyle sıralanabilir: Astroloji dergilerindeki kıyamete ilişkin bir vurgunun faşist ajitator Martin’de ses bulabileceğini ve yıkıcı dürtüleri alevlendirebileceğine iddia eder (Adorno, 2002: 62). Astroloji köşeleri incelemesinde bulguladığı (düşman) eski ve (dost) yeni arkadaş ayrımına dayanan ideolojik yapısının Antisemitistlerin “iyi” ve “kötü” Yahudi ayrımını çağrıştırdığını vurgular (Adorno, 2002: 146, 171). Astroloji köşelerinde saptadığı “arkadaşlar” karakterini, babanın otoritesinin gerilemesiyle totaliter düzenlerde özdeşleşilen kolektif otoritelere (“Asi ergen büyük kardeş” Hitler (Erikson, 1942: 480) veya Orwell’in “büyük biraderi” gibi) benzetir (Adorno, 2002:

⁴²Adorno, *The Psychological Technique of Martin Luther Thomas’ Radio Addresses* adlı eserinde faşist propagandanın yöntemlerini tartışır. Dört grupta topladığı basmakalıpları için sırasıyla bkz. Adorno, 2000b: Bölüm I, Bölüm II, Bölüm III, Bölüm IV. Adorno bu tekniklerin kültür endüstrisinde de yankılandığını vurgular (Crook, 2002: 14, 15).

142, 143). “Otoritaryen Kişilik” çalışmasında faşist ölçekte yüksek puan alanları astroloji okurlarının zihin yapılarıyla ilişkilendirir (Adorno, 2002: 163). Astroloji köşelerinde zaman zaman vurgulanan “sahne arkası etkinlikleri” paranoyanın güçlenmesiyle toplumda belirli kesimlerin (“arkadan işler çeviren Yahudiler” stereotipi gibi) suçlanması durumuyla ilişkilendirir (Adorno, 2002: 119). Astroloji köşelerinde “davetleri kabul et” vurgusunda totalitaryen baskıyı sezer (Adorno, 2002: 104). Antisemitizmle ilgili geliştirilen kitle psikozi teorisinin astroloji köşeleriyle de ilgili olabileceğini vurgular (Adorno, 2002: 68, 69). Tüm bunlar Adorno’nun kültür endüstrisi ve faşizm arasındaki bağı kurmaya özellikle yöneldiğini gösterir. Bilinmektedir ki bir fenomene fazla odaklanıldığında illaki yola çıkılan hipotezi doğrulayan belirli örnekler bulunacaktır. Irkçılık ve faşizmle gerçekten de ilişkilendirilebilecek somut bir örnek Adorno’nun incelediği köşelerde saptadığı “aile geçmişi” (2002: 122) vurgusudur. Ancak *Vatan* gazetesinde saptanmayan bu vurgunun tüm köşeleri kapsadığı savunulamaz. Adorno’nun 1952-1953 yıllarında astrolojiye ilişkin makalesi Holokostun ve İkinci Dünya Savaşı’nın vahşeti gölgesinde yazılmıştır. Adorno’nun karamsarlığına ilişkin basit, indirgeyici biyografik görüşü benimsemeden bu dönemlerin onda belirli bir duyarlılığa yol açtığı söylenebilir.

Adorno’nun astroloji köşesi analizinin bu tez çalışmasında incelenen materyal ile benzer bir dile, psikolojik manipülasyon tekniklerine, okur ve okur ilişkileri temsiline başvurduğu saptanmıştır. Ancak ikisinin birbirleriyle tam anlamıyla özdeş bir biçimde değerlendirilemeyeceği, belirli farklılıkları içerdiği görülmüştür. Güç ve iktidar ilişkileri bağlamında *Vatan* gazetesinde, otoritaryen disipline edici tonun Adorno’nun analizine göre daha fazla olduğu saptanmıştır. Bu anlamda her astroloji köşesi özdeş olmayıp, yayınlandığı ülkenin sosyolojik, politik, kültürel gerçekliğiyle ilişkili olarak değişkenlik gösterebileceği

düşünülmektedir. Varılan başka bir sonuç ise astroloji fenomeninin totalitaryenizmle ilişkili otoritaryen irrasyonelizm bağlamında ele alınmayıp tahakküm stratejilerinin karmaşıklaştığı liberal toplumla ilişkili çağdaş olumlayıcı ideolojinin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerekliliğidir. Yani astrolojinin, faşizm gibi otoritaryen irrasyonelizmle ilişkili olarak modern toplumun tehditkâr yönüne karşı bir kaçış olarak kavranmaması gerekir. Astroloji gibi kurumsallaşmış okültist inanışlar ve pratikler; Büyük Öteki'nin etkililiğinin zayıfladığı, otoritenin azaldığı, kimlik krizinin belirip anlam yoksunluğunun güçlendiği postmodern liberal toplumla bütünleşik ideolojiyle ilişkilendirilmelidir. Adorno, 21. yüzyılda yaşamın pek çok alanında egemen olan olumlayıcı ideolojinin aslında ilk örneklerini saptamıştır. Ancak kültür endüstrisinin ve otoritaryen irrasyonelizmin propagandasına karşı belirli bir mücadele öneremeyişi nedeniyle de pasif olmakla eleştirilmiştir. Ancak en iyi mücadele, sahte biçimde aktifliği ve kendiliğindenliği yücelten olumlayıcı “katılımcı kültüre” basitçe katılmamak olabilir: “Bazen hiçbir şey yapmamak yapılacak en şiddetli şeydir” (Žižek, 2008: 217).

KAYNAKÇA

Adler, A., (2013), **The Science of Living**, London, New York, Routledge.

Adorno, T., (2000a), **Introduction to Sociology**, G ddde, C., Jephcott, E. (Trans.), Stanford, California, Stanford University Press.

Adorno, T., (2000b), **The Psychological Technique of Martin Luther Thomas' Radio Addresses**, Stanford, California, Stanford University Press.

Adorno, T., (2013), **Aesthetic Theory**, Adorno, G., Tiedemann R., Hullot-Kentor, R. (Ed.), Hullot-Kentor, R. (Trans.), London, New York, Bloomsbury Academic, <https://books.google.com.tr/books?id=wUxMAQAAQBAJ&h>, 29 Kasım 2021'de erişildi.

Adorno, T., (2017), **Minima Moralia**, Koçak, O., Doğukan, A. (Çev.), İstanbul, Metis Yayınları.

Adorno, T., 2002, "The Stars Down to Earth: The Los Angeles Times Astrology Column", **The Stars Down to Earth and Other Essays on the Irrational in Culture**, Crook, S. (Ed.), London, New York, Routledge, s. 46-171.

Adorno, T., 2005a, "Marginalia to Theory and Praxis", **Critical Models: Interventions and Catchwords**, Pickford, H. W., Goehr, L. (Trans.), New York, Columbia University Press, s. 259-279.

Adorno, T., 2005b, "Notes on Philosophical Thinking", **Critical Models: Interventions and Catchwords**, Pickford, H. W., Goehr, L. (Trans.), New York, Columbia University Press, s. 127-134.

Adorno, T., 2005c, “Opinion Delusion Society”, **Critical Models: Interventions and Catchwords**, Pickford, H. W., Goehr, L. (Trans.), New York, Columbia University Press, s. 105-123.

Adorno, T., 2005d, “Scientific Experiences of a European Scholar in America”, **Critical Models: Interventions and Catchwords**, Pickford, H. W., Goehr, L. (Trans.), New York, Columbia University Press, s. 215-242.

Adorno, T., 2005e, “Culture and Administration”, **The Culture Industry: Selected Essays on Mass Culture**, Bernstein, J. M. (Ed.), London, New York, Routledge, Monoskop, s. 107-131, <https://monoskop.org/File:Adorno-Culture-Industry.pdf>, 26 Aralık 2021’de erişildi.

Adorno, T., Goldmann, L. 1977, “Goldmann and Adorno: To Describe, Understand and Explain”, **Cultural Creation in Modern Society**, Grahl, B. (Trans.), Oxford, Basil Blackwell & Mott Limited, Monoskop, https://monoskop.org/images/6/6e/Goldmann_Lucien_Cultural_Creation_in_Modern_Society.pdf, 2 Ocak 2022’de erişildi.

Adorno, T., Horkheimer M., (2010), **Aydınlanmanın Diyalektiği**, Ülner, N., Karadoğan, E. Ö. (Çev.), İstanbul, Kabalcı Yayınevi.

Adorno, T., Horkheimer M., 2020, “Kültür Endüstrisi: Kitlelerin Aldatılışı Olarak Aydınlanma”, **Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi**, Ülner, N., Tüzel, M., Gen, E. (Çev.), İstanbul, iletişim Yayınları, s. 45-108.

Alemdar, K., (2001), **İletişim ve Tarih**, Ankara, Ümit Yayıncılık.

Bencivenga, E., 1987, “Economy of Expression and Aesthetic Pleasure”, **Philosophy and Phenomenological Research**, C. 47, S. 4, s. 615-630, JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/2107231> , 6 Aralık 2020’de erişildi.

Bernstein, J. M., 2020, “Sunuş”, **Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi**, Ülner, N., Tüzel, M., Gen, E. (Çev.), İstanbul, iletişim Yayınları, s. 7-43.

Birkan, T., 2019, “Sözlük”, **İdeolojinin Yüce Nesnesi**, Birkan, T. (Çev.), İstanbul, Metis Yayınları.

Boratav, K., (2005), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**, Ankara, İmge Kitabevi.

Bourdieu, P., 2002, “The Forms of Capital”, **Readings in Economic Sociology**, Biggart, N. W. (Ed.), Malden, Massachusetts, Blackwell Publishers Ltd.

Bowie, M., (2007), **Lacan**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.

Clarke, S., (2003), **Social Theory, Psychoanalysis and Racism**, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York, Palgrave Macmillan.

Connell, Matt, F., 2000, “Childhood Experience and the Image of Utopia: The Broken Promise of Adorno's Proustian Sublimations”, **Radical Philosophy**, S. 99, s. 19-30, Radical Philosophy, <https://www.radicalphilosophy.com/article/childhood-experience-and-the-image-of-utopia>, 29 Kasım 2020’de erişildi.

Crook, S., 2002, “Introduction: Adorno and Authoritarian Irrationalism”, **The Stars Down to Earth and Other Essays on the Irrational in Culture**, Crook, S. (Ed.), London, New York, Routledge, s. 1-46.

Daniel, S. H., 1978, “Descartes' Treatment of ‘lumen naturale’”, **Studia Leibnitiana**, C. 10, S. 1, s. 92-100, JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/40693840> , 12 Mayıs 2021’de erişildi.

Deustch, H., Krauss, R. M., 1986, “Psikoseksüel Gelişim Evreleri”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Onur, B. (Çev.), C. 19, S. 1, s. 225, 237, Dergipark, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/799172>, 18 Mart 2021’de erişildi.

Düztepe, T., (2005), “**Popüler Kültür Ürünü Olarak Gazetelerin Astroloji Köşelerinin Değerlendirilmesi**”, Yüksek lisans tezi, Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/28548/2598.pdf?sequence=1>, 18 Eylül 2021’de erişildi.

Erikson, E. H., 1942, “Hitler's Imagery and German Youth”, **Psychiatry Interpersonal and Biological Processes**, C. 5, S. 4, s. 475-493, Taylor & Francis Online, <https://doi.org/10.1080/00332747.1942.11022413>, 23 Şubat 2021’de erişildi.

Eroğul, C., (1990), **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara, İmge Kitabevi.

Feldman, S., 2003, “Enforcing Social Conformity: A Theory of Authoritarianism”, **Political Psychology**, C. 24, S. 1, s. 41-74, JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/3792510>, 26 Şubat 2021’de erişildi.

Fenichel, O., (1946), **The Psychoanalytic Theory of Neurosis**, London, Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Ltd, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.61482>, 24 Mart 2021’de erişildi.

Freud, A., (2011), **Ben ve Savunma Mekanizmaları**, İstanbul, Metis Yayınları.

Freud, S., (1905), **Three Essays on the Theory of Sexuality**, <https://www.sigmundfreud.net/three-essays-on-the-theory-of-sexuality-pdf-ebook.jsp>, 5 Aralık 2020’de erişildi.

Freud, S., (1975), **Kitle Psikolojisi**, Şipal, K. (Çev.), İstanbul, Bozok Yayınları.

Freud, S., (1985), **The Complete Letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess, 1887–1904**, Masson, J. M. (Ed. and Trans.), The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London.

Freud, S., (1993), **Psikanalize Giriş: Genel Nevroz Öğretisi**, Koptagel-İlal, G. (Çev.), Ankara, Star Yaprak Yayınları.

Freud, S., (1996), **Espri Sanatı**, Alkan, E. (Çev.), İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Freud, S., (2011), **Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd**, Babaoğlu, A. (Çev.), İstanbul, Metis Yayınları.

Freud, S., (2014), **A General Introduction to Psychoanalysis**, S., G. (Trans.), The Floating Press Hall, ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/ankara/detail.action?docID=1630786>, 26 Şubat 2021’de erişildi.

Freud, S., 1940, “An Outline of Psychoanalysis”, **The International Journal of Psychoanalysis**, C. 21, s. 27-84, <https://icpla.edu/wp-content/uploads/2012/10/Freud-S.-An-Outline-of-Psychoanalysis-Int.-JPA.pdf>, 17 Mart 2021’de erişildi.

Freud, S., 1955, “Notes Upon a Case of Obsessional Neurosis”, **The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud Volume X (1909): Two Case**

Histories ('Little Hans' and the 'Rat Man'), translated from the German under the general editorship of James Strachey in collaboration with Anna Freud, assisted by Alix Strachey and Alan Tyson, London, The Hogarth Press and the Institute of Psycho-analysis, s. 153-318.

Freud, S., 1957, "On Narcissism: An Introduction", **The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud Volume XIV (1914-1916): On the History of the Psycho Analytic Movement, Papers on Metapsychology, and Other Works**, translated from the German under the general editorship of James Strachey in collaboration with Anna Freud, assisted by Alix Strachey and Alan Tyson, London, The Hogarth Press and the Institute of Psycho-analysis, s. 67-104.

Freud, S., 1959, "Obsessive Actions and Religious Practices", **The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud Volume IX (1906-1908): Jensen's Gradiva and Other Works**, translated from the German under the general editorship of James Strachey in collaboration with Anna Freud, assisted by Alix Strachey and Alan Tyson, London, The Hogarth Press and the Institute of Psycho-analysis, s. 115-127.

Freud, S., 1961, "Civilization and its Discontents", **The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud Volume XXI (1927-1931): The Future of an Illusion Civilization and its Discontents and Other Works**, translated from the German under the general editorship of James Strachey in collaboration with Anna Freud, assisted by Alix Strachey and Alan Tyson, London, The Hogarth Press and the Institute of Psycho-analysis, s. 64-145.

Freud, S., 2013a, "Creative Writers and Day-dreaming", **On Freud's Creative Writers and Day-Dreaming**, Ethel, S. Person, Et Al. (Ed.), London, Taylor & Francis Group, s. 1-15,

ProQuest

Ebook

Central,

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/ankara/detail.action?docID=1215866>, 5 Aralık 2020'de erişildi.

Freud, S., 2013b, "Inhibitions, Symptoms and Anxiety", **On Freud's "Inhibitions, Symptoms and Anxiety"**, Arbiser, S., Schneider, J. (Ed.), London, Taylor & Francis Group,

s. 9-101,

ProQuest

Ebook

Central,

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/ankara/detail.action?docID=1144775>, 14 Aralık 2020'de erişildi.

Goffman, E., (2020), **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu**, İstanbul, Metis Yayınları.

Gurbanov, Ü., (10 Temmuz 2017), "Derrida (2002) | Türkçe Altyazılı" [Video], Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=J5HOJISEXvA>, 5 Aralık 2021'de erişildi.

Hall, S. C., (1979), **A Primer of Freudian Psychology**, New York, New American Library, <https://archive.org/details/primeroffreudia000hall/page/n5/mode/2up>, 26 Mart 2021'de erişildi.

Han, B. C., (2015), **The Burnout Society**, Butler, E. (Trans.), Standford, California, Standford University Press,

Horkheimer, M., 1959, "Authoritarianism and the Family Today", **The Family: It's Function and Destiny**, Anshen, R. N. (Ed.), New York, Harper & Brothers, s. 381-398, <https://archive.org/details/familyitsfunctio0000ansh/page/n5/mode/2up>, 19 Nisan 2021'de erişildi.

Jay, M., (2020), **Splinters in Your Eye: Essays on the Frankfurt School**, London, New York, Verso, <https://books.google.com.tr/books?id=MOO3DwAAQBAJ&dq>, 14 Mart 2021'de erişildi.

Jepsen, P., 2012, "Philosophy of Education as Reflection on Political Forms", Kemp, P., Sørensen, A. (Ed.), **Politics in Education**, Berlin, LIT Verlag, <https://books.google.com.tr/books?id=SQBYIt3FbeEC>, 20 Şubat 2021'de erişildi.

Jung, C. G., (1923), **Psychological Types or The Psychology of Individuation**, New York, Pantheon Books, Baynes, H. G., M.B., B.C. Cantab (Trans.), New York, Harcourt, Brace & Company, Inc., https://archive.org/details/psychological_types, 28 Mart 2021'de erişildi.

Koçak, O., Doğukan, A., 2017, "Notlar", **Minima Moralia**, Koçak, O., Doğukan, A. (Çev.), İstanbul, Metis Yayınları.

Koloğlu, O., (2020), **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul, Pozitif Yayınevi.

Köktener, A., 2001, "Fikir Gazeteciliği ve İlk Türk Fikir Gazetesi: Tercüman-ı Ahval", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, S. 11, s. 203-217, Dergipark, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22878/244571>, 20 Aralık 2021'de erişildi.

Lacan, J., (1991), **The Seminar of Jacques Lacan: Book 1, Freud's Papers on Technique, 1953-1954**, Miller, J. A. (Ed.), Forrester, J. (Trans.), New York, London, W. W. Norton & Company.

Laurance, B., (1996), **"l'Analyse du Contenu"**, Paris, Puf.

Mannheim, K. (1960), **Man and Society in an Age of Reconstruction: Studies in Modern Social Structure**, Shils, E. (Trans.), London, Routledge & Kegan Paul Ltd, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.149707>, 11 Nisan 2021’de erişildi.

McBride, R., (1979), **Aspects of Seventeenth-Century French Drama and Thought**, London, Basingstoke, The Macmillan Press Ltd, <https://books.google.com.tr/books?id=vCCvCwAAQBAJ&hl>, 22 Nisan 2021’de erişildi.

McKenna, P. J., 1984, “Disorders with Overvalued Ideas”, **British Journal of Psychiatry**, C. 145, S. 6, s. 579-585, Cambridge Core, doi.org/10.1192/bjp.145.6.579, 5 Nisan 2021’de erişildi.

Noys, B., 2006, “Outsourcing Authority: On Lars Von Trier’s *The Boss of it All* (2006) and the Question of the Master”, Academia, https://www.academia.edu/292975/Outsourcing_Authority_On_Lars_Von_Trier_s_The_Boss_of_it_All, 27 Kasım 2021’de erişildi.

Overduin, N., 2020, “The Final Sentence of Section #151 in Adorno’s *Minima Moralia*.”, **Secularism and Nonreligion**, C. 9, S. 7, s. 1-8, <https://doi.org/10.5334/snr.134>, 14 Mayıs 2021’de erişildi.

Pınarbaşı, G., 2021a, “New Age İnanış ve Uygulamalarından olan Astrolojinin Facebook Sosyal Ağındaki Dolayımli Anahtar Kelimelerle İçerik Analizi (2018-2019)”, **İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, C. 2, S. 1, s. 67-89, Dergipark, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1498981>, 18 Eylül 2021’de erişildi.

Pınarbaşı, G., 2021b, “Mass media and astrology as a reflection of the culture industry”, **Psychology Research on Education and Social Sciences**, C. 2, S. 2, s. 83-93, Dergipark, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/press/issue/64419/908862>, 11 Aralık 2021’de erişildi.

Plass, U., (2007), **Language and History in Adorno's Notes to Literature**, Bernasconi, R. (Ed.), New York, London, Routledge, Academia, https://www.academia.edu/5112963/Language_and_History_in_Adornos_Notes_to_Literat_Lit, 16 Ocak 2021’de erişildi.

Riesman, D. (2001), **The Lonely Crowd, A Study of the Changing American Character**, New Haven, London, Yale Nota Bene Yale University Press.

Rigel, N., Dursun, O., 2015 “Kültür Endüstrisinin Sahte Rasyonalitesi: Yıldız Falları (Los Angeles Times'tan Hürriyet'e Yıldız Falları Analizi”, **Global Media Journal TR Edition**, C. 5, S. 19, s. 227-270, Researchgate, https://www.researchgate.net/publication/330144606_Kultur_Endustrisinin_Sahte_Rasyon_alitesi_Yildiz_Fallari_Los_Angeles_Times'tan_Hurriyet'e_Yildiz_Fallari_Analizi, 18 Eylül 2021’de erişildi.

Rudden, M., 2018, “The Castration Complex”, **Psychoanalytic Inquiry**, C. 38, S. 1, s. 51-58, Taylor & Francis Online, <https://doi.org/10.1080/07351690.2018.1395623>, 7 Aralık 2020’de erişildi.

Saussure, F. de, 1998, **Genel Dilbilim Dersleri**, Vardar, B. (Çev.), İstanbul, Multilingual.

Schlipphacke, M., H., 2001, “A Hidden Agenda: Gender in Selected Writings by Theodor Adorno and Max Horkheimer”, **Orbis Litterarum**, C. 56, S. 4, s. 294-313, Academia,

https://www.academia.edu/8476905/A_Hidden_Agenda_Gender_in_Selected_Writings_by_Theodor_Adorno_and_Max_Horkheimer, 2 Ocak 2022’de erişildi.

Simmel, E., 1946, “Chapter Three: Anti-Semitism and Mass Psychopathology”, **Anti-Semitism, A Social Disease**, Simmel, E. (Ed.), New York, International Universities Press, s. 33-79, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.165966>, 10 Mart 2021’de erişildi.

Songtao, L, 2013, “Art and Society in Light of Adorno's Non-Identity Philosophy”, **Frontiers of Philosophy in China**, C. 8, S. 2, s. 349-361, JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/23597405>, 9 Ocak 2021’de erişildi.

Takım, A. 2012, “Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 67, S. 2, s. 157-185, Dergipark, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/35831>, 7 Aralık 2021’de erişildi.

Topuz, H., (2018), **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Wilson, L., (2013), **Modernism and Magic: Experiments with Spiritualism, Theosophy and the Occult**, Edinburgh, Edinburgh University Press.

Wilson, R., (2007), **Theodor Adorno**, New York, Routledge, <https://books.google.com.tr/books?id=jxqYATplNnYC>, 10 Ocak 2021’de erişildi.

Winslade, J. L., 2000, “Techno-Kabbalah: The Performative Language of Magick and the Production of Occult Knowledge”, **The Drama Review**, C. 44, S. 2 (166), s. 84-100, MIT Press Direct, <https://doi.org/10.1162/10542040051058717>, 11 Mayıs 2021’de erişildi.

Witkin, W. R., (2003), **Adorno on Popular Culture**, London, Routledge.

Yapıcı, H., (2018), “**Gündelik hayatta popüler kültürel bir unsur olarak burçlar**”, Yüksek lisans tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, <http://acikerisim.konya.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12452/7201>, 19 Eylül 2021’de erişildi.

Yetkin, B., 2016, “Yıldızların Altında İktidar Savaşı: Hegemonyanın ve Kimliğin İnşası”, **Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, S. 25, s. 34-63, Dergipark, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akil/issue/30954/438522>, 18 Eylül 2021’de erişildi.

Yıldız, T., 2014, “Uygulamalı Halk Bilimi Bağlamında Günlük Burç Yorumları ve Kimlik Tasarımı”, **Millî Folklor**, S. 104, s. 128-137, <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=104&Sayfa=125>, 18 Eylül 2021’de erişildi.

Yoloğlu, A. C., Zorlu, F., 2020, “Türkiye’de Kırsallığın ve Kırsal Alanların Tanımlanması: Bir Yöntem Denemesi” **Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergisi**, C. 3, S. 2, s. 145-176, Dergipark, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/meusbd/issue/55362/715445>, 7 Aralık 2021’de erişildi.

Žižek, S., (2006), **The Parallax View**, Cambridge, Massachusetts, London, The MIT Press.

Žižek, S., (2008), **Violence: Six sideways reflections**, New York, Picador.

Žižek, S., (2012), **Gıdıklanan Özne: Politik Ontolojinin Yok Merkezi**, Can, Ş. (Çev.) Ankara, Epos Yayınları.

Žižek, S., (2017), **Kaybedilmiş Dâvaların Savunusu Adına**, Özdağ, C. (Çev.), Ankara, Epos Yayınları.

Žižek, S., (2021), **Lacan'ı Nasıl Okumalıyız?**, İstanbul, Runik Kitap.

Žižek, S., 1997, “The Big Other Doesn't Exist”, **European Journal of Psychoanalysis**, C. 5, <http://www.psychomedia.it/jep/number5/zizek.htm>, 28 Kasım 2021’de erişildi.

Žižek, S., 2001, “From Western Marxism to Western Buddhism: The Taoist Ethic and the Spirit of Global Capitalism”, **Cabinet Magazine**, C. 2, <https://www.cabinetmagazine.org/issues/2/zizek.php>, 28 Kasım 2021’de erişildi.

ÖZET

Tarihin en eski dönemlerinden beri astroloji gibi pek çok okültist eğilim toplumda varlık bulmuştur. Bu yapılar, Aydınlanma sonrasında da silinmemiş olup özellikle tekelci kapitalizme ve çağdaş kültüre eklemlenmiştir. Bu çalışmada astroloji fenomeni, Theodor W. Adorno'nun kültür endüstrisi ve otoritaryen irrasyonizm tezleri bağlamlarında irdelenmiştir. Geç kapitalist toplumda bireylerin boş zamanına hükmeden, endüstri üzerinde yükselen sahte bir kültür ile ilişkili olması nedeniyle kültür endüstrisi bağlamında değerlendirilmiştir. Modern toplumun tehditkâr ve opak yapısının yarattığı kaygıya karşı bireylerin güvenlik arayışı ile paranoyakça yöneldiği otoriter bir tahakküm formu olması nedeniyle de otoritaryen irrasyonizm bağlamında ele alınmıştır.

Çalışmada 1957 tarihli *Vatan* gazetesinin 1 Ekim ve 31 Aralık arasında yayınlanan astroloji köşelerinden oluşan üç aylık bölümü (91 gün) tematik analiz ve içerik analizi yöntemleri ile incelenmiştir. Yapılan analizde Adorno'nun psikolojik, sosyolojik kuramsal çerçevesinden yararlanılmıştır. Çalışma ile amaçlanan incelenen materyalde sınıf ve cinsiyet bağlamlarında güç ve iktidar ilişkilerinin dolaylı ve/veya dolaysız olarak nasıl işlediğini astroloji köşelerinin yeni yeni ortaya çıktığı 1950'ler Türkiye basınında göstermektir.

Çalışmanın sonucunda 1957 Türkiye'sinde incelenen astroloji köşelerinin kapitalist ataerkil sistemi onaylayan ve yeniden üreten muhafazakâr bir kültür endüstrisi aracı oldukları görülmektedir. Ancak astrolojinin otoritaryen irrasyonizm bağlamında değerlendirilemeyeceğine ve faşizm, totalitaryenizm, Antisemitizm gibi eğilimlerle aynı kategoride ele alınamayacağına ulaşılmıştır. Astroloji, totaliter topluma “göz kırpan” bir

fenomen olarak ele alınmamalıdır. Disipliner otoritenin gerilemesiyle güçlenen liberal toplumla bütünleşik çağdaş olumlayıcı ideolojinin bir parçası olarak görülmelidir.

Anahtar Sözcükler:

Astroloji, astroloji köşeleri, okültizm, spiritüalizm, ideoloji, kültür endüstrisi, popüler kültür, otoritaryen irrasyonizm, postmodernizm, psikanaliz

ABSTRACT

Since the earliest periods of history, many occultist tendencies such as astrology have found their presence in society. These structures were not erased after the Enlightenment and were especially articulated in monopolist capitalism and contemporary culture. In the study, the phenomenon of astrology was examined in the context of Theodor W. Adorno's thesis on the culture industry and authoritarian irrationalism. It was evaluated in the context of the culture industry because it is associated with a false culture that rises above the industry, dominating the leisure time of individuals in late capitalist society. It is also discussed in the context of authoritarian irrationalism because it is an authoritarian form of domination in which individuals turn paranoidly in search of security against the anxiety created by the threatening and opaque structure of modern society.

In the study, the quarterly section (91 days) of astrology columns published between October 1 and December 31 of *Vatan* newspaper dated 1957 was examined with thematic analysis and content analysis methods. In the analysis, Theodor W. Adorno's psychological, sociological theoretical framework was used. The study aims to show how power and power relations functioned indirectly and/or directly in class and gender contexts in the Turkish media in the 1950s when astrology columns were newly revealed in the material examined.

As a result of the study, it is seen that the astrology columns examined in 1957 Turkey are a conservative culture industry tool that approves and reproduces the capitalist patriarchal system. However, it has been reached that astrology cannot be evaluated in the context of authoritarian irrationalism and cannot be considered in the same category as tendencies such as fascism, totalitarianism, Anti-Semitism. Astrology should not be treated as a "winking" phenomenon to a totalitarian society. It should be seen as part of a contemporary affirmative

ideology integrated with a liberal society strengthened by the decline of disciplinary authority.

Keywords:

Astrology, astrology columns, occultism, spiritualism, ideology, culture industry, popular culture, authoritarian irrationalism, postmodernism, psychoanalysis

